

N:o 3.

Ank. till Riksd. Kansli d. 27 April 1867, kl. 11 f. m.

Särskilda Utskottets rörande jordbrukets finansiella angelägenheter Utlåtande N:o 1, med anledning af Herr B. W. Hessles motion om åtgärders vidtagande för afhjelpande af jordbrukares nuvarande finansiella betryck.

Uti en inom Andra Kammaren väckt motion, N:o 157 (tryckt i 1 Saml. 2 Afd. 2 Band. 11 Häft., sid. 24, af Bih. till Riksd. Protokoll), har Herr *Hessle*, under erinran derom, att den jordbrukande befolkningen i allmänhet lede af en penningeförlägenhet, hvilken förlamade dess för landet nyttiga och outhärliga verksamhet och vore på väg att hämma, ja tillbakasätta det framåtskridande, som jordbruksnäringen på sednare tiotal af år ådagalagt, och att, då detta förhållande egde rum oaktadt ett befintligt öfverflöd på penningelåneanstalter, det syntes gifvet, att dessa ej passade för jordbrukaren, och att han måste annorlunda understödjas med nödiga kapitalförlag, för sin del och under förklaring, att jordbrukaren måste, för så vidt det stode i Riksdagens magt, förhjälpas ur sin förlägenhet, föreslagit, att Riksbanken borde genom Allmänna Hypotheksbankens, på högst tio års successiv återbetalning ställda, obligationer taga liquid för de till Hypotheksbanken öfverlåtna fastighetsbankolånen, så att beloppet deraf till fastighetsägare återginge, samt att ej mindre bankovinsten, till Bankens förstärkning reserverad, utsläpptes i rörelsen mot sådana obligationer, som förbemälde äro, än de belopp, som till Riksbanken inginge från filialbanker, hvilkas oktroj upphört, användes till förstärkning af Rikets lånekontors allmänna diskontfond, — att dessutom understöd från Riksgälds-kontoret måtte kunna till bolag och menigheter utgå i Kontorets obligationer, till hvilkas amortering och beräntande Riksdagen

Bih. till Riksd. Prot. 1867. 8 Saml. 1 Afd. 3 Häft.

hade att bevilja anslag, — äfvensom att, på det medlen till den öfverklagade förlägenhetens afhjelpande måtte blifva så verksamma som möjligt, en sakkunnig delegation af Riksdagen borde uteslutande taga denna vigtiga angelägenhet om hand.

Denna motion, för hvars behandling Riksdagens båda Kamrar, i enlighet med motionärens önskan, hafva ansett ett särskildt Utskott böra tillsättas, dock med uttryckligt tillägg att frågan om bankovinstens användning derigenom icke frångätes Banko-Utskottets behandling, har, så vidt tiden och öfriga omständigheter det medgifvit, blifvit till hela sitt omfång inom Utskottet pröfvad. Då emellertid en mängd af olikartade omständigheter med densamma stå i närmaste samband, har Utskottet trott sig böra i första rummet och såsom en inledning till sitt hufvudsakliga yttrande i ämnet framlägga ett kortfattadt sammandrag af landets ekonomiska ställning i allmänhet, med synnerligt afseende å jordbruket och dess idkare. Det är gifvet, att en sådan tablå endast kan framställa de *allmänna dragen*, ty, oafsedt att en på särskildt infordrade uppgifter stödd, omfattande statistisk-ekonomisk redogörelse i detta fall hvarken kan anses oundgängligen af behof påkallad, eller blifvit Utskottet ålagd, lär ett af Utskottet företaget försök i så vidsträckt syftning, att det t. ex. kunnat utgöra en fortsättning af det genom Finans-komitén för åren 1834—1860 afgifna betänkande angående Sveriges ekonomiska och finansiella utveckling, svårigen kunna, i betraktande af den korta tiden Utskottet egt till sitt förfogande, ens ifrågasättas. Deremot synes det, som om en ur officiella statistiska uppgifter framgående, kortfattad redogörelse af den nuvarande ställningen i ekonomiskt hänseende så mycket mera vore på sin plats, som en sådan undersökning, *hurudan* ställningen är, nödvändigtvis måste föregå frågan om *orsakerna* dertill samt om botemedlen, för så vidt dylika till följd af ställningens allvar böra anlitas.

Bland förhållanden, som redan i och för sig utgöra mer eller mindre talande bevis rörande den för handen varande ekonomiska ställningens beskaffenhet i allmänhet, märkas främst de, som *befolknings-statistiken* har till uppgift att ådagalägga. Om någon skulle vilja betvifla inflytelsen af ifrågavarande förhållanden, torde det vara tillfyllest, att endast hänvisa på den otvetydiga verkan, allmänna olyckor eller allmän nöd städse utöfvat på folkmängds-tillvexten och befolkningsförhållandena i allmänhet. Såsom exempel anför vi endast Carl XII:s förödande krig, de svåra missvextåren 1771 och 1772 med deraf följande hungersnöd och hungertyphus år 1773, samt de sednaste åren af Gustaf IV Adolfs regering. Också se vi i detta hänseende, alltifrån det nya statsskickets införande år 1809 och i bredd med den långa fredsperioden, ett ständigt

framåtskridande, som isynnerhet under de sednaste årtiondena tagit en allt raskare fart.

Antalet *ingångna äktenskap* i förhållande till folkmängden har emellertid icke obetydligt nedgått sedan vårt tabellverks början; de utgjorde nemligen i medeltal för år räknadt:

1751—1760	1	äktenskap	på	110	innevånare,
1761—1770	1	dito	„	116	dito
1771—1780	1	dito	„	118	dito
1781—1790	1	dito	„	126	dito
1791—1800	1	dito	„	117	dito
1801—1810	1	dito	„	122	dito
1811—1820	1	dito	„	115	dito
1821—1830	1	dito	„	120	dito
1831—1840	1	dito	„	140	dito
1841—1850	1	dito	„	134	dito
1851—1855	1	dito	„	136	dito
1856—1860	1	dito	„	128	dito och
1861—1865	1	dito	„	140	dito.

Detta anmärkningsvärda förhållande är för öfrigt icke iakttaget endast i Sverige, om än vårt fädernesland i detta hänseende, till följd hufvudsakligen af det hårdare klimatet och deraf beroende större lefnadsbehof, framter en ofördelaktigare proportion än flertalet af Europas öfriga länder, med undantag af Bäjern, Skottland, Würtemberg, Baden, Portugal och, under några år, Belgien, der procenten af äktenskapens förhållande till folkmängden är ännu mera ogynnsam. Man får dock härvid icke fästa sig uteslutande vid folkmängdens totalbelopp, ty jemte de stegrade anspråken på komfort och de i bredd dermed ökade lefnadskostnaderna, utgör den vexling, som de särskilda *åldersklasserna* sinsemellan förete, en ganska vigtig faktor, enär det företrädesvis är inom vissa ålders-kategorier af de s. k. produktiva åldersklasserna som äktenskap ingås.

Dessutom får ej förbises, med afseende å den betydliga olikheten olika år emellan i detta fall, att de ofvan antydda orsakerna ingalunda utesluta möjligheten, att ju äfven de olika *skördarnes* beskaffenhet och den ekonomiska ställningen öfverhufvud dervid kan utöfva en viss inflytelse, och att ett betydligt sjunkande af äktenskapens relativa talrikhet icke så sällan berott, åtminstone till en del, af klena skördar eller missvext.

Hvad dernäst *nativiteten* beträffar, föddes i medeltal under hela perioden 1751—1855 ett lefvande barn på 30,39 innevånare, d. v. s. nativitetsprocenten utgjorde 3,29. Maximum under hela denna mer än sekellånga period inföll på det första qvinqvenniet 1751—1755, då nativiteten var 3,75 procent af folkmängden, minimum åter under olycksåren 1806—1810 samt åren 1836—1840, då den var endast 3,06. Femårsperioden 1856—1860 steg nativiteten till 3,35

procent i medeltal för år, och under följande period har den hållit sig vid ungefär enahanda siffra, eller 3,33 procent. Absoluta antalet lefvande födda barn utgjorde år 1855: 115,072, steg sedan år från år till och med år 1860, då det uppgick till 133,162, sjönk år 1861 till 126,634, steg ytterligare under de trenne påföljande åren till 131,584 (1862), 134,279 (1863) och 136,004 (1864), men nedgick åter något under år 1865 eller till 134,200. För jämförelses skull må jemväl tilläggas, att enligt officiella redogörelser i sednare tider från andra länder nativiteten af lefvande födda barn utgjort:

i Preussen	3,69	procent,
i England	3,41	"
i Norge	3,29	"
i Hannover	3,13	"
i Danmark	3,12	"
i Belgien	2,99	" och
i Frankrike endast . . .	2,68	"

Dödligheten utgjorde i procent af befolkningen åren 1751—1755 2,66 procent, ökades sedan (med undantag af åren 1766—1770), så att den under perioden 1771—1775 uppgick till 3,01, sjönk derefter nästan oafbrutet till och med qvinqvenniet 1801—1805 (till 2,44 procent), men steg under den svåra tiden 1806—1810 till 3,07 eller den ogynnsammaste mortalitetsprocent, vår befolkningsstatistik har inregistrerat, föll derefter ånyo till och med perioden 1821—1825 ända till 2,21, höjdes 1826—1830 till 2,50, hvarefter den ständigt sjönk till och med 1841—1845 till 2,03, samt

utgjorde 1846—1850	2,09	procent
" 1851—1855	2,17	"
" 1856—1860	2,16	" och
" 1861—1865	1,98	"

eller det fördelaktigaste resultat, som finnes i vårt tabellverk antecknadt, och som väl till stor del får tillskrifvas den omständigheten, att Sverige under sistberörda period varit befriadt från svårare farsoters hemsökelse.

Beträffande *folkmängdstillväxten* är det gifvet, att denna i vida högre grad varierar än de ofvannämnda förhållandena. Så företedde perioderna 1771—1775 och 1806—1810 till och med en afgjord folkmängds-*minskning* af i förra perioden 0,5, i den sednare ända till 2 procent, medan alla öfriga femårsperioder från 1750-talet utvisa större eller mindre tillökning i befolkningens antal. Såsom de fördelaktigaste i detta hänseende framstå qvinqvennierna 1821—1825, 1856—1860 och det sednast fulländade eller 1861—1865, af hvilka perioder den förstnämnda företer en tillvext af 7,21, perioden 1856—1860 6,01 och 1861—1865

6,59 procent *). Detta för det sednaste årtiondet gynnsamma resultat som naturligtvis gestaltar sig olika för de olika länen, är så mycket anmärkningsvärdare, som, åtminstone under de sista åren, utflyttningarne ur Riket märkbart tilltagit.

Emigrationen, som i årligt medeltal för åren 1851—1855 minskade folkstocken med 2,549 personer och under följande qvinqvennet ytterligare nedgick till 831 personer om året, steg nemligen år 1861 till 2,286 personer,

„ 1862	„ 2,535	„	
„ 1863	„ 3,132	„	
„ 1864	„ 5,172	„	och
„ 1865	„ 6,691	„	

Detta hastiga stigande af de utflyttades antal, hvilket sålunda för alla fem åren utgör 19,816, har väckt icke ringa uppmärksamhet, och på flera håll bekymmer och oro. Förhållandet är emellertid ganska olika i olika provinser. Så kommer största emigrantantalet på Elfsborgs län med en summa af 3,105 för alla fem åren, dernäst Malmöhus län med 2,698, Göteborgs och Bohus län med 1,834, Wermlands län med 1,687, Calmar län med 1,503, Stockholms stad med 1,461, Christianstads län med 1,434 och Östergötlands län med 1,002 emigranter; å andra sidan uppgifves såsom utflyttade från Södermanlands län

*) Den årliga tillökningsprocenten finnes i Sverige i medeltal för åren 1816—1865 uppgifven till 1,34. Till jämförelse med andra europeiska länder i detta hänseende meddelas, att folkmängdstillvexten utgjort i årligt medeltal:

i England och Wales	(1811—1861)	1,95	procent,
i Sachsen	(1816—1861)	1,89	„
i Norge	(1815—1860)	1,79	„
i Preussen	(1816—1861)	1,72	„
i Holstein och Lauenburg	(1816—1860)	1,48	„
i Skottland	(1811—1861)	1,39	„
i Mecklenburg-Schwerin	(1816—1862)	1,17	„
i Spanien	(1821—1861)	1,13	„
i Danska monarkien	(1834—1860)	1,11	„
i Grekland	(1821—1861)	1,08	„
i Schweiz	(1817—1860)	1,07	„
i Hannover	(1816—1861)	0,99	„
i Belgien	(1831—1862)	0,88	„
i Nederländerna	(1839—1862)	0,84	„
i Baden	(1816—1861)	0,80	„
i Finland	(1820—1860)	0,74	„
i Bäjern	(1816—1861)	0,71	„
i Österrike	(1818—1862)	0,66	„
i Italien	(1822—1862)	0,58	„
i Ryssland (utom Polen)	(1820—1858)	0,52	„
i Württemberg	(1816—1861)	0,52	„
i Frankrike	(1821—1861)	0,51	„ och
i Portugal	(1822—1863)	0,22	„

endast 43, från Westerbottens län 44, Upsala län 49, Stockholms län 65, Jemtlands län 71, Gotlands län 76, Wester-Norrlands län 100, Westmanlands län 123, Blekinge län 197, Hallands län 326, o. s. v.

Då man för öfrigt betänker, att ofvan angifna siffror, för sednaste femårsperioden grundande sig på de från hvarje församling i Riket till Statistiska Centralbyrån ingångna nominalförteckningar öfver alla ur Riket utflyttade personer, måste anses såsom ett *maximum*, enär dels den beräkning, som på grund af nativitetsöfverskottet och det uppgifna förhållandet mellan antalet in- och utflyttade anställts rörande folkmängden vid 1865 års slut, i det aldra närmaste öfverensstämmer med, samt snarare under- än öfverstiger den folkmängds-summa, som för samma tid erhållits genom presterskapets summariska, ur husförhörlängderna hemtade, folkmängdsredogörelser, dels utan fara för öfverdrift kan påstås, att en stor del af de till grannländerna Norge och Danmark utflyttade, utgörande under berörda fem år icke mindre än 6,006 personer eller närmare $\frac{1}{3}$ del af alla emigranternas antal, antingen redan återvändt till fosterbygden eller åtminstone inom kort tid torde kunna återförväntas, lärers ifrågavarande tillökning i de utflyttades antal, hvilken sannolikt icke undergått någon anmärkningsvärd förändring under år 1866, icke kunna betraktas såsom ett hotande tecken till allmän nöd eller oförmåga att nära sig och de sina på den Svenska jorden. Vi sakna uppgifter i detta hänseende för äldre tider, men vid jämförelse med förhållandet inom andra länder *) visar det sig, att den nu i Sverige så mycket omordade stegringen i emigranternes antal sannerligen ej är af någon större betydighet i ett land, der årligen födas mer än 130,000 personer.

Rörande antalet af *fattigvården understödde* meddelas härhos en tabell, som länsvis upptager dels de fattighjon, som erhållit full försörjning, dels sådana, som väl erhållit understöd, men ej full försörjning från fattigvården, och visar det sig deraf, att från 1860 förhållandet härmed (när man afser från de särse- gna förhållanden, som vållat de betydligt högre siffrorna för städerna Stockholm och Göteborg) i allmänhet icke i någon väsentlig grad förändrats, om än i flera län antalet i det hela icke obetydligt tilltagit, såsom i Stockholms stad, Upsala, Calmar, Christianstads, Göteborgs och Bohus, Wermlands, Westmanlands, Wester-Norrlands, Jemtlands och Westerbottens län, eller nedgått (såsom i Stockholms och Elfsborgs län).

*) I *England* utgjorde emigranternas antal i medeltal årligen:

1851—1855:	306,981.
1856—1860:	150,460.
1861—1865:	171,089.

I *Belgien* uppgafs hela antalet emigranter under åren 1841—1850 till 45,470, och åren 1851—1860 till 88,607 personer. Från *Norge* emigrerade under årtiondet 1856—1865 endast till Amerika 39,500.

Antal af fattigvården understödde.

Län.	Fattighjon, som erhållit full försörjning.		Understödde, som ej fått full försörjning.		Summa.	
	1860.	1865.	1860.	1865.	1860.	1865.
Stockholms stad . . .	2,396	1,201	2,196	7,801	4,592	9,002
Stockholms län	1,841	1,934	1,975	1,601	3,816	3,535
Upsala d:o	1,627	1,781	1,816	2,953	3,443	4,734
Södermanlands d:o	1,986	2,111	2,040	2,075	4,026	4,186
Östergötlands d:o	3,784	4,176	5,273	5,268	9,057	9,444
Jönköpings d:o	2,831	3,282	4,539	4,289	7,370	7,571
Kronobergs d:o	2,179	2,350	4,789	4,784	6,968	7,134
Calmar d:o	2,983	2,869	4,587	6,249	7,570	9,118
Gotlands d:o	375	465	774	624	1,149	1,089
Blekinge d:o	1,736	1,912	2,865	3,110	4,601	5,022
Christianstads d:o	2,445	2,661	2,551	2,967	4,996	5,628
Malmöhus d:o	3,593	4,011	4,656	4,694	8,249	8,705
Hallands d:o	1,331	1,572	2,373	2,431	3,704	4,003
Göteborgs och Bohus d:o	3,278	4,035	5,811	7,183	9,089	11,218
Elfsborgs d:o	5,517	4,533	8,001	5,997	13,518	10,530
Skaraborgs d:o	2,744	2,951	4,511	4,287	7,255	7,238
Wermlands d:o	3,931	3,811	5,682	6,860	9,613	10,671
Örebro d:o	2,124	2,343	3,086	3,256	5,210	5,599
Westmanlands d:o	1,424	1,603	2,426	2,846	3,850	4,449
Kopparbergs d:o	1,011	1,169	3,017	3,052	4,028	4,221
Gefleborgs d:o	785	854	1,828	1,927	2,613	2,781
Wester-Norrlands d:o	865	956	1,418	1,777	2,283	2,733
Jemtlands d:o	220	288	589	1,335	809	1,623
Westerbottens d:o	671	1,462	2,044	3,243	2,715	4,705
Norrbottnens d:o	562	833	1,896	1,992	2,458	2,825
Summa	52,239	55,163	80,743	92,601	132,982	147,764

Om sålunda befolknings-förhållandena i och för sig icke synas häntyda på någon bestämdare försämring under de sednaste åren i den ekonomiska ställningen, utan snarare öfverhufvudtaget fortfarande visa sig ganska gynnsamma och fördelaktigare än i många andra af Europas i öfrigt lyckligare lottade länder, kan samma omdöme icke obetingadt uttalas i fråga om de resultater, som den *judiciela statistiken* lemnar oss.

Väl har *brottsligheten*, såväl i det hela som särskildt med afseende å brotten mot eganderätt, på de sednare åren aftagit, i synnerhet om man derjemte tager den ständigt ökade folkmängden i vederbörlig beräkning. Antalet angifna brott och förseelser utgjorde nemligen:

år 1857:	46,708,	deraf brott mot eganderätt:	5,065.
„ 1858:	46,600,	„ d:o „ d:o	: 4,688.
„ 1859:	49,517,	„ d:o „ d:o	: 4,458.
„ 1860:	49,697,	„ d:o „ d:o	: 4,225.
„ 1861:	47,275,	„ d:o „ d:o	: 4,206.
„ 1862:	44,228,	„ d:o „ d:o	: 4,538.
„ 1863:	45,500,	„ d:o „ d:o	: 4,366.
„ 1864:	44,753,	„ d:o „ d:o	: 4,324.

I fråga om lagsökningar och konkurser visar sig emellertid ett helt annat förhållande.

Anhängiggjorda	<i>utsökningsmål</i>	utgjorde år 1857:	78,841.
		1858:	124,982.
		1859:	99,801.
		1860:	97,933.
		1861:	97,089.
		1862:	103,623.
		1863:	128,236.
		1864:	173,102, och
		1865:	171,512.

Till upplysning om förhållandet härmed i de särskilda orterna meddelas nedanstående tabell öfver det af Kongl. Maj:ts samtliga Befallningshafvande till betalning ådömda skuldbelopp för hvarterdera af åren 1857—1865.

Beloppet af den af K. Befallningshafvande ädömda skuldsumma åren 1857—1865.

Län.	1857.	1858.	1859.	1860.	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.
	R:dr.	R:dr.	R:dr.	R:dr.	R:dr.	R:dr.	R:dr.	R:dr.	R:dr.
Stockholms stad . . .	589,887	1,016,179	767,254	837,497	1,037,596	969,304	1,012,510	992,082	1,565,744
d:o län	119,043	227,922	266,138	319,455	355,661	247,009	300,420	433,621	494,732
Upsala	223,855	336,453	331,809	393,618	252,362	274,633	310,245	376,457	417,478
Södermanlands	61,860	73,238	44,850	123,772	107,803	78,554	64,267	96,460	116,289
Ostergötlands	605,515	839,021	536,424	804,480	604,483	487,603	936,203	1,249,745	1,567,571
Jönköpings	209,599	571,919	407,520	403,856	380,248	261,261	365,033	770,120	958,747
Kronobergs	146,205	494,392	397,160	485,635	396,845	416,852	609,580	915,850	1,115,000
Calmar	631,239	942,193	734,936	821,922	569,558	428,601	634,686	676,987	626,794
Gotlands	267,953	207,608	187,984	192,789	163,685	100,644	117,917	185,016	297,876
Blekinge	404,990	657,284	516,994	686,801	562,882	365,062	648,169	877,952	903,415
Christianstads	423,189	1,035,996	775,778	869,061	671,614	870,533	1,189,362	1,476,265	1,062,493
Malmöhus	289,764	780,765	883,065	681,134	632,073	946,780	1,054,642	1,148,504	1,097,112
Hallands	171,637	265,223	312,128	419,942	489,188	521,927	696,871	745,165	581,887
Goteborgs o. Bohus	242,187	315,335	370,298	548,750	562,036	654,822	564,181	1,051,997	727,826
Elfsborgs	333,961	926,615	749,540	1,043,420	956,307	742,918	942,528	1,463,785	1,323,721
Skaraborgs	380,490	877,172	695,192	1,025,160	748,586	569,171	737,818	1,130,421	1,265,955
Wernlands	284,526	539,409	495,218	433,478	454,388	518,238	404,204	676,563	654,093
Örebro	530,727	268,700	608,713	420,437	237,509	245,554	281,528	471,730	466,710
Westmanlands	121,007	210,121	174,030	177,841	162,636	121,536	185,093	268,913	188,999
Kopparbergs	146,556	299,764	234,944	186,438	173,716	194,302	214,614	209,068	237,509
Gefleborgs	132,213	324,558	344,228	294,505	368,005	261,472	236,547	223,428	410,978
Wester-Norrlands	449,960	490,826	290,229	223,357	260,412	330,444	382,358	465,352	640,226
Jemtlands	71,380	205,447	116,893	111,702	97,473	94,815	174,816	237,564	395,557
Westerbottens	143,592	191,698	135,546	120,310	62,510	75,618	132,395	213,942	306,827
Norrbottens	222,520	161,929	85,113	126,892	35,987	119,394	82,073	121,995	145,131
Summa i hela Riket	7,203,855	12,259,767	10,461,984	11,752,252	10,343,563	9,900,047	12,278,060	16,481,982	17,568,670

Jemväl antalet af *konkurser* har betydligt tilltagit, så att då detsamma år 1857 utgjorde 1,328, steg det år 1858 till 1,833, samt utgjorde

år 1859:	1,604.
„ 1860:	1,518.
„ 1861:	1,572.
„ 1862:	1,666.
„ 1863:	1,856.
„ 1864:	2,784, och
„ 1865:	3,909.

Härvid måste dock märkas, att genom den nya konkurslagens antagande helt andra förhållanden i detta hänseende inträdt, så att jämförelsen mellan olika år ur denna synpunkt onekligen torde böra anses mindre adekvat.

Frågan om *lagfarna egendomsköp* saknar icke heller sitt intresse att här i korthet vidröra, och uppgifterna om de efter utmätning eller konkurs försiggångna egendomsköp lemna tvifvelsutan icke oviktiga bidrag till belysning af den ekonomiska och finansiella ställningen under sista årtiondet. Följande data kunna härvid tjena till upplysning och

År.	Lagfarna köp till värde af R:dr R:mt.			Deraf efter utmätning eller konkurs, till värde af R:dr R:mt.		
	Å landet.	I städerna.	Summa.	Å landet.	I städerna.	Summa.
1857	94,331,790	26,160,274	120,492,064	534,623	507,375	1,041,998
1858	66,519,365	14,378,598	80,897,963	670,654	1,074,195	1,744,849
1859	63,505,588	18,051,582	81,557,170	2,064,958	1,756,210	3,821,168
1860	66,899,675	19,863,830	86,763,505	3,151,063	1,715,921	4,866,984
1861	77,566,073	21,967,829	99,533,902	3,276,782	1,425,724	4,702,506
1862	77,470,686	22,675,370	100,146,056	3,036,738	912,161	3,948,899
1863	72,593,980	24,986,753	97,580,733	2,421,110	1,408,266	3,829,376
1864	66,411,153	22,117,743	88,528,896	2,728,029	1,517,886	4,245,915
1865	65,429,109	20,951,623	86,380,732	5,202,779	2,092,482	7,295,261

visa, att egendomsköpen i allmänhet, som år 1856 egt rum till ett värde af nära 100 millioner R:dr endast å landsbygden och år 1857 bibehöllo sig vid nära nog samma höga siffra, hastigt sjönko påföljande år, för att sedan stiga i ett mera sakta och normalt förhållande, och derefter under de sista åren ånyo icke obetydligt falla, samt att de tvungna köpen, som i synnerhet och på ett hotande sätt tilltogo åren 1859 och 1860, med sistnämnda år syntes hafva uppnått sitt maximum, derefter icke obetydligt sjönko, men under åren 1864 och i synnerhet 1865 uppstegrades till en förut okänd höjd, så att köpesumman på tvänne år steg från 3,829,376 till 7,295,261 R:dr.

Beträffande dernäst *intecknings-väsendet* bifogas följande tabell öfver förhållandet dermed från år 1857, det första år, då uppgifter meddelades jemväl rörande *förnyade* inteckningar.

Hela taxeringsvärdet å jordbruksfastighet i Riket utgjorde vid slutet af år 1865: R:dr 1,775,438,256, och å annan fastighet R:dr 472,486,814.

År.	Penningevärde, hvarför inteckningar blifvit								
	beviljade, R:dr.			förnyade, R:dr.			dödade, R:dr.		
	Å landet.	I städerna.	Summa.	Å landet.	I städerna.	Summa.	Å landet.	I städerna.	Summa.
1857	54,124,280	24,822,774	78,947,054	14,428,841	6,534,067	20,962,908	10,906,498	3,212,031	14,118,529
1858	51,647,416	15,871,777	67,519,193	16,614,067	5,769,490	22,383,557	8,263,201	3,015,500	11,278,701
1859	36,302,509	13,009,990	49,312,499	26,043,674	6,547,446	32,591,120	9,049,945	3,834,403	12,884,348
1860	29,968,103	12,866,466	42,834,569	21,643,823	6,310,423	27,954,246	8,576,053	3,583,865	12,159,918
1861	50,602,230	12,838,044	63,440,274	26,449,033	7,638,718	34,087,751	13,217,524	3,050,724	16,268,248
1862	61,244,076	16,742,411	77,986,487	29,275,618	9,381,798	38,657,416	18,682,372	3,485,929	22,168,301
1863	52,699,928	16,936,867	69,636,795	29,025,268	7,736,884	36,762,152	18,380,111	2,988,259	21,368,370
1864	43,972,200	14,969,356	58,941,556	26,364,752	8,503,724	34,868,476	10,305,708	3,173,008	13,478,716
1865	45,905,742	17,339,805	63,245,547	29,140,174	13,170,229	42,310,403	9,921,972	4,605,456	14,527,428
Summa	426,466,484	145,397,490	571,863,974	218,985,250	71,592,779	290,578,029	107,303,384	30,949,175	138,252,559

I sammanhang med ofvanstående, företrädesvis ur rättsväsendets statistik hemtade uppgifter, torde äfven, rörande antalet *häktade personer*, böra meddelas:

1:o. Att hela antalet *under årets lopp* arresterade personer, inbegripne barn, som åtföljt föräldrarne, utgjort:

1835.	1845.	1855.	1860.	1865.
11,637.	15,483.	12,104.	11,307.	12,054.

2:o. Att hela antalet *vid årets slut* häktade var:

	1835.	1845.	1855.	1860.	1865.
i läns-, krono- och polishäkten:	1,162.	1,998.	1,098.	640.	504.
straff- och arbetsfångar, bekän-					
nelse-fångar och kronoar-					
betskarlar:	3,153.	4,450.	4,744.	4,292.	4,529.
Summa sin frihet beröfvade: .	4,315.	6,448.	5,842.	4,932.	5,033.

utgörande i förhållande till Ri-

kets hela folkmängd . . . 1 på 701. 1 på 514. 1 på 623. 1 på 782. 1 på 817.

3:o. Att af ofvanstående antal utgjorde de "försvarslöse" (både dömda och frivillige):

	1835.	1845.	1855.	1860.	1865.
	1,842.	2,391.	1,599.	1,093.	1,077.

Utskottet öfvergår nu till några statistiska data rörande våra *näringsars* utveckling, men uppskjuter dervid behandlingen af jordbruket, såsom den viktigaste, till sist.

Bergshandteringen, hvars stora vikt för vissa af våra provinser, särdeles i mellersta Sverige, tilläfventyrs icke är nog insedd, har tvifvelsutan under den sednare tiden, lika med jordbruket, lidit betydligt af svåra penninge-konjunk-turer. Emellertid framvisar denna näring temligen glädjande resultat, och äfven de sista åren synes icke något tillbakagående eller ens afstadnande försports inom denna viktiga industri: tvärtom tyckes produktionen i de flesta fall vara i ständigt stigande, och för t. ex. zinkmaln är tillvexten — af speciela anledningar — högst betydlig. Å andra sidan uthärdar dock den tillökning vår bergshand-tering för sednare tider utvisat ingalunda någon jemförelse med den snabba ut-veckling åtskilliga andra länder för samma tid förete. För att kunna jemföra förhållandet med produktionen af bergshandteringen under de sista årtiondena har följande tablå upprättats.

Bergshandteringen.

År.	Erhållen jernmalm.		U p p g i f v e n p r o d u k t i o n a f												
	Bergmalm.	Sjö- och myrmalm.	Tackjern.	Gjutgods		Stångjern.	Jernmanufaktur och stål.	Silfver.	Koppar.	Bly.	Zinkmalm.	Svavel.	Porfyr.	Marmor.	Stenkol.
				vid masugnarne.	gen. tackjerns omsältning.										
Centn.	Centn.	Centn.	Centn.	Centn.	Centn.	Centn.	Mark.	Centn.	Centn.	Centn.	Centn.	Värde R:dr.	Värde R:dr.	Kubikfot.	
1834	4,822,546	137,280	2,207,664	66,727	16,819	1,593,159	180,044	1,693	17,094	470	—	2,798	7,270	11,190	778,655
1844	5,790,809	—	2,744,653	105,619	45,950	2,013,060	275,788	2,270	24,211	3,075	—	1,524	6,000	5,110	1,020,499
1854	7,429,854	—	3,428,582	87,640	127,494	2,264,673	337,184	2,607	39,130	4,726	2,752	2,404	2,630	10,250	1,396,275
1864	10,917,767	178,858	5,528,055	150,878	194,991	3,238,514	572,503	3,049	39,737	13,282	335,181	9,563	7,500	10,708	1,365,347
1865	11,681,729	477,602	5,205,472	125,796	196,915	3,491,939	639,729	2,682	43,532	11,272	610,464	9,931	5,700	22,302	1,618,186

Antalet af fabriker och manufakturier, som år 1830 utgjorde 1,857, hade år 1840 stigit till 2,176, steg ytterligare 1850 till 2,513, men har på sednaste åren aftagit, så att då hela antalet år 1860 beräknades till 2,509 och 1861 till 2,604, nedgick detsamma år 1862 till 2,521, 1863 till 2,473, 1864 till 2,411 och 1865 till 2,315. Tillverkningsvärdet vid berörda inrättningar, som för hela Riket utgjorde år 1830: 13,174,705 R:dr R:mt och ännu 1840 endast stigit till 21,199,576 R:dr, höjde sig derefter raskare, så att det 1850 uppgick till 37,091,523 R:dr och sprang under nästa decennium upp med ännu snabbare framsteg till 69,109,220 R:dr år 1860 och 74,606,857 R:dr år 1861; derefter sjönk under några år tillverkningsvärdet å fabriks- och manufaktur-alstren till 70,426,774 R:dr (1862) och 66,534,657 R:dr (1863)*), men har under de sednaste åren ånyo visat tendens till stigande, så att det år 1864 belöpte sig till 71,088,079 och år 1865 ända till 75,810,635 R:dr. Att fabriks-tillverkningen under sista qvinqvennet icke ökats i samma grad, som under decenniet 1851—1860, häntyder naturligtvis på en mindre stegrad konsumtion, hvilken åter å sin sida måste anses i icke ringa mån beroende af den under de sista åren jemförelsevis mera tryckta penningekonjunkturen. Hvad de särskilda slagen af fabriks- och manufaktur-inrättningar beträffar, är det gifvet, att förhållandena gestalta sig olika för olika industrigrenar, och har Utskottet trott följande tabellariska framställning af våra viktigaste manufakturers tillverkning i detta afscende icke sakna interesse.

---

*) Då det under dessa år företrädesvis var bomullsindustrien, som medförde den starka sänkningen i tillverkningsvärdet, häntyder detta omissskänneligen på ett af yttre förhållanden (Nord-Amerikanska inbördes kriget) föranlett, snart öfvergående, tillstånd.

Tillverkningsvärdet å de viktigaste af våra fabriker, i R:dr R:mt.

År.	Klädes- fabriker.	Hel- och halfylle- väfnads- fabriker.	Bomulls- o. linne- väfnads- fabriker.	Mekaniska bomulls- spinnerier.	Siden- fabriker.	Färg- rier.	Såp- och tvålfabriker.	Läder- fabriker.	Olje- slagerier.	Tobaks- o. snus- fabriker.	Socker- raffine- rings- verk.	Pappers- bruk.	Glas- bruk.	Porslins- bruk.	Meka- niska verk- städer.	
1830	3,771,308	370,740	—	—	637,108	637,344	Såp- och tvålfabriker.	160,707	719,850	160,707	1,248,422	2,503,818	772,903	457,452	193,875	—
1840	5,986,572	676,257	1,494,941	854,027	606,654	149,450		840,193	210,449	1,589,551	4,005,003	1,185,995	555,830	328,163	602,772	
1850	10,376,786	896,553	4,799,850	1,452,155	986,178	205,226		1,604,552	760,248	2,130,480	6,936,901	1,145,799	1,012,438	457,500	1,341,747	
1860	9,190,932	1,501,175	4,560,845	12,181,947	930,248	1,587,171		858,946	4,241,785	1,076,009	4,570,143	11,924,681	3,066,145	1,515,016	885,074	4,701,555
1864	9,704,207	1,364,443	2,916,296	4,912,898	1,116,175	1,178,500		1,432,222	4,975,482	1,911,164	6,369,839	13,345,478	2,847,354	1,617,756	958,405	7,221,177
1865	8,622,678	1,176,536	4,499,676	8,724,634	1,094,021	1,241,400	1,340,889	4,858,926	1,560,307	6,380,115	13,091,081	2,850,900	1,631,898	1,044,916	7,926,453	

Beträffande bränvinstillverkningen, som numera hufvudsakligen torde böra betraktas såsom en fabriksnäring, har bränneriernas antal, alltsedan småbrännerierna från och med år 1861 upphörde, snarare af- än tilltagit, under det tillverkningsafgiften blifvit betydligare. Äfven quantiteten af tillverkadt bränvin synes enligt nedanstående officiella uppgifter hafva ökats, men det är känt, att tillverkningsbeloppet i de mindre brännerierna under de första åren af perioden på grund af det då gällande beräkningssättet uppgafs allt för lågt, så att i sjelfva verket bränvinets myckenhet på sednare åren sannolikt icke obetydligt aftagit. Såsom ett kort statistiskt sammandrag af denna tillverkning alltifrån den nya lagstiftningens början år 1855 meddelas följande:

År.	Antal brännerier i gång.		Tillverkad mängd bränvin, hvarför afgift erlagts. Kannor.	Tillverkningsafgift. R.dr R.mt.
	Större brännerier.	Mindre brännerier.		
1855	391	4,091	11,444,000	4,857,837
1856	380	5,138	12,513,000	5,360,435
1857	400	5,482	14,980,000	6,385,548
1858—59	393	2,481	14,446,137	7,042,913
1859—60	353	2,824	14,913,551	6,782,499
1860 (hösten)	244	2,645	9,914,541	4,216,513
1861	590	—	14,007,107	8,462,911
1862	579	—	14,376,299	8,648,086
1863	598	—	16,215,103	9,740,762
1864	562	—	14,999,060	9,011,876
1865	564	—	16,768,250	10,071,594
1866	—	—	15,438,600	9,279,600

Sjöfarten har väl från 1830-talet, då Kommers-kollegii berättelser rörande denna industri började, gått icke så litet framåt, men under sista femårsperioden (1861—1865) har utvecklingen häraf varit särdeles obetydlig, och i vissa fall har till och med ett tillbakagående varit påfallande. Antalet af städers, köpingars och landtmäns mätta fartyg utgjorde år 1830: 1,841 om 41,523

nyläster, år 1840: 2,171 om 51,140 nyläster, år 1850: 2,744 om 65,140 nyläster, år 1860: 3,200 om 88,901 nyläster och år 1865: 3,155 om 83,524 nyläster. Till inrikes sjöfart använda fartyg och båtar utgjorde 1830: 1,053, 1840: 1,421, 1850: 1,665, 1860: 1,929, och 1865: 2,023.

Till Sverige ankomna lastade fartyg utgjorde år 1860: 5,480 om 137,802 nyläster, deraf 2,940 fartyg om 66,430 läster voro Svenska; år 1865 hade sistberörda siffror nedgått, så att af 4,946 fartyg om 164,637 nyläster endast 2,434 om 63,677 läster voro Svenska. Exporten åter egde rum år 1860 med 7,340 fartyg om 286,801 läster och år 1865 med 9,458 fartyg om 438,792 läster; bland dessa fartyg voro Svenska, år 1860: 3,918 om 104,844 läster, och år 1865: 4,561 om 123,497 läster.

Antalet enskilda personer tillhörande *ångfartyg* synes vara i fortfarande stigande; det utgjorde 1840: 50 stycken om 1,954 hästkrafter, 1850: 67 stycken om 2,939 hästkrafter, 1860: 203 stycken om 9,332 hästkrafter och år 1865: 288 stycken om 9,293 hästkrafter.

I fråga om *utrikes handeln* anmärkes här endast, att densamma, uttryckt genom värdet af import och export, befann sig i ett jemnt om ock saktare stigande till och med åren 1852 och 1853, att den derefter under några få år utvidgades högst betydligt, så att införseln på fem år (1852—1856) steg från $43\frac{1}{2}$ millioner till nära 106 millioner, och utförseln under samma tiderymd från $41\frac{1}{2}$ millioner till omkring $92\frac{1}{2}$ millioner. Dessa höga tal minskades emellertid åter under åren 1857—1858 i sammanhang med den då pågående svåra handelskrisen, men sedan dess har åter på ett naturligare och jemnare sätt såväl import som export förökats, så att

1863	importen	utgjorde	96,627,000	och	exporten	92,524,000	R:dr
1864	"	"	96,549,000	"	"	94,003,000	"
1865	"	"	105,863,000	"	"	108,086,000	"

Under de sednaste tvänne årtiondena (1846—1865) gestalta sig dessa förhållanden sålunda:

År.	Import.	Export.
1846—1855.	482,742,000.	508,267,000.
1856—1865.	908,893,000.	857,249,000.

Således under åren 1846—1855 en öfverskjutande *export* af 25,525,000 R:dr, men under sista decenniet 1856—1865 *importen* öfverstigande exporten med 51,644,000 R:dr; för alla 20 åren tillsammans utgör således importens öfvervigt en summa af 26,119,000 R:dr *).

*) Såsom bevis på huru invecklad den omtvistade frågan om den s. k. handelsbalansen ännu är, torde böra anföras England, der under de tio åren 1856—1865 införseln aldrig med *mindre* än 23 millioner pund sterling öfverstigit utförseln, och der importens öfvervigt öfver exporten under alla nyssnämnda tio år tillsammans utgjorde icke mindre än 453,321,086 pund sterling (= omkring 8,150 millioner R:dr Rmt.)

Såsom af särskildt intresse i fråga om jordbruket bifogas härjemte 3:ne tabeller öfver in- och utförseln af spanmål och andra landtmannavaror under tiden från 1856.

Enligt uppgifter för de sednare åren hafva in- och utförseln utgjort *i medeltal* för nedanstående länder följande belopp, hvarvid dock torde böra uppmärksammas, att der uppgifter saknas om den "allmänna" in- och utförseln, har den s. k. "speciela" måst upptagas.

	<i>Import.</i>	<i>Export.</i>
	R:dr Rmt.	R:dr Rmt.
Konungariket Danmark	75,600,000.	38,600,000.
Finland	35,400,000.	28,200,000.
Ryssland (utom Polen och Finland).	450,900,000.	476,600,000.
Österrike	438,500,000.	579,250,000.
Nederländerna	675,900,000.	589,000,000.
Belgien	407,400,000.	368,200,000.
Frankrike	2,140,000,000.	2,282,700,000.
Italien	493,500,000.	271,600,000.
Spanien	266,600,000.	189,200,000.
Grekland	31,300,000.	18,100,000.
Nordamerikanska Förenta Staterna	1,129,300,000.	1,293,500,000.

Högre import än export är uppgifven jemväl för Norge, Tyska Tullföreningens Stater, Portugal och Schweiz, *exportens öfvervigt* deremot från Turkiet, men fullständiga sifferdata för de sednare åren från dessa länder hafva icke varit tillgängliga.

Import och export af landtmannavaror åren 1856—1866.

A) Import.

	1856.	1857.	1858.	1859.	1860.	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.	1866.
Spannmål.											
Omalen:											
Hvete . . . kubikfot.	394,222	249,820	107,271	13,534	30,629	6,114	120,384	127,969	109,774	88,859	112,181
Råg . . . . —	1,092,672	1,097,265	312,774	207,121	394,778	3,125,678	1,981,733	1,981,658	2,614,066	613,829	1,360,156
Hafre . . . . —	44,371	54,111	6,672	8,020	10,389	22,163	7,270	3,059	7,866	32,258	28,603
Korn o. malt —	332,060	456,857	19,827	56,955	28,868	134,915	237,316	84,396	266,037	111,378	103,658
Ärter . . . . —	125,483	99,288	4,418	1,129	754	27,963	90,755	93,566	60,513	19,475	19,791
Andra slag . —	1,059	14,565	1,523	5,959	1,905	1,505	644	13,512	3,554	559	—
Summa	1,989,867	1,971,906	452,485	292,718	467,323	3,318,338	2,438,102	2,304,160	3,061,810	866,358	1,624,389
Malen:											
Gryn . . . . . centner.	828	2,037	722	711	1,202	811	2,323	1,655	2,438	1,604	1,233
Mjöl:											
Hvete . . . . —	66,709	56,423	37,077	32,809	34,189	64,649	134,656	149,664	149,498	186,890	186,270
Råg . . . . . —	778,671	522,656	8,238	21,788	19,497	298,234	91,997	123,548	129,443	105,934	175,327
Andra slag. —	102	399	110	93	120	89	114	242	4,081	10,145	10,735
Ost . . . . . —	14,351	18,054	8,686	12,686	11,633	14,070	11,752	12,449	10,569	12,219	8,506
Smör . . . . . —	17,633	20,891	14,490	18,257	20,126	26,117	21,247	29,524	26,364	22,387	23,856
Fläsk . . . . . —	6,508	7,546	7,172	3,801	9,057	11,811	24,660	83,529	42,005	17,641	15,271
Kött . . . . . —	6,962	9,483	10,634	4,686	11,600	8,985	6,618	12,778	11,989	11,609	6,741
Kreatur:											
Hästar . . . . . stycken.	320	354	203	309	584	613	458	395	683	657	522
Nötkreatur . . . —	2,373	2,336	2,240	1,636	2,338	1,894	1,021	2,065	1,648	1,136	2
Får . . . . . —	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Svin . . . . . —	645	579	547	666	1,108	1,486	1,105	1,181	1,130	1,190	529

B) Export.

	1856.	1857.	1858.	1859.	1860.	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.	1866.
Spanmål.											
Omalen:											
Hvete . . . kubikfot.	182,227	85,081	234,308	556,864	612,896	468,489	92,024	162,528	436,138	259,862	221,821
Råg	1,851,822	184,848	876,824	884,530	1,477,736	131,816	225,648	166,977	74,601	341,946	174,885
Hafre	2,563,678	3,912,924	6,031,437	6,570,284	6,303,609	7,397,455	6,296,468	9,847,367	9,020,597	11,838,811	10,261,498
Korn o. malt . . .	716,083	1,177,886	1,530,175	2,398,790	2,707,850	1,602,077	1,086,225	1,021,827	1,295,019	1,863,529	1,636,110
Ärter	46,021	51,124	58,553	244,893	161,470	77,827	50,121	13,093	59,673	65,625	21,525
Andra slag	9,009	3,585	1,151	17,463	43,202	8,649	2,785	18,859	8,385	39,521	26,978
Summa	5,368,840	5,415,448	8,732,448	10,672,824	11,306,763	9,686,313	7,753,271	11,230,651	10,894,413	14,409,294	12,342,817
Malen:											
Gryn . . . . . centner.	283	808	330	610	399	203	1,642	1,346	1,246	1,373	1,752
Mjöl:											
Hvete	460	6,519	4,625	1,047	287	791	2,016	1,918	883	5,723	10,991
Råg	795	6,612	34	16	2,427	7	2,511	10,675	6,534	7,007	11,643
Andra slag	81	511	—	—	—	—	—	10,795	159	78	276
Ost	42	11	229	497	948	2,338	438	137	258	489	622
Smör	228	524	1,590	519	917	484	662	552	6,201	11,642	8,684
Fläsk	70	834	292	201	426	53	174	146	853	4,317	6,788
Kött	443	103	153	335	170	46	698	109	638	3,830	2,824
Kreatur:											
Hästar . . . . stycken.	214	226	72	171	142	213	532	935	2,367	1,583	1,628
Nötkreatur	97	57	139	454	622	693	760	750	2,812	7,212	14,568
Får	91	429	—	—	—	—	—	—	2,465	11,268	8,777
Svin	110	168	376	1,321	529	352	1,124	1,345	1,975	15,706	8,722

C) Exporten i förhållande till importen.

	1856.	1857.	1858.	1859.	1860.	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.	1866.
Spannmål.											
Omalen:											
Hvete . . kubikfot	— 211,995	— 164,739	+ 127,037	+ 543,330	+ 582,267	+ 462,375	— 28,360	+ 34,559	+ 326,364	+ 171,003	+ 109,640
Råg	+ 759,150	— 912,417	+ 564,050	+ 677,409	+ 1,082,958	— 2,993,862	— 1,756,085	— 1,814,681	— 2,539,465	— 271,883	— 1,185,271
Hafre	+ 2,519,307	+ 3,858,813	+ 6,024,765	+ 6,562,264	+ 6,293,220	+ 7,375,292	+ 6,289,198	+ 9,844,308	+ 9,012,731	+ 11,806,553	+ 10,232,895
Korn o. malt . .	+ 384,023	+ 721,029	+ 1,510,348	+ 2,341,835	+ 2,678,982	+ 1,467,162	+ 848,909	+ 937,431	+ 1,028,982	+ 1,752,151	+ 1,532,452
Ärter	— 79,462	— 48,164	+ 54,135	+ 243,764	+ 160,716	+ 49,864	— 40,634	— 80,473	— 840	+ 46,150	+ 1,734
Andra slag . . .	+ 7,950	— 10,980	— 372	+ 11,504	+ 41,297	+ 7,144	+ 2,141	+ 5,347	+ 4,831	+ 38,962	+ 26,978
S:a	+ 3,378,973	+ 3,443,542	+ 8,279,963	+ 10,380,106	+ 10,839,440	+ 6,367,975	+ 5,315,169	+ 8,926,491	+ 7,832,603	+ 13,542,936	+ 10,718,428
Malen:											
Gryn . . . . . centner	— 545	— 1,229	— 392	— 101	— 803	— 608	— 681	— 309	— 1,192	— 231	+ 519
Mjöl: Hvete . .	— 66,249	— 49,904	— 32,452	— 31,762	— 33,902	— 63,858	— 132,640	— 147,746	— 148,615	— 181,167	— 175,279
Råg	— 777,876	— 516,044	— 8,204	— 21,772	— 17,070	— 298,227	— 89,486	— 112,873	— 122,909	— 98,927	— 163,684
Andraslag . . .	— 21	+ 112	—	—	—	—	—	+ 10,553	— 3,922	— 10,067	— 10,459
Ost	— 14,309	— 18,043	— 8,457	— 12,189	— 10,685	— 11,732	— 11,314	— 12,312	— 10,311	— 11,730	— 7,884
Smör	— 17,405	— 20,367	— 12,900	— 17,738	— 19,209	— 25,633	— 20,585	— 28,972	— 20,163	— 10,745	— 15,172
Fläsk	— 6,438	— 6,712	— 6,880	— 3,600	— 8,631	— 11,758	— 24,486	— 83,383	— 41,152	— 13,324	— 8,483
Kött	— 6,519	— 9,380	— 10,481	— 4,351	— 11,430	— 8,939	— 5,920	— 12,669	— 11,351	— 7,779	— 3,917
Kreatur:											
Hästar . stycken	— 106	— 128	— 131	— 138	— 442	— 400	+ 74	+ 540	+ 1,684	+ 926	+ 1,106
Nötkreatur . .	— 2,276	— 2,279	— 2,101	— 1,182	— 1,716	— 1,201	— 261	— 1,315	+ 1,164	+ 6,076	+ 14,566
Får	+ 91	+ 429	—	—	—	—	—	—	+ 2,465	+ 11,268	+ 8,777
Svin	— 535	— 411	— 171	+ 655	— 579	— 1,134	+ 19	+ 164	+ 845	+ 14,516	+ 8,193

Då Utskottet nu öfvergår till en statistisk framställning af de viktigaste data rörande *jordbruket* och *boskapsskötseln*, får Utskottet till en början fästa uppmärksamheten å den mindre tillfredsställande beskaffenheten af det statistiska materiel, som, i fråga om denna gren af den industriella statistiken, står till buds. De hithörande uppgifter, som sedan gammalt meddelats i länsstyrelsernas femårsberättelser, hafva af många skäl, hvarom här icke torde vara rätta stället att orda, ansetts lemna icke så litet öfrigt att önska och torde, i fråga t. ex. om utsädesbelopp, skördens myckenhet eller kreaturs-stocken, vida understiga det verkliga förhållandet. Med ospard möda och, i vissa fall, med vida bättre resultat insamlades för några år sedan viktiga upplysningar i detta hänseende af den s. k. Finanskomitéen, som jemväl offentliggjort det förnämsta innehållet af desamma i sitt underdåniga betänkande af den 9 Februari 1863, — men målet var dermed ingalunda vunnet, isynnerhet om man dermed jemför de vackra föredömen, flera andra länder, såsom England, Skottland, Würtemberg m. fl. i afseende å jordbruksstatistiken förete. Såsom bekant, har man emellertid på den sednaste tiden sökt i detta hänseende inslå en helt ny väg. Samtliga Hushållningssällskapen i Riket hafva nemligen hvart i sin ort efter fastställda formulär sökt insamla de viktigaste till denna statistik hörande data, och Statistiska Centralbyrån är för närvarande sysselsatt att ytterligare bearbeta och sammandraga de från Hushållningssällskapen inkomna uppgifterna. Utskottet behöfver här ej påpeka hvarken den stora vigten äfven för jordbruket deraf, att dymedelst den största möjliga tillförlitlighet och fullständighet måtte beredas vår jordbruksstatistik, ej heller de ganska stora svårigheter, som vid utförandet möta, och som endast genom Hushållningssällskapens lefvande intresse för saken samt uppoffrande af både tid och penningar, äfvensom genom hela den jordbrukande befolkningens sympati och medverkan, kunna häfvas. Då emellertid de i detta hänseende år 1865 insamlade uppgifterna ännu ej på långt när fullständigt ingått till Statistiska Centralbyrån, och dessutom äfven en del af de insända länsuppgifterna (såsom för Elfsborgs och Wermlands län) förete ofullständigheter, hvilka omöjliggöra ett för hela Riket allmänt slutresultat, samt för öfrigt, under förutsättning att ifrågavarande genom Hushållningssällskapens nitiska medverkan åstadkomna statistiska uppgifter äro af betydligt större värde än de förr i femårsberättelserna rörande jordbruket meddelade, det i alla fall torde vara mer än vanskligt att, på grund af jemförelser mellan de förra och de sednare uppgifterna, draga några bestämda slutsatser i fråga om de förändringar jordbruket på sednare tiden undergått, torde med skäl kunna sägas, att vi ännu tyvärr äro i saknad af säkra och fullständiga upplysningar i berörda hänseende, om än grundadt hopp synes vara för handen, att en lofvande början till ett bättre härutinnan redan är åstadkommet.

Under uttalande af dessa betänkligheter i fråga om beskaffenheten af våra jordbruksstatistiska data, har Utskottet dock ansett sig ej kunna underlåta att,

rörande vår viktigaste näring — jordbruket — lemna en kort framställning, dervid hufvudsakligen begagnande dels de af Finanskommittén meddelade uppgifter i ämnet, dels de dithörande upplysningar, som förefinnas i Statistiska Centralbyråns sammandrag af länsstyrelsernas femårsberättelser för åren 1856—1860. Der så kunnat ske, hafva jemväl berörda femårsberättelser för åren 1861—1865 (hvilka dock ej funnits fullständigt tillgängliga), äfvensom de från Hushållningssällskapen inkomna speciella jordbruksberättelserna för 1865 blifvit begagnade.

Att under de sednast förflutna 30 å 35 åren jordbruket gått med jättesteg framåt lär väl icke lida något tvifvel; tyvärr sakna vi sifferdata, som härom kunna tala med tillbörlig noggrannhet, så mycket mera som i fråga om jordbruket framstegen äro lika mycket eller snarare mera *qualitativa* än *quantitativa*. Den första fråga härvid är den huru stor del af den Svenska jorden blifvit under denna tid eröfrad åt odlingen. Först i sammanhang med ekonomiska karteverket lär fullt nöjaktigt kunna uppgifvas, huru stor yta inalles är upptagen af odlad jord, af naturlig äng, af skogbärande mark o. s. v. Enligt Finanskommitténs betänkande utgjorde (1859) hela den odlade jorden, utom städernas, en summa af 4,134,642 tunnland, naturlig äng: 3,905,646 dito, summa: 8,040,288 tunnland. Deraf kommo

på södra Sverige (Göta rikes län)	2,465,595	tunnl. odlad jord och
	2,001,158	” äng;
på medlersta Sverige (Svea rikes län)	1,337,828	” odlad jord och
	964,905	” äng;
på Norrland	331,219	” odlad jord och
	939,583	” äng.
Tillökningen sedan 1834 uppgafs i samma betänkande till		
	616,052	” odlad jord och
	129,883	” äng;
<hr/>		
Summa	745,935	tunnl.

Deraf kommo på södra Sverige	116,917	tunnl. odlad jord och
	21,440	” äng;
på medlersta Sverige	466,992	” odlad jord och
	17,076	” äng;
på Norrland	32,143	” odlad jord och
	91,367	” äng;

I Statistiska Centralbyråns sammandrag för 1856—1860 ådagaläggas emellertid, att alla *quantitativa* uppgifter om jordbruket i sjelfva verket måste betraktas endast såsom minima, samt att man, utan fara för öfverdrift, kunde uppskatta den odlade jordens areal till 5,168,000 tunnland och den naturliga ängens till 4,285,000, eller tillsammans 9,453,000 tunnland. De inkomna uppgifterna för år 1865, som härutinnan tvifvelsutan äro de pålitligaste, bestyrka,
att

att arealen af odlad jord hittills varit alltför lågt upptagen, och änskönt de sist-nämnda ännu ej äro fullständiga, torde det dock ej sakna intresse att anställa en jämförelse för de olika länen mellan de af Finanskomitéén och de nu i den nya jordbruks-statistiken meddelade data i berörda hänseende.

Arealen af odlad jord och naturlig äng, i tunnland.

	Åker och annan odlad jord.		Naturlig äng.		Summa.	
	Enl. Finans-komitéeén. ¹⁾ Tld.	Enligt uppgifter-na för 1865. Tld.	Enl. Finans-komitéeén. ¹⁾ Tld.	Enl. uppgif-terna för 1865. Tld.	Enl. Finans-komitéeén. ¹⁾ Tld.	Enl. uppgif-terna för 1865. Tld.
Stockholms län	167,791	210,652	132,590	135,778	300,381	346,430
Upsala "	195,027	212,410	101,584	149,119	296,611	361,529
Södermanlands län	169,849	223,987	134,014	117,436	303,863	341,423
Östergötlands "	272,775	352,613	200,741	194,796	473,516	547,409
Jönköpings "	125,937	153,994	337,900	353,805	463,837	507,799
Kronobergs "	83,000	100,513	308,000	292,272	391,000	392,785
Calmar "	207,961	220,000	213,852	210,000	421,813	430,000
Gotlands "	56,439	69,250	101,392	55,170	157,831	124,420
Blekinge "	53,067	72,360	35,000	41,906	88,067	114,266
Christianstads "	270,000	307,335	152,000	141,844	422,000	449,179
Malmöhus "	513,792	550,659	113,390	77,028	627,182	627,687
Hallands "	139,000	omkr. 163,000	95,000	(95,000) ³⁾	234,000	(258,000) ³⁾
Göteborgs o. Bohus län	129,380	175,382	74,730	42,207	204,110	217,589
Elfsborgs "	188,000	(188,000) ³⁾	186,000	(186,000) ³⁾	374,000	(374,000) ³⁾
Skaraborgs "	426,244	omkr. 480,000	183,153	(350,000) ²⁾	609,397	830,000
Wernlands "	313,000	(313,000) ³⁾	111,000	(111,000) ³⁾	424,000	(424,000) ³⁾
Örebro "	189,627	226,829	118,428	118,338	308,055	345,167
Westmanlands "	150,534	210,685	143,289	126,146	293,823	336,831
Kopparbergs "	152,000	(152,000) ³⁾	224,000	(224,000) ³⁾	376,000	(376,000) ³⁾
Gefleborgs "	124,481	141,468	110,025	132,028	234,506	273,496
Wester-Norrlands "	91,602	117,554	106,000	213,314	197,602	330,868
Jemtlands "	40,000	23,000	282,000	291,000 ²⁾	322,000	314,000 ²⁾
Westerbottens "	51,000	47,362	246,000	306,316	297,000	353,678
Norrbottens "	24,136	(24,136) ³⁾	195,558	(195,558) ³⁾	219,694	219,694
Summa	4,134,642	4,736,189	3,905,646	4,160,061	8,040,288	8,896,250

För bedömande af den utveckling, jordbruket under de sednaste åren undergått, saknas i öfrigt ingalunda uppgifter äfven från andra håll. Så inhemtas af följande sammandrag af landtbruks-ingeniörernes förrättningar under åren 1856—1866, huru berörde personers verksamhet alltmer tagits i anspråk af landets jordbrukare, äfvensom beskaffenheten af denna verksamhet, hvars stora nytta för modernäringen från alla håll vitsordas.

¹⁾ Utom städernas jord.

²⁾ Artificiel äng häri inberäknad.

³⁾ I brist af fullständiga uppgifter för år 1865 upptages här Finanskomitééns summa.

Sammandrag af Landtbruks-ingeniörernas förrättningar under åren 1856 till och med 1866.

År	Ant. landbruks-ingeniörer.	Antal förrättningsställen.	Antal förrättningslagar.	Förrättningarnes föremål.										Summa.			
				Indelning till vaxelbruk.		Plan till om-läggning och underdikning af åkerjord		Plan till odling af högländt mark.		Plan till odling af kärr och mossar.		Ängsvattning.		För blifvande sjösänkningar undersökt areal		Qvadratref.	Stänger.
1856	4	—	—	—	—	24,531	20	—	—	57,237	60	9,648	80	29,064	—	120,481	60
1857	4	—	—	—	—	42,229	60	3,707	20	24,746	40	5,583	20	22,148	—	98,414	40
1858	6	282	1,124 ¹	—	—	41,966	40	7,028	—	29,131	20	12,723	20	79,049	60	169,898	40
1859	7	—	—	—	—	60,054	40	8,288	—	58,581	60	11,446	40	46,967	20	185,337	60
1860	8	540	1,608	—	—	66,578	40	5,000	80	77,320	80	17,830	40	42,588	—	209,318	40
1861	9	615	1,773	5,084	80	74,888	80	7,784	—	58,632	—	11,306	40	63,005	60	220,701	60
1862	9	665	1,842	1,092	—	79,072	—	6,227	20	73,029	60	13,787	20	42,515	20	215,723	20
1863	10	758	—	7,907	20	91,782	40	14,693	60	71,260	80	12,474	—	21,569	60	219,687	60
1864	10	839	1,987 ¹	2,532	—	71,001	40	13,169	60	233,512	50	3,436	60	22,623	80	346,275	90
1865	10	654	1,754	5,023	—	74,956	90	16,639	40	189,197	15	5,798	60	27,348	40	318,963	45
1866	10	767	1,435	15,189	20	85,318	66	5,781	—	187,694	16	2,171	60	32,165	44	328,320	06
				36,828	20	712,380	16	88,318	80	1,060,343	81	106,206	40	429,044	84	2,433,122	21

¹⁾ Inberäknadt resedagar.

Under de sednaste 25 åren hade, jemlikt uppgifter meddelade till Finanskomitén, 89,777 tunnland blifvit förbättrade genom underdikning, 291,577 tunnland genom vattenaftappning och 34,418 tunnland genom öfversilning. Utan allt tvifvel uttrycka emellertid dessa siffror endast en ganska ringa del af de jordförbättringar, som på sådant sätt åstadkommits, och hvilka uppgå till flerfaldigt högre belopp än de, som verkställts med landtbruks-ingeniörernes biträde. Från 1840 till 1863 hade inalles 254 sjösänkings- eller myrutdikningsföretag erhållit bidrag dels såsom anslag, dels hufvudsakligen såsom lån af statsmedel, vanligen motsvarande hälften af den beräknade kostnaden för aftappningsåtgärderna och uppgående för alla åren till sammanlagdt 2,119,283 R:dr 76 öre; dessutom blefvo af Rikets Ständer beviljade för statsregleringsperioden 1864—1866 300,000 R:dr till anslag för omkring 80 utdikningar till frosländighetens minskning i de norra länen, 150,000 R:dr såsom lån för befrämjande af utdikningar och aftappningar af sankta trakter och sjöar till beredande af odlingsföretag inom Rikets öfriga delar, och 603,000 R:dr såsom lån till 7 stycken särskilda större vattenaftappningsföretag.

En af jordbrukets viktigaste häfstänger är tvifvelsutan det fortgående *skiftesverket*, och i fråga om jordens uppodling måste således äfven skiftesverkets framsteg vara af intresse att känna. Under femårsperioden 1856—1860 utgjorde sökta skiftens antal 6,146 och de fastställda skiftena 5,016; skiftade mantal utgjorde för samma tid 2,553 oförmedlade och 4,840 förmedlade; den skiftade inrösningsjorden utgjorde 6,086,797 qvadratref, deraf 2,599,524 qvadratref åker och 3,002,272 qvadratref äng; afrösningsjorden, som under samma tid skiftats, belöpte sig till 15,917,314 qvadratref, och hela den för de laga skiftena under qvinqvennet beräknade utgiftsersättningen till 4,942,384 R:dr. Under sistförflutna femårsperioden 1861—1865 var antalet af sökta skiften 4,983 och af afslutade laga skiften 3,750; skiftade mantal utgjorde för samma tid 1,144 oförmedlade och 5,691 nuvarande mantal; beloppet af skiftade qvadratref uppgafs till 24,888,220, deraf 2,104,279 qvadratref åker, 42,395 qvadratref jord i cirkulation, 2,603,995 qvadratref äng, 519,970 qvadratref odlingsmark och 18,769,192 qvadratref afrösningsjord; den för de laga skiftena beräknade utgiftsersättningen utgjorde för qvinqvennet omkring 8,700,000 R:dr.

Äfven *storskiftesförrättningarna* och *afvittringen* i de norra länen hafva oafbrutet fortgått. Under år 1865 uppmättes endast inom Lima och Orsa socknar af Kopparbergs län 589,798 qvadratref, och vid afvittringsverket voro samma år sysselsatte 41 landtmätare, deraf tillsammans 32 i Westerbottens och Norrbottens län, 6 i Wester-Norrlands, 2 i Jemtlands och 1 i Gefleborgs län. Medan i Jemtland den egentliga afvittringen är afslutad och endast återstår en del af gränsliniernas rörläggande och räliniers upphuggande i skogsmark, hvartill emellertid, enligt Landshöfdinge-embetets uppgift ännu torde åtgå omkring 8 år, återstår ännu ofantligt mycket i detta hänseende inom de nordligaste länen, der bland annat lappmarkerna ännu äro oafvittrade.

Jemte arealen af den odlade jorden är det årliga utsädesbehofvet en af de viktigaste faktorer vid bedömande af jordbrukets ställning och utveckling. Årliga utsädet på ett tunnland (= 5,6 qv.-ref.) har beräknats i medeltal utgöra af hvete 4,46 kub.-fot, af råg 4,94, af korn 6,63, af hafre 8,51, af blandsäd 7,41 och af potatis 38,63 kub.-fot; från dessa medeltal ligga maxima och minima mer eller mindre aflägsna efter jordens olika beskaffenhet och brukningssätt, äfvensom efter de ganska olika klimatiska förhållandena på en latitudsutsträckning af omkring 14⁰ eller 150 Svenska mil.

Hela årliga behofvet till utsäde uppgafs i femårsberättelserna för åren 1833—1837 och 1856—1860 till (i runda tal)

	1833—1837. Tunnor.	1856—1860. Tunnor.
Hvete	37,000.	67,000.
Råg	407,000.	570,000.
Korn	401,000.	474,000.
Hafre	444,000.	980,000.
Blandsäd	192,000.	217,000.
Trindsäd (ärter, bönor)	66,000.	81,000.
Potatis	614,000.	1,270,000.
Summa	2,161,000.	3,659,000.

På goda skäl kan dock antagas, att de meddelade uppgifterna, som dessutom för vissa sädesslag ej varit fullständiga, äro icke obetydligt lägre än i verkligheten, och att på den ståndpunkt, jordbruket för närvarande sig befinner, dess årliga behof till utsäde svårigen kan beräknas lägre än till 2,400,000 tunnor spanmål och trindsäd samt 1,300,000 tunnor potatis. För öfrigt anmärkes att här jemväl bör ihäggkommas den i så hög grad tilltagande odlingen af fodervexter, hvilken alltmer nödvändiggjorts af ängarnes successiva förvandling till åker.

Hvad beträffar utsädesbeloppets relativa mängd i de olika länen, kommer högsta beloppet (år 1860) på Malmöhus och Skaraborgs län, dernäst på Elfsborgs, Calmar, Wermlands, Östergötlands, Christianstads, Jönköpings län o. s. v. samt lägsta utsädesbeloppet på Jemtlands län.

Då de nya jordbruksstatistiska berättelserna för 1865 ännu ej äro fullständigt inkomna, kan någon sammanställning af förhållandena detta år lika litet ifrågakomma beträffande utsädet som rörande sjelfva skördebeloppet. Hvad detta sistnämnda i öfrigt beträffar, antogs detsamma i Statistiska Centralbyråns sammandrag af länsstyrelsernas femårsberättelser för 1856—1860 att för hela Riket och med inbegrepp af utsädesbehofvet utgöra 15,619,000 tunnor eller 98,400,000 kub.-fot, utom potatis; sädesproduktionens årliga öfverskott utöfver behofvet beräknades till 1¹/₂ million tunnor eller 9,450,000 kub.-fot.

Med afdrag för utsädet utgjorde enligt femårsberättelserna 1833—1837 och 1856—1860 skördebeloppet af de särskilda sädesslagen:

	1833—1837 (i medeltal). Tunnor.	1860. Tunnor.
Hvete	244,619.	509,148.
Råg	2,278,356.	3,763,766.
Korn	1,800,912.	2,668,419.
Hafre	1,532,046.	4,677,204.
Blandsäd	774,677.	1,208,944.
Trindsäd	299,109.	391,350.
Summa	6,929,719.	13,218,831.
Dessutom		
Potatis	4,113,442.	7,985,607.

Summa Summarum 11,043,161. . . . . 21,204,438.

En särdeles vigtig omständighet vid bedömande af den nuvarande ekonomiska ställningen med särskildt hänseende till jordbruket, utgör naturligtvis *års-
vextens* beskaffenhet, och då rörande skördarne åren 1861—1865 inga fullstän-
diga data ännu kunna meddelas, torde det så mycket mera vara på sin plats
att i korthet omnämna resultaten af de sednaste årens årsvextberättelser.

1861 års skörd betecknades såsom öfver medelmåttan i 2 län (Malmöhus
och Norrbottens).

medelmåttig i 8 län,
nära medelmåttig i 8 län,
under medelmåttan i 5 län, och
nära missvext i 1 län (Stockholms).

1862 års skörd:

rik i 1 län (Södermanlands),
god i 4 d:o (Stockholms, Gotlands, Wermlands och Gefleborgs),
öfver medelmåttan i 8 län,
medelmåttig i 9 d:o,
under medelmåttan i 2 d:o (Westerbottens och Norrbottens).

1863 års skörd:

god i 2 län (Gotlands och Norrbottens),
öfver medelmåttan i 2 d:o,
medelmåttig i 12 d:o,
under medelmåttan i 8 d:o.

1864 års skörd:

god i 3 län (Östergötlands, Calmar och Malmöhus),
öfver medelmåttan i 6 län,
fullt medelmåttig i 7 d:o,
medelmåttig i 2 d:o,
under medelmåttan i 5 d:o,
nära missvext i 1 d:o (Westerbottens).

1865 års skörd:

fullt medelmåttig i 4 län (Stockholms, Örebro, Westmanlands och Kopparbergs),
medelmåttig i 4 län,
nära medelmåttig i 5 d:o,
under medelmåttan i 9 d:o,
missvext i 2 d:o (Jemtlands och Norrbottens).

Såsom de bästa af ifrågavarande år framstå i följd häraf 1862 och 1864, hvaremot det sista året i qvinqvenniet eller 1865 företer det ogynnsammaste resultat, med missvext i tvänne län och i intet län god eller mer än medelmåttig årsvext. Lyckligtvis blef det påföljande året (1866) ett godt år, så att grödan då gaf en i allmänhet ganska god afkastning och lemnade tillfälle till en icke obetydlig spanmålsexport.

För att visa, i hvad mån *priserna* under de sista 25 åren stigit eller fallit å spanmål och smör å ena samt dagsverken å andra sidan, meddelas följande tablå rörande markegångspriserna efter medelberäkning för hela Riket åren 1841—1865.

Markegångspriser.

Medelpris för Riket.

År.	Hvete.	Råg.	Korn.	Hafre.	Ärter.	Smör. å lisp.	Mans- dagsverke. (ärligt.)	Öke- dagsverke. (ärligt.)
	å Tunnan.							
1841.	22,11	16,32	8,88	4,56	15,29	7,70	0,73	1,91
1842.	19,12	15,23	9,91	5,01	13,80	7,73	0,74	1,95
1843.	15,31	13,26	9,60	5,26	13,49	8,65	0,74	2,00
1844.	15,26	10,41	7,46	4,01	12,67	7,52	0,72	1,97
1845.	19,46	15,68	10,70	5,83	15,05	7,56	0,71	1,94
1846.	19,68	15,60	12,63	6,98	15,81	7,94	0,71	2,01
1847.	19,00	14,63	11,75	6,17	15,23	8,42	0,72	2,05
1848.	16,04	11,37	9,34	4,98	13,10	8,47	0,73	2,10
1849.	16,95	11,55	8,65	4,90	13,22	8,40	0,75	2,10
1850.	17,37	13,34	9,56	5,63	13,69	8,48	0,74	2,10
1851.	18,60	15,37	11,74	6,75	15,54	8,54	0,74	2,10
1852.	17,58	14,69	11,30	6,09	15,51	8,58	0,75	2,13
1853.	25,62	17,48	13,11	7,36	17,30	9,12	0,76	2,21
1854.	20,57	15,40	12,08	7,44	16,00	9,95	0,80	2,31
1855.	31,15	20,39	15,19	9,36	19,83	10,67	0,99	2,71
1856.	32,20	19,30	16,75	9,76	23,31	12,17	1,11	3,06
1857.	25,74	16,82	14,49	8,36	21,45	13,17	1,18	3,25
1858.	18,88	13,17	11,25	7,43	16,40	11,04	1,00	2,88
1859.	18,20	12,90	11,46	7,29	16,22	11,89	0,97	2,82
1860.	21,73	14,70	12,81	7,58	17,04	10,81	1,01	2,84
1861.	24,12	18,36	13,77	7,57	18,33	10,72	1,03	2,96
1862.	22,44	16,27	12,74	6,90	17,71	10,46	1,03	3,04
1863.	18,52	14,87	12,10	6,68	16,70	10,58	1,07	3,11
1864.	16,44	12,79	11,09	6,24	15,06	10,95	1,04	3,09
1865.	19,40	13,55	10,58	6,74	16,76	11,36	1,05	3,06

Att *ladugårdsskötseln* länge i Sverige varit försummad är en sak, som allmänligen erkänts. Äfven i detta fall visar emellertid den sednaste tiden ett vida fördelaktigare förhållande, ty i samband med ett rationelare jordbruk har ock hågen för en förbättrad boskapsafvel och *ladugårdsskötselns* tidsenliga utveckling alltmera vunnit insteg. Bemödanden i en sådan rigtning hafva i synnerhet på det sista decenniet blifvit alltmera allmänna, och hushållnings-sällskapen, som i så många hänseenden verkat fördelaktigt för våra landtmannanäringars förkofran, hafva äfven till detta glädjande förhållande i icke ringa mån bidragit.

I en föregående tabell är redan ådagalagdt, huruledes exporten af landtmannavaror i allmänhet och särskildt af boskapsskötselns produkter år från år stigit; beträffande kreatursstockens tillväxt meddelas följande tabell, hvilken utvisar att, medan antalet af såväl hästar, oxar och får, som i synnerhet af kor, icke obetydligt tilltagit, getter och svin åter synas mindre användas än för 30 år tillbaka. Härvid måste dock den viktiga omständigheten tagas i betraktande, att man nu långt mindre än förr lägger an på *mängden* af husdjur, hvaremot kreaturens *beskaffenhet* alltmer börjat utgöra en hufvudsak, hvadan den *qualitativa* skilnaden mellan förr och nu naturligtvis blir vida större än den *quantitativa*, hvilken är den enda, som här nedan kan komma i fråga *).

---

*) För Stockholms stad hafva i de sednaste femårsberättelserna inga uppgifter i denna del erhållits, ehuru dylika förr alltid efter det gamla formuläret meddelats. Till följd deraf har tabellens slutsumma rörande kreatursstocken för år 1865 icke kunnat blifva fullständig.

Underhållna kreatur.

	Enligt femårsberättelserna 1833—1837.							Enligt jordbruks-statistiken för år 1865.							
	Hästar.	Oxar (och Tjurar ?)	Kor.	Ungnöt.	Får.	Getter.	Svin.	Hästar.	Oxar.	Tjurar.	Kor.	Ungnöt.	Får.	Getter.	Svin.
	A l l a u p p g i f t e r h ä r o m s a k n a s.														
Stockholms stad . . .	2,176	213	918	—	103	18	523	20,775	10,316	2,040	51,238	10,845	48,314	145	18,490
Stockholms län . . .	22,202	7,549	39,611	11,908	69,263	316	26,351	20,782	6,891	1,334	35,441	11,911	44,912	108	15,314
Upsala ” . . .	17,764	6,730	29,064	13,522	59,833	198	30,962	10,854	26,052	1,876	45,781	15,943	68,028	131	17,750
Södermanlands län . .	12,593	18,181	34,381	16,768	59,797	637	30,939	18,977	40,200	3,733	83,352	24,248	89,374	608	28,242
Östergötlands ” . . .	21,578	25,183	52,838	17,644	76,426	2,487	37,696	10,198	25,289	1,033	67,649	23,775	103,481	1,484	15,945
Jönköpings ” . . .	13,330	22,892	54,621	32,013	87,266	8,280	21,145	20,516	969	52,352	28,610	71,064	96,323	133	25,310
Kronobergs ” . . .	8,895	17,085	47,084	27,786	64,692	6,541	22,326	19,313	33,503	2,104	55,310	34,294	96,323	133	25,310
Calmar ” . . .	22,244	23,805	56,298	29,822	93,287	1,004	30,819	10,513	9,425	1,259	12,876	5,977	38,341	636	6,352
Gotlands ” . . .	10,130	4,522	12,084	8,029	38,019	1,591	5,204	6,900	9,329	1,005	20,630	13,508	23,733	163	13,034
Blekinge ” . . .	9,430	12,454	25,476	17,765	32,662	590	30,079	35,774	11,762	1,565	54,692	23,921	78,951	422	41,412
Christianstads ” . . .	34,927	17,451	43,908	34,961	73,950	5,848	51,359	63,315	8,917	1,984	66,880	23,024	114,918	69	45,898
Malmöhus ” . . .	40,698	23,622	36,123	26,441	68,461	211	43,510	6,168	786	35,375	14,141	47,875	696	10,541	—
Hallands ” . . .	13,455	6,874	39,316	18,643	55,119	194	12,153	14,991	6,168	786	35,375	14,141	47,875	696	10,541
Göteborgs o. Bohus län	18,050	2,829	43,720	23,772	68,514	381	15,391	24,288	1,797	1,628	50,478	21,047	57,398	27	10,026
Elfsborgs län . . .	20,570	15,345	67,631	27,515	81,322	1,790	29,033	20,034	12,308	2,819	69,561	25,780	78,312	605	21,321
Skaraborgs ” . . .	27,415	29,904	59,869	33,854	108,487	514	44,075	23,216	26,842	1,482	66,952	31,176	79,429	79	24,913
Wernlands ” . . .	12,113	3,767	47,823	15,372	62,276	4,787	19,270	11,022	4,336	1,733	46,145	13,157	55,798	2,153	10,798
Örebro ” . . .	9,738	12,940	42,278	15,785	45,967	3,906	15,543	10,894	15,286	1,608	51,453	17,136	52,046	630	14,049
Westmanlands län . .	12,185	8,869	28,952	15,072	32,915	2,160	18,534	13,692	10,124	1,711	41,040	14,788	32,405	902	12,191
Kopparbergs ” . . .	14,308	1,710	48,600	15,041	80,180	42,052	8,790	16,930	743	1,362	59,119	12,585	77,857	35,224	9,496
Gefleborgs ” . . .	11,886	1,130	48,480	10,500	49,377	35,350	9,125	14,922	519	1,424	50,391	11,182	56,436	20,720	11,034
Wester-Norrlands län	11,212	1,895	41,082	9,058	45,924	11,709	4,019	14,683	128	1,489	46,768	9,085	61,446	17,734	5,400
Jemtlands län . . .	7,010	1,548	23,739	9,011	39,998	30,757	2,617	12,325	103	1,585	34,430	9,793	66,806	43,520	3,041
Westerbottens län . .	5,454	1,481	22,333	5,532	34,266	2,833	4,112	10,816	175	1,156	38,288	7,075	64,021	3,832	2,763
Norrbottnens ” . .	4,789	442	19,506	4,458	37,399	799	640	8,641	111	814	34,665	6,808	53,831	2,291	1,435
Summa	384,152	268,421	965,735	440,272	1,465,503	164,953	514,215	422,277	280,840	38,549	1,170,964	409,809	1,561,099	132,973	383,990

Anm. Flera af femårsberättelserna hafva större summor för vederbörande län, än de ofvanstående, hvilka, der så ske kunnat, äro hemtade ur den särskilda jordbruks-statistiken för år 1865. För öfrigt märkes, att kreaturs-stocken var med anledning af foderbristen ovanligt ringa under vintern 1865—1866, hvadan ofvanstående tal böra icke obetydligt höjas, för att angifva vanliga förhållandet de sednaste åren.

Då man framhåller den tvifvelsutan ganska vackra och för framtiden lofvande utveckling vårt jordbruk och vår boskapsskötsel dels redan tillryggalagt, dels synas gå till mötes, vore det en orättvisa att ej dervid tacksamt ihågkomma de understöd, som från Statens sida i många hänseenden kommit vår modernäring till del, om det än måste medgifvas, att rikare länder härutinnan stå vida framom oss.

I nu gällande Riks-stat finnas till förmån för jordbruket och landtmannanäringarne i allmänhet såsom ordinarie anslag uppförda:

1) Reservationsanslag:

till skiften och afvittringar	R:dr	63,000: —
„ undervisningsanstalter för jordbruk och landtmannanäringar „	164,600: —	
„ till landtbruksingenjörer och deras biträden	„	38,450: —
„ befrämjande i allmänhet af jordbruk och landtmannanäringar	„	39,400: —
„ lättnad för skjutsningstungan	„	125,000: —
hvar till, beträffande särskilda delar af Riket, kunna läggas:		
till hästafvelns förbättrande	„	50,206: 40.
„ fiskerinäringens understödjande	„	16,100: —

2) Förslagsanslag:

till utflyttningshjelp efter skiften *)	„	110,000: —
„ odlingshjelp för krononybyggare	„	4,500: —
„ belöningar för rofdjurs dödande **)	„	50,000: —

Summa R:dr Rant 661,256: 40.

Å Riksgälds-kontoret äro dessutom för år 1867 anvisade:

1) Såsom anslag:

till fortsättande af storskiftes- och afvittringsförrättningarne i Rikets norra län	R:dr	97,000: —
„ ekonomibyggnader m. m. vid Alnarps landtbruksinstitut „	100,000: —	
„ utdelande vid landtbruksmöten af premier	„	6,000: —
„ täflingsmöten med gödboskap, smör, ost, fläsk och kött i Stockholm, Göteborg och Malmö	„	3,000: —
„ bildande af holländerier i de norrländska länen samt andra för stamholländeristyrelsens verksamhet nödiga utgifter	„	10,000: —

Transport R:dr 216,000: —

*) Detta förslagsanslag har i sjelfva verket uppgått till vida högre belopp och utgjorde under år 1864 (det sista kända året) 245,637 R:dr.

**) Äfven detta anslag har i verkligheten varit högre, eller omkring 75,000 R:dr.

	Transport R:dr	216,000: —
till befrämjande i Jemtland af en god afvel af arbetshästar	„	5,000: —
„ förbättrande af fårafveln i Jemtland	„	2,500: —
„ avägabringande af en förbättrad fårskötsel på Gotland . .	„	6,000: —
hvarjemte såsom i hög grad befordrande jordbrukets utveckling äfven kan medräknas:		
till fortsättande af de geologiska undersökningarne och utgifvande af derpå grundade kartor	„	60,000: —
„ myrutdikningar och vattenaftappningar i de norra länen, till förminskande af frostländigheten *)	„	120,000: —
Summa R:dr R:mt		409,500: —

Såsom lån:

till befrämjande af utdikningar och aftappningar af sankta trakter och sjöar till beredande af odlingsföretag inom Rikets öfriga delar R:dr	50,000: —
„ Lida-åns sänkning och upprepning . . . . . ”	30,000: —
„ utdikning af Långebro mosse å Öland . . . . . ”	12,000: —
Summa R:dr R:mt	92,000: —
Summa Summarum för år 1867 „ „	1,162,756: 40.**)

*) Utom ofvanstaende anslag till frostländighetens förminskande har af de särskildt för undsättningar vid missvexter eller felslagna skördar anvisade medel, jemlikt upplysning från Kongl. Statkontoret, under åren 1856—1860 utbetalts, hufvudsakligen till de norra länen, ett belopp af 846,248 R:dr, dels såsom lån, dels såsom anslag utan återbetalnings-skyldighet, och under åren 1861—1865 icke mindre än 933,570 R:dr, deraf 643,170 R:dr såsom lån och 290,400 utan återbetalningsskyldighet. Under sistnämnda femårsperiod utlemnades undsättningsmedlen med följande olika belopp till de särskilda länen, nemligen till:

Norrbottens	län	R:dr 205,000: —
Jemtlands	„	198,150: —
Westerbottens	„	165,250: —
Elfsborgs	„	86,500: —
Stockholms	„	72,420: —
Göteborgs och Bohus	„	51,200: —
Kopparbergs	„	49,950: —
Hallands	„	33,700: —
Jönköpings	„	30,100: —
Kronobergs	„	9,800: —
Gefleborgs	„	8,500: —
Wester-Norrlands	„	8,000: —
Wermlands	„	8,000: —
Malmöhus	„	5,800: — och
Skaraborgs	„	1,200: —

Summa R:dr 933,570: —

**) Jemför i afseende å väganläggningar och andra dylika företag, hvilka åtminstone medelbart komma jordbruket till godo, hvad här nedan under "Allmänna arbeten" förekommer.

Slutligen torde här ej böra förbigås, att den Hushållningssällskapen tillkommande andel i bränvinsminuterings- och utskänkingsafgifterna utgjort i medeltal för åren 1855—1861 omkring 169,000 R:dr, och för år 1865 uppgått till 218,266 R:dr; jemväl landstingen hafva, enligt hvad känt är, sig tillerkänd samma andel i berörda afgifter, eller en femtedel, med undantag för staden Göteborg, och utgör det af landstingen för år 1867 påräknade belopp en summa af nära 200,000 R:dr.

Hela den inflytelse vår i stor skala företagna utveckling af våra *kommunikationsanstalter* dels redan utöfvat, dels framdeles kommer att utöfva på våra näringar och i främsta rummet på modernäringen, är omöjligt att beräkna. Men utan tvekan torde böra medgifvas, att vår tids arbeten på detta civilisationens område brutit nya och vidsträckta banor äfven åt jordbruket och hvad dertill hörer samt utgjort en mäktig häfstång för tillgodogörandet af våra produkter i denna såväl som i andra näringar. Sammanräknade längden af färdigbyggda *statsjernbanor* utgjorde vid innevarande års början 97,5 mil, och, om härtill läggas de med statsbanorna förbundna enskilda jernvägarne, uppgick vid samma tid hela det jernvägsnät af statsbanor och enskilda jernvägar, som i ett sammanhang trafikerades, till en längd af 124,8 mil *). För hela tiden ifrån statsbanornas första påbörjande till och med året 1866 har genom Rikets Ständer blifvit dertill anvisad en summa af 80,796,000 R:dr.

Rörande den alltjemt tillvexande trafiken å Statens jernvägar meddelas, att

	1862.	1863.	1864.	1865.	1866.
trafikerade längden af samtliga banor utgjorde i mil	62,5.	68,5.	80,6.	80,6	85,1.
Antalet lokomotiv	34.	53.	63.	73.	88.
d:o passagerare	763,302.	996,868.	1,024,441.	1,090,921.	1,276,495.
Transporterat gods, centner .	3,204,324.	3,994,217.	5,264,312.	6,714,048.	7,826,906.
Hela bruttoinkomsten . R:dr	1,607,455.	2,889,111.	3,462,019.	4,479,849.	5,064,371.
Hela nettoinkomsten „	434,782.	908,108.	1,194,850.	1,802,593.	2,054,712.

Beträffande trafikrörelsen å såväl Statens som de enskilda jernvägarne under år 1866 meddelas i öfrigt hosföljande tabellariska sammandrag:

*) I förhållande till folkmängden utgör detta 1 mil jernväg på 32.966 innevånare. Då Stora Britannien år 1864 hade en jernvägslängd af 12,789 Engelska mil, belöpte sig sålunda 1 Svensk mil jernväg derstädes på 15,117 innevånare, d. v. s. att sistnämnda rikets i så stor skala utvecklade jernvägsnät i förhållande till folkmängden i sjelfva verket utgjorde föga mer än dubbelt mot i Sverige.

S a m m a n d r a g af Svenska jernvägarnes trafik-rapporter år 1866.

	Trafikerad banlängd. Mil.	T r a f i k .					I n k ö m s t e r f ö r									
		Passagerare- antal.	Hästar. Stycken.	Hundar. Stycken.	Boskap. Stycken.	Gods. Centner.	Passagerare samt bagage- öfvervigt.	Post, lik, åkdon, hästar, hundar.	Gods.	Boskap.	Extra.	S u m m a .	Per dag och ban- mil.			
Statens jernvägar	85,1	1,276,495	1,792	4,826	42,576	7,826,906,04	2,309,305 07	160,027 94	2,341,441 79	148,199 74	35,546 28	4,994,520 82	160 79			
Köping—Hult jernväg . . .	6,75	68,774	83	372	745	1,481,449,49	86,060 07	4,425 64	204,571 22	1,245 20	621 54	296,923 67	120 50			
Borås—Herrljunga	3,9	48,986	—	105	130	337,002,23	36,764 94	2,397 35	60,984 43	249 59	7,246 67	107,642 98	75 62			
Uddevalla—Wenersborg— Herrljunga	6,3	10,513	1	13	11	88,871,02	5,986 09	51 26	13,283 13	6 28	255 60	19,582 36	103 61			
Wexiö—Alfvesta	1,7	32,517	20	148	1,069	211,421,25	25,998 07	2,204 60	21,385 52	616 30	713 09	50,917 58	82 06			
Christianstad—Hessleholm	2,8	93,594	95	245	1,604	245,875,27	67,536 41	2,566 38	27,722 97	636 78	2,886 53	101,349 07	99 17			
Landskrona—Helsingborg .	5,6	219,880	174	443	2,611	912,815,32	132,017 75	5,693 81	105,525 13	1,920 85	917 89	246,075 43	120 11			
Ystad—Eslöf	7,1	89,487	74	324	3,618	421,725,88	87,730 84	4,248 89	47,814 48	2,820 69	1,345 59	143,959 49	82 76			
Gefle—Dala	8,6	86,732	21	335	244	5,107,591,28	88,434 23	4,840 22	980,868 64	965 06	10,488 36	1,085,596 51	345 84			

De anslag och låneunderstöd, som af allmänna medel anvisats till väg- och vattenbyggnadsarbeten uppgå, räknade från 1840—1841 årens riksdag till och med 1866 och med uteslutande af sjösänkings- och myrutdikningsföretag, hvarom redan i det föregående blifvit ordadt, till följande totalbelopp, nemligen:

16 jernbanor för ångkraft och 8 d:o för hästkraft hafva erhållit hufvudsakligen såsom lån	R:dr 16,553,166: 67.
kanal- och slussanläggningar m. m. dels såsom anslag, dels såsom lån	„ 6,034,179: 50.
muddring och rensning af farleder m. m. d:o d:o	„ 800,000: —
en kommunikationsled öfver sjöar med mellanliggande landvägar, såsom anslag	„ 318,500: —
större och mindre hamnarbeten samt brobyggnader, såsom anslag och lån	„ 5,144,248: —
anläggningar för fartygs reparationer d:o d:o	„ 620,000: —
elfrensningar för flottningsrörelse, såsom anslag	„ 94,377: 50.
närmare 400 vägarbeten, understödda med anslag, vanligen motsvarande två tredjedelar af de beräknade arbetskostnaderna	„ 4,402,102: 52.

Hela slutsumman af alla statsunderstöd till allmänna arbeten under tiden från 1840 till och med år 1866 utgör således: 117,934,857 R:dr 95 öre.

Om vi, med blicken fäst på våra näringars och vårt kommunikationsväsendes snabba utveckling såväl under de sednaste årtiondena i allmänhet, som äfven särskildt under de sistförflutna åren, dessutom påminna oss den jemna och regelmässiga fortgången af våra befolkningsförhållanden, hvarom ofvanföre är taladt, måste vi erkänna, att icke så ringa skäl förefinnas till tacksamhet för det förflutna och till hoppfull verksamhet för en framtid, som i mycket synes vara löftesrik. Den tafla Utskottet haft att framställa öfver våra näringars framsteg har derföre ej kunnat annat än blifva ur flera synpunkter ganska ljus; att framställa den annorlunda, att, af ett skäl eller annat, förtiga eller förringa den närvarande ställningens ljusa sidor, vore icke blott ett åsidosättande af den tacksamhet vi äro skyldige för det myckna goda vi under en mer än 50-årig freds välsignelser fått åtnjuta, det vore ett misskännande deraf, att den fasta tillförsigt, som är ett oundgängligt villkor för all ädel och kraftfull verksamhet samt en borgen för dess framgång, lika litet kan förenas med ett ringaktande af våra krafter eller en öfverdrifven misstro till vår ställnings hållbarhet, som den kredit i utlandet, af hvilken vi i sjelfva verket äro i behof, skulle kunna vinnas genom klagovisor eller ett obilligt nedsättande af vårt lands obestridliga fördelar och framsteg. Men nekas kan icke heller, att taflan öfver vår ekonomiska ställning äfven har sina skuggor, och dessa icke obetydliga. De hafva mindre synts i den föregående skildringen af våra näringar, men då Utskottet nu öfvergår till en framställning af de *finansiel*a förhållandena, skall det visa sig, huru-

vida utvecklingen af våra rörelsemedel och våra kreditanstalter hållit jemna steg med den raske tillvexten af vår industri.

Hvad då först beträffar *Statens egna finanser*, hvilkas inflytande på den allmänna välmågan är så högst betydlig, torde de i fråga om den ekonomiska ställningen i landet desto heldre böra tagas i betraktande, som alla statsutgifter, de må vara af hvilken art och beskaffenhet som helst, hafva alldeles samma inflytande på national-rikedomen, som den enskildes utgifter på dess förmögenhet. Det är för öfrigt klart, att med samfundslifvets utveckling i alla riktningar och med civilisationens framsteg jemväl krafven på statsutgifternas förökande blifva en naturlig följd. Att närmare jemföra de statsbudgeter, som uppgjordes vid riksdagarne från 1809 till och med 1834—1835 med nuvarande tids statsutgifter måste vara mindre lämpligt, dels på grund af myntvärdets starka förändring, dels emedan först år 1840 den fördelning i afseende på Riks-statens Hufvudtitlar vidtogs, som alltsedan varit gällande. Från och med 1840—1841 årens riksdag hafva deremot de särskilda Hufvudtitlarnes årliga anslag ökat på sätt af följande tabell närmare inhemtas:

		Riksdagen 1840—1841.	Riksdagen 1851—1852.	Riksdagen 1858—1860.	Riksdagen 1865—1866.	Tillökning sedan 1840 i procent.
Första	Hufvudtiteln	1,079,550	1,171,260	1,301,400	1,417,000	31,3
Andra	dito	1,034,355	1,740,375	2,126,630	2,434,950	135,4
Tredje	dito	338,475	338,475	479,200	479,200	41,6
Fjerde	dito	6,159,765	6,391,995	8,686,900	9,339,600	51,6
Femte	dito	1,997,145	2,327,925	3,241,530	3,940,400	97,3
Sjette	dito	1,268,550	1,332,240	2,167,500	3,811,000	200,4
Sjunde	dito	2,071,155	2,634,930	3,332,400	6,072,500	193,2
Ättonde	dito	1,483,320	1,792,470	3,055,000	4,560,200	207,4
Nionde	dito	682,005	975,390	1,117,940	1,314,150	92,7
Summa R:dr		16,114,320	18,705,060	25,508,500	33,369,000	107,1

I ofvanstående belopp ingår emellertid endast den s. k. ordinarie statsregleringen och, såsom känt är, utgör den derutöfver vid hvarje riksdag fastställda *extra statsregleringen* icke obetydliga summor, hvilka måste tilläggas, för att fullständiggöra hela den för statsregleringsperioden anslagna utgiftsstaten. Alla de utgifter, hvilka åligga Riksgälds-kontoret och som — utom de å de särskilda Hufvudtitlarna uppförda extra anslag — hufvudsakligen utgöras af dels det årliga ränteanslaget till Hans Maj: Konungen (300,000 R:dr), riksdags- och revisionskostnader, löner och arvoden m. m. till Justitie-ombudsmannen och hans expedition samt till Riksgälds-kontorets tjenstemän m. fl., dels räntor och amor-

tissement å jernvägslånen samt ränteutgifter och åtskilliga omkostnader i öfrigt, hafva likväl hittills och så länge statsregleringsperioderna varit fleråriga omöjligt kunnat bestämmas *för år*, utan anslagits för hela den följande statsregleringsperioden. Derutaf har vållats en ganska stor svårighet att med noggrannhet angifva hela budgetens *årliga* belopp, och vore det — åtminstone från statistisk synpunkt — högligen att önska, det numera, då statsregleringen årligen skall uppgöras, en *fullständig* framställning måtte lemnas på *ett* ställe, rörande alla de statsutgifter, hvilka vare sig å den ordinarie eller den s. k. extra statsregleringen eller i öfrigt genom Riksgälds-kontoret skola för året utbetalas. För att emellertid äfven rörande extra statsregleringen meddela de för bedömande af statsutgifternas totalbelopp erforderliga uppgifter, har Utskottet, med ledning dels af Riksgälds-kontorets reglementen och hufvudböcker, dels af de sednaste Stats-Utskottens s. k. Finans-betänkanden, uppgjort en summarisk beräkning, jemlikt hvilken i medeltal räknadt för hvardera af åren 1861—1863 de Riksgälds-kontoret åliggande utgifter uppgått till 8,511,700 R:dr och för åren 1864—1866 till 11,480,578 R:dr årligen.

Men, äfven med inberäkning af den extra statsregleringen och alla de på Riksgälds-kontoret anordnade utgifter i öfrigt, har man dermed ingalunda ernått en fullständig uppgift å skattebeloppet utan endast å *Statens årliga behof*. Beträffande *skatterna* åter, redogöres för dem dels i Statskontorets kapital-konto, dels (och fullständigast) i länsstyrelsernas femårsberättelser, der numera en särskild tabell rörande kronouppbörden finnes införd, upptagande särskildt statsmedel, riksgäldsmedel, diverse verks medel och annorstädes debiterade medel, med derunder subsumerade specifika skattetitlar, samt uppgift för hvarje år å det afkortade, anordnade eller influtna samt vid räkenskapsårets slut resterande beloppet och summan af uppbörden, deri inberäknade restantierna från föregående år. Efter de uppgifter, som sålunda meddelats i de afgifna femårsberättelserna för sednaste qvinqvennium, är följande tabell uppgjord, utvisande summan af hela den år 1865 influtna eller anordnade kronouppbörden för hvarje län, äfvensom restantierna vid samma års slut, hvilka sistnämndes i allmänhet (med undantag för Norrbottens län) ringa belopp genast faller i ögonen och vittnar om uppbördsväsendets drift och ordning, på samma gång som om de skattdragandes berömvärda noggrannhet och beredvillighet.

Kronouppbörden år 1865.

	Anordnad eller inom räkenskapsåret influten.		Resterande vid räkenskapsårets slut.		
	R.dr.	ö.	R.dr.	ö.	
Stockholms stad	498,172	76	37,778	88	(deraf 17,864,58 i böter och 14,882,36 i allmän bevil- ning.)
Stockholms län	1,060,636	73	5,612	25	(deraf 2,294,41 i bötesmedel.)
Upsala "	753,646	17	8,097	67	(" 6,269,03 i dito.)
Södermanlands län	894,797	76	3,418	45	(" 2,066,37 i dito.)
Östergötlands "	3,136,272	64	9,912	82	(" 4,753,61 i dito och 3,312,76 i arrende- medel.)
Jönköpings "	949,792	14	14,886	59	(deraf 8,474,26 i bötesmedel.)
Kronobergs "	450,847	—	23,403	42	(" 9,286,60 i dito.)
Calmar "	1,250,930	18	24,264	92	(" 11,630,50 i dito.)
Gotlands "	213,608	45	2,443	13	(" 1,750,36 i dito.)
Blekinge "	1,373,816	09	5,929	23	(" 4,241,64 i dito.)
Christianstads "	3,226,994	15	5,239	02	(" 3,198,73 i dito.)
Malmöhus "	1,869,974	98	7,360	30	(" 6,537,48 i dito.)
Hallands "	602,195	28	7,946	25	(" 5,374,51 i dito.)
Göteborgs o. Bohus län	684,883	30	25,200	69	(" 10,759,30 i dito och 5,199,88 i allmän bevilning.)
Elfsborgs län	779,829	78	28,107	72	(deraf 18,783,62 i bötesmedel.)
Skaraborgs "	2,020,958	59	5,007	11	(" 2,565,72 i dito.)
Wermlands "	655,865	96	23,827	46	(" 18,358,67 i dito.)
Örebro "	587,533	66	8,912	89	(" 3,155,85 i dito.)
Westmanlands län	1,148,771	17	14,924	03	(" 8,195,25 i stämpelpapper och 4,837,40 i bötes- medel.)
Kopparbergs "	631,668	29	36,302	90	(deraf 10,448,04 i bötesmedel.)
Gefleborgs "	643,634	36	39,025	28	(" 28,941,15 i dito.)
Wester-Norrlands län . .	449,450	01	19,656	04	(" 12,863,11 i dito.)
Jemtlands län	181,158	73	15,802	16	(" 14,680,38 i dito och bränvinstillverk- ningsafgift.)
Westerbottens län	187,370	56	655	80	
Norrbottnens "	243,012	54	56,441	04	(deraf 20,672,02 i extra medel och uppbörder samt 9,448,71 i bötesmedel.)
Summa	24,495,821	28	430,156	05	

I fråga om skatternas olika belopp under olika tider måste man noga iakttaga skillnaden emellan de särskilda skattetitlarne. Om vi icke gå längre tillbaka än 25 år eller till den Riks-stat, som uppgjordes vid 1840—1841 årens riksdag, visar det sig, att Statsverkets *ordinarie inkomster* stigit från 6,670,845 R:dr till 8,978,740 R:dr eller med 2,307,895 R:dr R:mt. Om man derifrån afräknar tillvuxen i arrendemedel af kungsgårdar m. fl. 210,700 R:dr, i bötesmedel 280,000 R:dr, i båk- och lotsmedel 510,000 R:dr, i mantalspenningar 170,000 R:dr, i extra medel och uppbörder 52,000 R:dr samt diverse mindre inkomstitlar med en sammanlagd tillökning af 17,000 R:dr, enär dessa icke utgöra någon särskild beskattning å jorden, återstår i skattetillökning en summa af 1,068,195 R:dr. Denna tillökning, ehuru flera skattetitlar försvunnit ur budgeten, är emellertid hufvudsakligen beroende af ordinarie räntans förhöjande till följd af de under tidernas lopp stegrade markegångsprisen.

Bland Statsverkets *extra ordinarie inkomster* har *saluaccisen* af städerna, som i 1842 års Riks-stat upptogs till ett belopp af 16,500 R:dr, helt och hållet upphört, medan öfriga hit hänförliga inkomster högst betydligt stigit.

Tullmedlen, i Riks-staten för år 1842 upptagna till 4,485,000 R:dr R:mt, finnas i gällande stat uppförda till ett belopp af 13,500,000 R:dr.

I sjelfva verket uppgick tullinkomsten nedannämnda år till: *)

	<i>Brutto.</i> R:dr.	<i>Netto.</i> R:dr.
1825	3,254,788.	2,471,756.
1830	3,800,900.	2,883,905.
1835	5,065,845.	4,017,820.
1840	5,400,306.	4,340,445.
1845	5,805,543.	4,408,312.
1850	7,379,706.	5,835,971.
1855	12,004,542.	10,198,596.
1860	13,824,700.	10,177,874.
1861	15,354,076.	11,628,678.
1862	14,311,467.	10,628,108.
1863	15,363,386.	11,583,726.
1864	13,861,860.	10,057,694.
1865	13,999,556.	10,214,915.
1866	13,215,910.	9,474,880.

*) Skillnaden emellan brutto- och nettotullinkomsten utgöres dels af *afkortningar* (restitutioner, drawback, beslagareandelar, observationsprocent, aktoratsprovision m. m.) och *omkostnader* (aflöning, uppbördsprovision, arfvoden, resekostnader, indragnings- och pensionsstaterna, underhåll af tullhusen, ved och ljus, skrifmaterialier m. m.), dels sedan år 1858 af *afgifterna till Handels- och Sjöfartsfonden* samt städernas *tolagsersättning*.

Bland öfriga extra statsinkomster beräknades i Riks-staten:

	1842. R:dr.	1867. R:dr.	Tillökning. R:dr.
Postmedlen till	750,000.	2,000,000.	1,250,000.
Stämpelpappersmedel	630,000.	1,600,000.	970,000.
Bränvinstillverkningsafgift	1,125,000.	9,500,000.	8,375,000.
Summa	2,505,000.	13,100,000.	10,595,000.

Allmänna bevillningen har från äldre tider icke obetydligt nedgått. Totalsumman af hela bevillningen utgjorde för år 1813: 4,770,781 R:dr, år 1843: 3,115,902 R:dr och för år 1865: 2,766,906 R:dr. Se vi på de särskilda slagen af allmänna bevillningen, har den s. k. *personliga skyddsafgiften* (Första Artikeln) minskats från 1,498,953 R:dr år 1813 till 625,081 R:dr år 1865, oaktadt folkmängdens starka tillväxt, eganderättsafgiften (fastighetsbevillningen) minskats för samma tid från 1,324,455 R:dr till 768,440 R:dr, bevillning för inkomst af embete eller tjänst, af kapital, af rörelse, näring eller yrke m. m. minskats från 1,374,474 R:dr till 1,228,118 R:dr, samt den s. k. progression eller fyllnadsafgiften äfvensom öfverflödsafgifterna, utgörande år 1813 den förra 178,084 R:dr och den sednare 256,275 R:dr, helt och hållet upphört; deremot har en särskild rubrik tillkommit för sedelutgifvande bankbolag, hvilkas bevillning för år 1865 utgjorde 66,118 R:dr, och bildar denna rubrik tillsammans med den äfvenledes i sednare tider tillkomna bevillningen för karaktersfullmagter (1865: 3,533 R:dr), afgifter af frälseegendomar (1813: 69,660; 1865: 68,613 R:dr) och några mindre betydliga poster i öfrigt den numera s. k. Tredje Artikeln af allmänna bevillningen, uppgående år 1865 till ett sammanlagdt belopp af 145,267 R:dr.

Hvad särskildt beträffar *fastighetsbevillningen* och den i sammanhang dermed stående *bevillningstaxeringen* å fastighet, utgjorde s. k. eganderättsafgiften af hus, tomter och stadsjord för år 1816 (det första år, då i general-sammandraget öfver bevillningen eganderättsafgiften finnes specificerad) 142,509 R:dr; 1843: 230,539 R:dr; 1861: 258,847 R:dr och 1865 (för annan fastighet än jordbruks-) 236,079 R:dr; af hemman och lägenheter, frälseräntor, bruk och bergverk, qvarnar m. m. utgjorde samma afgift år 1816: 867,678 R:dr; år 1843: 954,567 R:dr; år 1861: 559,742 R:dr och (af jordbruksfastighet) år 1865: 532,361 R:dr. Värdet å fasta egendomen i Riket uppskattades år 1813 till 598,608,002 R:dr, år 1843: till 625,845,413 R:dr och år 1861 till 851,964,466 R:dr. En betydlig tillökning i fastighets-taxeringsvärdet från 1816 till 1861 (innan det nya taxeringssättet vidtogs) visar sig alltså, men var i sjelfva verket ganska olika för olika slags fastigheter. Så minskades taxeringsvärdet under berörda tid (1816—1861) å *hemman* från 480,327,000 till 444,194,000 R:dr eller med $7\frac{1}{2}$ procent, under det samma värde höjdes för hus, tomter och stadsjord från 67,143,002 till 258,844,466 R:dr, d. v. s. med $285\frac{1}{2}$ procent, för lägenheter från 15,684,000 till 21,094,000 ($34\frac{1}{2}$ procent), för bruk och bergverk från

12,126,000 till 57,287,000 R:dr (372 procent), för fabriker etc. från 7,383,000 till 38,100,000 R:dr (416 procent), för mjöl- och sågqvarnar från 12,361,500 till 27,768,000 R:dr (124 $\frac{1}{2}$ procent) o. s. v. Enligt hvad känt är, blef med det år 1862 vidtagna nya sättet för bevillningstaxeringarne taxeringsvärdet ett helt annat än förr, så att, då 1861 hela värdet å fast egendom i Riket uppgafs till 851,964,466 R:dr, upptogs det till:

	År 1862. R:dr.	År 1863. R:dr.	År 1864. R:dr.	År 1865. R:dr.
För jordbruksfastighet	1,827,213,885.	1,831,497,165.	1,817,434,637.	1,775,438,256.
» annan	419,860,292.	436,199,773.	456,509,170.	472,486,814.

Summa fastighet 2,247,074,177. 2,267,696,938. 2,273,943,807. 2,247,925,070.
För att ådagalägga, i hvad mån värdet å jordbruksfastighet, som under de aldra sednaste åren varit i nedgående, olika gestaltat sig för de olika landsorterna, meddelas här en länsvis uppgjord jämförelse mellan taxeringsvärdet å enskildes hemman åren 1813, 1843 och 1861 samt å jordbruksfastighet åren 1862 och 1865.

Län.	Taxeringsvärdet å				
	enskildes hemman.			jordbruksfastighet.	
	1813.	1843.	1861.	1862.	1865.
	R:dr.	R:dr.	R:dr.	R:dr.	R:dr.
Stockholms stad . . .				133,400	132,500
d:o län	30,874,500	28,677,000	29,724,000	83,686,504	83,627,262
Upsala	21,858,000	19,618,500	19,765,000	53,677,500	52,207,433
Södermanlands	22,482,000	17,823,000	18,008,000	76,142,656	75,914,812
Östergötlands	45,078,000	32,515,500	32,782,000	156,806,744	138,567,509
Jönköpings	16,491,000	14,730,000	14,957,000	83,039,685	81,408,470
Kronobergs	15,426,000	11,785,500	11,895,000	58,677,886	52,933,829
Calmar	27,378,000	21,322,500	21,458,000	98,110,913	97,580,515
Gotlands	4,737,000	5,107,500	5,611,000	26,085,655	26,538,800
Blekinge	13,797,000	13,255,500	13,271,000	41,094,915	40,490,860
Christianstads	20,832,000	19,639,500	20,049,000	118,738,294	115,006,007
Malmöhus	36,102,000	36,262,500	43,582,000	217,828,131	211,046,665
Hallands	13,204,500	11,464,500	13,994,000	54,376,761	54,083,500
Göteborgs o. Bohus	16,402,500	17,203,500	18,357,000	73,857,620	69,483,740
Elfsborgs	23,722,500	22,620,000	23,101,000	101,559,965	95,239,200
Skaraborgs	36,982,500	27,865,500	27,961,000	133,190,702	131,361,972
Wermlands	25,027,500	22,693,500	23,121,000	105,719,397	104,245,162
Örebro	16,584,000	13,654,500	13,825,000	84,613,891	85,268,583
Westmanlands	21,075,000	16,156,500	16,776,000	53,867,532	51,263,241
Kopparbergs	11,625,000	12,817,500	12,744,000	46,388,764	49,175,028
Gefleborgs	7,692,000	8,568,000	9,174,000	43,616,866	44,491,946
Wester-Norrlands	10,803,000	9,513,000	9,547,000	49,917,461	49,621,182
Jemtlands	2,322,000	2,352,000	3,284,000	24,012,924	24,194,050
Westerbottens	1,986,000	3,343,500	6,911,000	22,246,222	22,924,100
Norrbottens	2,325,000	2,653,500	5,761,000	19,823,497	18,631,890
Summa	444,807,000	391,642,500	415,658,000	1,827,213,885	1,775,438,256

Efter denna korta öfversigt af skatterna (ordinarie och extra ordinarie) samt allmänna bevillningen, må äfven några ord yttras rörande *kommunalutskylder* och öfriga *onera och besvär*; i en redogörelse, der det hufvudsakligen är fråga om den jordbrukande klassens ekonomiska ställning, böra de tvifvelsutän icke förbigås, och de äro sannerligen icke lätta att glömma. Lika svårt är det emellertid att bestämma deras belopp, vare sig i det hela eller för ett visst egområde, t. ex. ett hemman. Försök hafva i denna del blifvit gjorda, men då i ett så vidsträckt land som Sverige förhållandena härutinnan högst betydligt variera, kan svårligen någon bestämd siffra såsom medeltal angifvas.

Jemlikt en beräkning, som gjordes år 1816 öfver hvad ett helt hemman kronoskatte i östra Nerike, uppskattadt till 6,000 R:dr, betalade i statsbidrag, utgjorde dessa en summa af 382½ R:dr; medeltalet af hvad ett kronoskattehemman betalade enligt 1828 års femårsberättelser var 297 R:dr, samt medelvärdet af ett dylikt hemman 5,971½ R:dr. En af Calmar läns landsting år 1864 tillsatt komité, som i sistlidne September månad afgifvit sitt betänkande rörande finans- och tullsystemernas inverkan på Calmar läns jordbruk och industri, har beräknat att i medeltal per hemman skatter och onera i rundt tal kunna antagas att vara:

Kronoutskylder, soldat- och båtsmansunderhåll	R:dr 180.
Underhåll af vägar och allmänna byggnader samt skjuttskyldighet och brefbäring	„ 90.
Kommunalutskylder, fattigvård och ecklesiastikstatens aflöning . . .	„ 130.

Summa R:dr 400 *).

Vid diskussionen i Riksdagens Första Kammare öfver den motion, som utgör föremål för detta Utskottets Utlåtande, anställde en talare en medelberäkning öfver alla de skatter och onera, som åligga ett hemman, och efter specialkalkyler, hvilka ingalunda torde få anses öfverdrifvet höga, visade sig, att på ett hemman kommo 300 Riksdalers årliga utskylder af alla slag. Att med statistisk noggrannhet angifva siffror uti ifrågavarande ämne låter sig emellertid icke göra, men lika säkert som det är att flera af de egentliga kommunalafgifterna — såsom för fattigvården, skolhusbyggnader och folkskoleväsendet i allmänhet samt (åtminstone partielt) för presterskapets underhåll — på sednare åren ansemligt stigit, lika visst är det ock, att flera andra jordbruket ensamt åliggande onera såsom skjuts- och väghållningsskyldigheten samt isynnerhet rustnings- och roteringsbesväret kännas ganska tungt, och tyngre i den mån penningetillgången minskas, men penningebehovet ökas.

I afseende å de jordbruket särskildt åliggande onera och besvär, bör dock märkas, att medan indelningsverket fortfarande måste anses såsom en hårdt tryckande börda, ehuru betydligt olika i olika trakter af Riket, samt väghållningsskyldigheten, som redan i och för sig till följd af det ökade anspråket å vägarbeskaffenhet blifvit svårare än förr, dessutom genom sin ojämna fördelning

*) Af bemälda komité finnes derjemte antaget, att hvarje helt hemman i länet kunde i medeltal anses innehålla i areal omkring 70 tunnland åker, föda 5 hästar och 44 nötkreatur samt skörda 200 tunnor spanmål och 230 tunnor rotfrukter.

och till följd dels af kommunikationsledningens hastiga omflyttning i våra dagar, dels af en mängd industriella anläggningar, på många ställen blifvit alltmer betungande, synes skjutsningsbesväret i allmänhet taget numera år från år betydligt aftaga, hvar till orsaken tvifvelsutan är att söka dels i den på sista tiden icke så litet höjda skjutslegan, dels i den ständigt ökade trafiken å jernvägar, postdiligenser och ångbåtar. Med ledning af skjutskomitéens betänkande samt länsstyrelsernas femårsberättelser har, till stöd för Utskottets nu antydda åsigt, upprättats hoföljande tabell rörande antalet till gästgifveri-, håll- och reservskjuts utgångne hästar åren 1855, 1860 och 1865, och hvaraf synes, att minskningen i hela Riket för berörda årtionde utgör icke mindre än 63,8 procent.

Antal hästar utgångne till gästgifveri-, håll- och reservskjuts: länsvis.

Län.	1855.	1860.	1865.	Tillökning eller minskning, i procent.
Stockholms län . .	59,189	31,782	19,134	— 67,7
Upsala . . .	38,054	23,598	13,862	— 63,6
Södermanlands . . .	63,534	?	22,430	— 64,7
Östergötlands . . .	125,832	61,289	32,530	— 74,1
Jönköpings . . .	72,641	35,213	13,533	— 81,4
Kronobergs . . .	47,574	19,403	9,400	— 80,2
Calmar . . .	63,882	24,233	17,720	— 72,3
Gotlands . . .	15,758	3,479	4,521	— 71,3
Blekinge . . .	30,907	14,759	6,247	— 79,8
Christianstads . . .	62,875	34,339	17,382	— 72,4
Malmöhus . . .	92,974	37,526	23,675	— 74,5
Hallands . . .	34,842	18,591	6,722	— 80,7
Göteborgs och Bohus . . .	50,630	18,407	12,499	— 75,3
Elfsborgs . . .	95,130	26,314	14,292	— 85,0
Skaraborgs . . .	69,098	29,022	14,135	— 79,5
Wernlands . . .	102,566	49,410	58,632	— 42,8
Örebro . . .	63,407	39,378	23,643	— 62,7
Westmanlands . . .	49,374	21,425	15,301	— 69,0
Kopparbergs . . .	53,619	31,699	36,229	— 51,1
Gefleborgs . . .	52,096	31,943	33,403	— 35,9
Wester-Norrlands . . .	54,067	45,100	47,611	— 11,9
Jemtlands . . .	15,003	20,246	19,581	+ 30,5
Westerbottens . . .	29,738	23,490	20,037	— 32,6
Norrbottens . . .	23,562	6,935	12,493	— 47,0
Summa i alla länen	1,366,352		495,012	— 63,8
D:o utom Södermanlands län	1,302,818	647,581	472,582	

Från skatter och onera öfvergår Utskottet nu till våra *penninge- och kredit-anstalter*, för att tillse, i hvad förhållande omsättningsmedlen stå till landets naturliga tillgångar och utvecklingen af vår industri under sednaste årtionden.

Riksbanken, hvars grundfond eller kapitalöfverskott, utan beräkning af bankens fasta egendom eller inventarier, fortfarande jemlikt banklagen utgör 25 millioner R:dr, redovisade vid slutet af åren 1864—1866 sålunda sina inkomster och utgifter för året samt tillgångar och skulder vid årets slut:

	År 1864. R:dr.	År 1865. R:dr.	År 1866. R:dr.
Inkomster	2,518,068: 52.	2,456,504: 82.	2,718,135: 64.
Utgifter	595,810: 45.	596,145: 30.	605,531: 36.
Vinst	1,922,258: 07.	1,860,359: 52.	2,112,604: 28.
Vid årets slut:			
Tillgångar	100,472,760: 82.	100,608,400: 48.	115,667,224: 16.
Skulder	72,037,926: 98.	70,313,207: 12.	83,259,426: 52.
Kapitalbehållning .	28,434,833: 84.	30,295,193: 36.	32,407,797: 64.

Under tiden från och med 1830 har Riksbanken blott ett enda år — 1834 — haft större utgifter och förluster än inkomster, nemligen till ett belopp af 860,435 R:dr; alla öfriga åren har banken haft en i allmänhet icke ringa nettovinst af sin rörelse; minimum af denna vinst kom på året 1833, då den utgjorde 255,763 R:dr, och störst var bankovinsten år 1857, då den uppgick till 2,163,001 R:dr. Efter år 1830, då bankens vinst utgjorde 719,292 R:dr, har den sammanlagdt qvinqvenniivis uppgått till följande summor:

åren 1831—1835:	1,109,593 R:dr.
” 1836—1840:	5,248,969 ”
” 1841—1845:	6,723,555 ”
” 1846—1850:	7,354,318 ”
” 1851—1855:	6,893,202 ”
” 1856—1860:	8,955,584 ”
” 1861—1865:	9,779,630 ”
år 1866:	2,112,604 ”

Riksbankens hela vinstsumma från och med år 1830 till och med år 1866 utgör således 48,896,747 R:dr.

Beträffande bankens låne- och kreditivrörelse samt dess särskilda fonder, har följande jemförelsetabell upprättats mellan förhållandet åren 1854 och 1866.

	1854. R:dr.	1866. R:dr.
Lån och kreditiv till filialbankerna .	4,800,000.	8,570,163.
Kreditiv åt Riksgälds-kontoret . . .	1,500,000.	—
Transport:	6,300,000.	8,570,163.

	1854. R:dr.	1866. R:dr.
Transport:	6,300,000.	8,570,163.
Kreditiv åt Kommers-kollegium och Jernkontoret	3,600,000.	3,150,000.
Lån på guld och silfver, jern och koppar	3,000,000.	-----
Lån på fast egendom	9,750,000.	-----
Lån till skiften och odlingar	120,000.	-----
Lån till Falu bergslag och spar- bankerna	300,000.	-----
Lån på aktier och publika papper	675,000.	-----
Utlåning med omsättningsrätt	10,350,000.	9,600,000.
Handels- och närings-diskontrollen	9,045,000.	11,950,000.
Summa	43,140,000.	33,270,163.

Af de tvänne sistnämnda fonderna, s. k. allmänna diskontfonden (med omsättningsrätt) och handels- och närings-diskontfonden, voro år 1866 fördelade:

på diskont-kontoret . . . R:dr	12,400,000.
„ Göteborgs lånekontor „	6,100,000.
„ Malmö dito „	2,650,000.
„ Wisby dito „	400,000.

Summa R:dr R:mt 21,550,000.

Oanvända förlag utgjorde vid slutet af år 1866:

För filialbankerna . . . . . R:dr	1,673,773.
„ Kommers-kollegium och Jernkontoret „	277,041.
Å diskontkontoret . . . . . „	30,357.
„ lånekontoren . . . . . „	4,518.

Summa R:dr R:mt 1,985,689.

Bankens *metalliska kassa*, som vid 1830 års slut utgjorde i rundt tal 25,365,000 R:dr, höjde sig sedan småningom och med få afbrott till 28,667,000 (år 1836), föll under de tvänne följande åren temligen hastigt till 22,887,000, men steg ånyo, tills den år 1842 sjönk till 16,635,000, och år 1843 till 11,859,000 R:dr, hvarefter den ånyo år från år steg ända till år 1847, då den uppnådde en summa af 33,010,000 R:dr. Derifrån sjönk den inom tvänne år till 19,357,000 och ytterligare år 1850 till 18,295,000, steg derefter ånyo, isynnerhet under åren 1854 och 1855, då bankens guld och silfver uppgick till de hittills oerhörda summorna af 41,162,000 (1854) och 52,000,000 (1855);

sedermåra sjönk lika hastigt metalliska kassan under de följande åren oafbrutet till och med 1859 (= 16,550,000), och utgjorde vid slutet af åren

1860: 23,093,000.

1861: 21,800,000.

1862: 18,325,000.

1863: 17,277,000.

1864: 16,231,000.

1865: 15,658,000.

1866: 14,447,000.

Under sistlidne September månad gick bankens metalliska valuta ner ända till 10,674,604 R:dr 87 öre.

I sammanhang med ofvanstående uppgifter om metalliska kassans olika styrka vid olika tider må jemväl nämnas, att in- och utförsel af guld och silfver (i mynt och planar) utgjort under qvinqvennierna:

	Införsel.	Utförsel.
	R:dr.	R:dr.
1846—1850:	14,233,500.	11,578,500.
1851—1855:	34,363,500.	6,249,000.
1856—1860:	5,904,000.	28,931,000.
1861—1865:	4,225,263.	1,670,122.
Summa för alla 20 åren	58,726,263.	48,428,622.

Riksbankens utelöpande *sedelmängd* har undergått icke ringa förändringar sedan år 1830, om ock ej så plötsliga och betydliga som skiftningarne i metalliska kassan. År 1830 utgjorde utelöpande sedlarne en summa af 37,000,000 R:dr, och den 23 Februari innevarande år hade denna summa nedgått till 24,783,000 R:dr eller det lägsta belopp alltifrån realisationen år 1830. Högsta sedelbeloppet kommer på åren 1855 (59,178,000 R:dr), 1856 (52,459,000 R:dr) och 1854 (49,969,000 R:dr). I medeltal för åren 1834—1859 uppgafs i Finans-komitéens betänkande Riksbankens "utelöpande sedelstock" till omkring 39,015,000, dess metalliska kassa till 24,587,000 samt filialbankernas och enskilda bankernas utelöpande sedlar och inlösningar till 14,594,000 R:dr.

Filialbankerna voro vid slutet af år 1866 21, deraf i Södermanlands län 1 (som dock numera läser upphört), Gotlands län 1, Calmar län 2, Blekinge län 2, Christianstads län 1, Malmöhus län 1, Göteborgs och Bohus län 1, Elfsborgs län 1, Skaraborgs län 1, Örebro län 1, Gefleborgs län 2, Wester-Norrlands län 2, Jemtlands län 1, Westerbottens län 2 (numera upphört) och i Norrbottens län 2. Deras låne- och kreditiv-rätt i Riksbanken utgjorde vid samma tid, enligt hvad nyss nämndes, 8,570,163 R:dr, deraf voro obegagnade 1,673,773 R:dr. Filialbankernas grundfond (skuld till delegarne) uppgafs för år 1865 till 15,228,000

R:dr.

R:dr. Deras köpta och diskonterade vaxlar utgjorde vid samma tid 6,097,000 R:dr, utestående kreditivsummor 3,746,000 och utgifna lån 10,271,400 R:dr.

Jemlikt kvartalsuppgifterna den 31 December 1866 utgjorde antalet af *enskilda bankerna* 23 *), deraf (fördelade efter hufvudkontoren):

i Stockholms stad	1.
i Upsala län	1.
i Östergötlands län	4.
i Jönköpings "	1.
i Christianstads "	1.
i Malmöhus "	2.
i Hallands "	1.
i Göteborgs och Bohus län	1.
i Elfsborgs län	2.
i Skaraborgs "	1.
i Wermlands "	2.
i Örebro "	1.
i Westmanlands län	1.
i Kopparbergs "	1.
i Gefleborgs "	1.
i Wester-Norrlands län	1.
i Westerbottens "	1.

= 23.

Deras utelöpande egna banksedlar utgjorde 31,542,967 **) och deras utelöpande postremissvaxlar 1,133,854 R:dr; den obegagnade sedelutgifningsrätten belöpte sig vid samma tid till 22,239,910 R:dr. Riksmynskassans förhållande till deras utelöpande sedlar var som 0,44 till 1. Skulden till lottegarne (det tecknade aktiebeloppet) utgjorde 40,536,590 och grundfondshypothekerna 28,895,673 R:dr. Bland öfriga skulder voro emottagna på upp- och afskrifningsräkning 7,578,843 (på 4,131 räkningar) och på depositionsräkning den betydliga summan af 24,223,987 R:dr (på 16,922 räkningar). Bland ifrågavarande bankers fordringar upptogos vid samma tid: räntebärande obligationer till 5,014,672 R:dr,

*) Dessutom voro oktrojerade 1 i Södermanlands, 1 i Kronobergs och 1 i Calmar län, men dessa hade ännu ej öppnat sin rörelse.

**) Riksbankens och de enskilda bankernas utelöpande sedlar vid sistlidna års slut utgjorde tillsammans en summa af 58,176,978 R:dr. Under åren 1855—1859 beräknades i medeltal hela utelöpande sedelmassan till 60,242,600, åren 1850—1854 till 49,851,600, åren 1845—1849 till 46,389,800 och åren 1840—1844 till 40,682,200 R:dr. Filialbankernas utelöpande assignationer utgjorde vid slutet af år 1866 mer än 1½ million R:dr.

köpta och diskonterade vexas 19,275,871 R:dr, å kreditivräkning utestående 20,208,595 R:dr, utgifna lån mot hypothek eller borgen 21,810,026 R:dr, o. s. v. Hela kassabehållningen utgjorde 14,397,397 R:dr, deraf i Riksmünt (silfver och sedlar) 12,925,422. Reservfonden var 2,864,623 R:dr för alla bankerna tillsammans, men af denna summa hade Stockholms enskilda bank ensamt 1,090,680 R:dr. Summan af alla beviljade kreditiver utgjorde 36,581,500 R:dr.

Häraf ses lätteligen, huru vidt omfattande enskilda bankernas rörelse allt-mera blifvit. Till bedömande af den frågan, huruvida dessa penningeanstalter särskildt för jordbruket och dess idkare kunna såsom förläggare vara till något verkligt gagn, är det emellertid af icke ringa vikt att tillse, hurudan bankernas räntefot på sednaste tiden varit. Enligt nyssnämnda kvartalsredogörelse visar det sig då, att — hvad först *upplåningsräntan* vidkommer — denna å upp- och afskrifning för det mesta utgjort 3 procent, å depositioner med uppsägningstid af 1 månad $3\frac{1}{2}$ å 4 procent, dito af 2 månader 4 å $4\frac{1}{2}$ procent, af 3 månader i allmänhet 5 procent (ofta dock blott $4\frac{1}{2}$ procent), af 4 månader 5 procent (stundom något högre) och af 6 månader 5 å $5\frac{1}{2}$ (stundom 6) procent. *Utlåningsräntan* mot inteckning i fast egendom har i de flesta fall varit 6, men stundom äfven 7 procent (d. v. s. 1 procent provision), mot annat hypothek eller borgen vanligast 7 procent, stundom äfven $7\frac{1}{2}$ och 8, stundom åter endast $6\frac{1}{2}$ och 6 procent. *Kreditivräntan* har i allmänhet varit 6 procent, jemte 1 å 2 procent kreditivalgift. *Vexeldiskontot* slutligen har för 30 dagar varit 6 procent (stundom derutöfver), för 60 dagar $6\frac{1}{2}$ procent och för 90 dagar $6\frac{1}{2}$ —8 procent.

Till följd dels af de enskilda bankernas i allmänhet höga utlåningsränta, dels ock i synnerhet af deras korta omsättningstid, hafva såsom förmedlande mellan affärsmannen och fastighetsegaren (jordbrukaren) särskilda s. k. *hypotheksinrättningar* åstadkommits. Den äldsta dylika inrättning var, såsom bekant, Riksbanken sjelf; dernäst den af bruksegarne år 1833 bildade hypotekskassa. År 1836 tillkom hypoteksföreningen mellan jordegare i Skåne, 1845 Östgöta dito, 1846 Smålands o. s. v., så att 1861 funnos icke mindre än nio stycken dylika hypoteksföreningar. I ändamål att för dessa ombesörja all den upplåning, som vore nödig, för att åt dem bereda medel till de på årlig afbetalning ställda lån, som af dem enligt fastställda grunder skola deras delegare tillhandahållas, inrättades den 26 April 1861 *Allmänna Hypoteksbanken* i Stockholm, hvilken såsom grundfond erhöll 8 millioner R:dr i obligationer och jemlikt Kongl. Kungörelsen den 7 Augusti 1863 bemyndigades att öfvertaga Riksbankens fordringar mot pant af inteckningar i egendom på landet. Med undantag af Örebro enskilda hypoteksförening ingingo snart alla öfriga föreningarne såsom delegare i Hypoteksbanken. Hypoteksföreningarnes ställning vid sednaste revisionsårets slut samt förhållandet med samtliga hypoteksinrättningarnes utrikes

kontraherade lån synes af nedanstående tvänne tabeller. Det visar sig deraf, huruledes, medan hela taxeringsvärdet å Rikets jordbruksfastighet utgör (1865) 1,775,438,256 R:dr, belöper sig det fastighetsvärde, hvarför inträde vunnits i hypoteksföreningarne till 347,427,996 R:dr, samt hela den till delegarne utgifna amorteringslånesumman till 134,107,920 R:dr. I Allmänna Hypoteksbanken hafva berörda föreningar tecknat sig för en summa af 99,300,000 R:dr, deraf de dock ej kunnat erhålla mer än 51,957,680 R:dr. Hypoteksanstalternas utrikes kontraherade lån utgjorde år 1865 en totalsumma af 196,133,333 R:dr, deraf voro indragna eller begagnade 146,402,667 R:dr. Efter amortering af en del häraf, utgjorde återstående skulden vid samma tid 127,157,730 R:dr, hvaraf kommo på Allmänna Hypoteksbanken 50,046,934 R:dr, på Bruksegares Hypotekskassa 7,800,000 och på Hypoteksföreningarne 69,310,796 R:dr.

Hypotheksföreningarnes ställning vid sista revisionsårets slut.

		Antal del- egare.	Hela taxe- ringsvärdet af jordbruks- fastighet i distriktet (1865).	Fastighets- värde, hvar- för inträde vunnits i föreningen.	Af delegarne erhållen be- läningsrätt.	Till del- egarne ut- gifna amor- teringslån i kapital.	I Allmänna Hypotheks- banken tecknad del- aktighet. April 1866.	Af Allmän- na Hypo- theksban- ken erhållna lånebelopp. April 1866.	Återstående kapital- skuld till Allmänna Hypotheks- banken. April 1866.
Östgöta hypotheksförening.	Gamla afdeln.	2,387		41,338,548	19,069,226	17,416,915	—	—	—
(Dec. 1865)	Nya d:o	1,480		32,029,445	13,644,600	7,440,800	15,000,000	7,529,978	6,999,507
Smålands med flera	Gamla d:o	2,314	596,426,655	38,384,322	17,932,750	16,670,488	—	—	—
(Sept. 1865)	Nya d:o	2,695		36,458,159	16,366,450	8,139,300	16,000,000	8,747,888	8,219,385
Wermlands	Gamla d:o	1,266		14,375,515	6,943,050	6,106,355	—	—	—
(Mars 1866)	Nya d:o	740	104,245,162	13,048,711	6,186,802	5,207,440	8,000,000	5,332,124	5,037,031
Mälareprovinsernas	Gamla d:o	463	263,145,248 ²⁾	34,508,650	14,070,600 ¹⁾	13,896,450	12,000,000	7,243,560	6,819,184
(Nov. 1865)	Nya d:o								
Skånes	Gamla d:o	2,458		30,194,175	14,040,150	13,353,000	—	—	—
(Juli 1866)	Nya d:o	1,161	326,052,672	20,091,200	8,684,300	7,588,600	20,000,000	7,516,897	6,885,701
Göteborgs och Bohus samt Elfsborgs läns etc.	Gamla d:o	4,707	164,722,940	27,313,380	13,379,181	12,869,300	—	—	—
(Dec. 1865)	Nya d:o	2,802		22,418,197	10,429,540	9,401,340	14,000,000	9,268,273	8,792,803
Gotlands	(Dec. 1865).	438	26,538,800	3,846,680	1,418,110	1,137,020	1,300,000	1,196,950	1,147,973
Gefle-Dala	d:o (Maj 1866).	473	93,666,974	6,556,666	3,614,600 ¹⁾	2,906,000	6,000,000	2,943,215	2,747,944
Norrlands	d:o (Dec. 1865).	691	115,371,222	4,973,291	2,344,000	1,996,600	7,000,000	2,178,795	1,943,397
Örebro läns särskilda	d:o (Oktob. 1865).	2,710	85,268,583 ²⁾	21,891,057	10,114,008	9,978,312	—	—	—
Summa		26,785	1,775,438,256	347,427,996	158,237,367	134,107,920	99,300,000	51,957,680	48,592,925

¹⁾ Endast "begagnad beläningsrätt" uppgifven.

²⁾ Fastighets-taxeringsvärdet för Örebro län är här upptaget för Örebro läns särskilda hypotheksförening och ej medräknadt i kolumnen för Mälareprovinsernas d:o, helst i den sistnämnda föreningen endast finnas 41 delegare från Örebro län.

Öfversigt af Hypotheksinrättningarnes utrikes kontraherade lån (1865).

Hypotheks-inrättningar.		Långifvare.	Lånebelopp. R:dr R:mt. a)		Deraf indraget eller begagnadt. R:dr.	Deraf amor- teradt eller afbetaladt. R:dr.	Åt erstående skuld. R:dr.
				Summa.			
Allmänna Hypotheksbanken	1861.	Norddeutsche Bank, S. Heine. H. J. Merck & Cie i Ham- burg . . . . . 4½ %	32,000,000	64,000 000	50,257,067	210,133	50,046,934
D:o	1862.	Raph. Erlanger, Gebrüder Bethmann i Frankfurt am Mayn . . . . . 4½ %	32,000,000				
Bruksegares Hypothekskassa	1835.	Michaelson & Cie . . 4 %	6,000,000	12,666,667	12,666,667	4,866,667	7,800,000
		S. Heine . . . . . "	6,666,667				
Östgöta Hypotheksförening	1846.	Hambro & Sohn . . . "	—	13,333,333	12,918,000	3,052,000	9,866,000
Smålands d:o	1849.	S. Heine . . . . . "	6,666,667				
	1852.	S. Heine . . . . . "	6,666,667	26,666,667	14,561,333	1,666,800	12,894,533
	1858.	Mendelsohn . . . . . 4½ %	13,333,333				
Wermlands d:o	1851.	S. Heine . . . . . 4 %	4,400,000	12,400,000	6,610,667	842,533	5,768,134
	1858.	D:o . . . . . "	8,000,000				
Mälareprovinsernas d:o	1855.	D:o . . . . . "	—	6,666,667	4,400,000	694,000	3,706,000
Skånska d:o	1858.	D:o . . . . . "	—				
Elfsborgs, Göteborgs o. Bohus m. fl. d:o	1851.	A. Höber & Cie . . . "	5,333,333	33,733,333	20,400,000	5,819,204	14,580,796
	1852.	Ch. Tottie . . . . . "	8,400,000 b)				
	1857.	A. Höber & Cie . . . "	6,666,667	13,333,333	13,333,333	1,575,333	11,758,000
	1861.	Berenberg Gossler & Cie . . "	13,333,333				
Örebro d:o	1851.	Hambro & Sohn . . . "	8,000,000	13,333,333	13,333,333	1,575,333	11,758,000
	1861.	D:o . . . . . "	5,333,333				
Summa			—	196,133,333	146,402,667	19,244,937	127,157,730

Ann. a) Mark Hamburger B:ko är här upptagen till jemnt 1½ R:dr R:mt.

b) Upptaget i 450,000 Pound St., men härofvan evalveradt från Mark Hamburger B:ko.

Hvad slutligen beträffar *Sparbankerna*, rörande hvilka fullständiga redogörelser numera lemnas af Statistiska Central-byrån i dess tidskrift, är det visserligen ett glädjande tidens tecken, att antalet af dylika inrättningar äfvensom delegare i den på sednare tider så betydligt tilltagit. Äfven delegarnes innestående behållning ökas ännu år från år icke obetydligt, men — enligt hvad hosföljande öfversigt visar — hafva uttagningarne ur sparbankerna under några af de sista åren vuxit i högre proportion än insättningarne, ehuru förhållandet visar sig gynnsammare år 1865. Hela antalet sparbanker i Riket utgjorde vid 1865 års slut 186, antalet delegare 243,389 och delegarnes innestående behållning 35,798,090 R:dr. Öfver grupperingen länsvis af dessa data lemnar nedanstående tabellariska sammandrag en kort redovisning. För öfrigt står, såsom bekant, Sverige i fråga om sina sparbanker vida tillbaka för flera af sina grannländer. Så utgjorde i *Norge* med dess betydligt ringare folkmängd, vid slutet af år 1860, sparbankernas antal 174 och sparbanksdelegarnes behållning en summa af 43,903,488 R:dr; år 1865 hade sparbankernas antal stigit till 233 (deraf i städerna 51) och delegarnes behållning till omkring 68 millioner R:dr, medan i Sverige samtidigt denna behållning utgjorde endast omkring 35,800,000 R:dr och sparbankernas antal 186. I *Danmark* uppgick 1861 delegarnes behållning i sparbanker och sparkassor till 63,301,552 R:dr R:mt och i *Storbritannien* utgjorde år 1862 enskilda personers sparbanksconti en summa af 679,716,774 R:dr, under det insättningarne åren 1860—1863 uppgingo till 146 à 170 millioner R:dr årligen, och uttagningarne till 148 à 183 millioner R:dr; delegarnes behållning, fördelad på konungarikets samtliga innevånare, skulle således lemnat omkring 23 R:dr åt hvar och en af dem, medan för samma tid i Sverige sparbanksdelegarnes innestående behållning på hvarje af Rikets innevånare utgjorde icke fullt 8 R:dr R:mt.

Sparbankerna åren 1834—1865.

År.	Antal sparbanker.	Antal delegare.	Delegarnes innestående behållning.	Insatt belopp.	Uttaget belopp.
vid årets slut.				under året.	
			R:dr.	R:dr.	R:dr.
1834.	31.	22,964 = 1 på 130 innevånare.	2,333,536 *)		
1840.	53.	48,445 = 1 .. 65 dito.	5,212,240 *)		
1850.	82.	100,194 = 1 .. 35 dito.	12,934,180 *)		
1860.	151.	187,675 = 1 .. 21 dito.	27,291,937.		
1861.	156.	198,559 = 1 .. 20 dito.	29,772,670.	6,788,376.	5,632,461.
1862.	167.	208,343 = 1 .. 19 dito.	31,261,338.	6,706,324.	6,649,716.
1863.	175.	218,335 = 1 .. 18 dito.	32,494,403.	6,810,329.	7,090,264.
1864.	179.	228,249 = 1 .. 18 dito.	33,376,991.	7,014,643.	7,548,545.
1865.	186.	243,389 = 1 .. 17 dito.	35,798,090.	9,558,059.	8,755,149.

*) Här är upptagen sparbankernas hela uppgifna kapitaltillgång.

Sparbankerna, länsvis, år 1865.

Län.	Antal sparbanker.	Antal delegare.	Delegarnes be- hållning. R:dr.
Stockholms stad	1.	27,043.	4,472,523.
Stockholms län	7.	6,177.	687,025.
Upsala „	4.	7,324.	1,343,533.
Södermanlands län	10.	9,631.	1,432,600.
Östergötlands „	28.	17,529.	1,921,898.
Jönköpings „	6.	12,509.	973,410.
Kronobergs „	3.	7,980.	687,990.
Calmar „	13.	7,258.	1,211,083.
Gotlands „	4.	4,071.	367,507.
Blekinge „	8.	10,489.	1,659,757.
Christianstads „	11.	13,488.	2,293,735.
Malmöhus „	16.	41,511.	6,677,261.
Hallands „	3.	4,856.	512,628.
Göteborgs och Bohus län . .	8.	19,073.	3,350,704.
Elfsborgs län	7.	7,998.	1,088,906.
Skaraborgs „	8.	8,874.	951,700.
Wermlands „	6.	8,120.	1,674,545.
Örebro „	14.	8,405.	1,358,612.
Westmanlands län	7.	4,861.	732,533.
Kopparbergs „	6.	5,509.	657,945.
Gefleborgs „	10.	5,472.	860,832.
Wester-Norrlands län	2.	1,936.	322,662.
Jemtlands „	1.	1,805.	357,772.
Westerbottens „	2.	458.	73,793.
Norrbottens „	1.	1,012.	127,136.
Summa	186.	243,389.	35,798,090.

Utskottet har här ofvan sökt att med de statistiska siffrornas — helst de officiella — bestämda och osminkade språk, utan all färgläggning, bringa i dagen det verkliga tillståndet. Dessa siffror hafva i mycket visat ett gynnsamt resultat; i vissa fall hafva de synts Utskottet böra bidraga att skingra öfverdrifna farhågor, i andra deremot häntyda de på ett betryck, som icke låter förneka sig. Vare sig man betraktar de i så hög grad förökade lagsökningarnes

och konkursernes antal samt fastighetsköpen efter utmätning eller konkurs, de i allmänhet under de sednare åren betydliga penningeuttagningarne ur sparbankerna, den tilltagande emigrationen och det, åtminstone inom åtskilliga län, förökade antalet af fattige, äfvensom af kringstrykande sysslöse personer, fabrikeras och manufaktur-inrättningarnes långsammare fortskridande mot hvad förhållandet var under förra decenniet, metalliska kassans och de utelöpande riksbanksedlarnes högst betydliga fallande eller jordbrukarens af Allmänna Hypoteksbanken icke tillfredsställda behof af förlags- och rörelsekapital, framstår tydligt en finansiell förlägenhet, som, med nuvarande medel, svårigen synes kunna afhjelpas. Tages derjemte i betraktande, såsom alltför väl kända omständigheter, att, i brist af penningar för fast placering, fastigheter med svårighet kunnat afyttras till pris, jemväl understigande taxeringsvärdet, hvaraf följden varit, att in-teckningsegare stundom måst vid tvungen försäljning öfvertaga pantförskrifna egendomar, — att flere panträttsinnehafvare med yngre förmånsrätt gått miste om sina fordringar, — att jordegare icke utan alltför stora svårigheter och uppoffringar kunnat förskaffa sig nödiga förlag till de förbättringar, som en ändamålsenligare hushållning kräfvat, och att i samma utsträckning som förut lemna den ej jordegande befolkningen arbete och förtjenst, hvarigenom samma befolkning i vissa trakter ökat fattigklassen med dermed förknippade bördor för jordegarna, — samt att till och med försäljning af utmätt lösegendom flerstädes varit nästan omöjlig; — så synas i sanning flera exempel på den allmänt befintliga penningeförlägenheten ej vara erforderliga. Redan under föregående riksdagar har också samma fråga varit å bane, enahanda klagan (om ock icke i lika hög grad) hörts från olika delar af landet. Förslag hafva framställts till det ondas afhjelpande, till den betryckta jordbrukarens undsättning, men utan påföljd. Tillståndet sedan dess har, såsom synes af ofvanstående statistisk-ekonomiska redogörelse, ingalunda förbättrats; flera af länsstyrelsernas nyss utgifna femårsberättelser för tidrymden 1861—1865 bära derom ojäfaktiga vittnesbörd, och landtmannens särdeles tryckta ställning i följd af inskränkt penningetillgång och låga spanmålspriser, särdeles under närmast föregående åren, har framhållits i Regeringens egen riksdagsberättelse.

Det vore orättvist och otacksamt att påstå, det verklig *nöd* är å färde, men att en *svår förlägenhet* förefinnes, torde vara obestriddt. Oaktadt jordbrukets och näringarnes i allmänhet både storartade och i flera afseenden löftesrika framsteg, är ett betryck omisskänneligt, som, om det länge fortfar, lättligen kan komma att menligt inverka på och sålunda väsendtligt hämma den vackra utvecklingen. För näringsidkaren i allmänhet och särskildt för jordbrukaren tvekar Utskottet icke att anse den nuvarande finansiella ställningen såsom i hög grad ogynnsam, om än olika i olika län.

Efter denna i allmänna drag affattade framställning af den närvarande ställningen i ekonomiskt och finansiellt afseende, med särskild hänsyn till jordbruket och dess idkare, öfvergår Utskottet nu till en undersökning af de *orsaker*, som föranlett det penningebehof, som inom jordbruksnäringen sedan någon tid tillbaka gjort sig i så hög grad kännbart. De samverkande orsakerna till det ifrågavarande betrycket äro i sjelfva verket många och af ganska olika natur. Medan en del af dem härrört från jordbrukarne sjelfve och från jordbruksnäringens egen natur och utveckling, måste andra tillskrifvas helt och hållet yttre omständigheter och konjunkturförhållanden, andra slutligen hafva sin grund i sjelfva lagstiftningen. Att närmare söka utreda dessa förhållanden har Utskottet ansett tillhöra sin uppgift, och Utskottet har derföre sorgfälligt aktgifvit på alla de särskilda anledningar, som anförts såsom bidragande till den nuvarande finansiella ställningen.

Bland de orsaker, som tillhöra den första af nyss nämnda grupper, eller dem, som i större eller mindre mån berott af jordbrukarne sjelfve, antager onekligen *jordbrukets egen utveckling* främsta rummet.

Under den långa tidrymd, Riket fått njuta fredens välsignelser, och i synnerhet sedan myntvärdet vunnit erforderlig stadga, har landet åt utvecklingen af sina inre resurser kunnat egna sina krafter och sina kapitaltillgångar. I följd häraf, och sedan dels de hämmande banden inom vår handels- och näringslagstiftning lossats, dels en mängd banker, hypoteksföreningar och andra kreditanstalter uppstått, hafva våra näringar under de sednaste årtiondena — på sätt ofvan närmare finnes omförmäldt — raskt fortskridit, understödda såväl af befintliga kapitalbesparingar, som genom utländska lån. Jordbruksnäringen drog dervid till en början till sig större delen af landets penningekapital, enär inteckning i jordegendom af kapitalisten ansågs som det säkraste och förmånligaste sättet att placera penningarne, och industrien i öfrigt då ännu var föga utvecklad. Allt större kapital nedlades nu också på jordens uppodling och förbättring, och då vid samma tid landthushållningen alltmer blef föremål för vetenskapliga undersökningar och praktiska rön, var det gifvet, att med stigandet af jordens penningevärde en allt större förkofran skulle blifva denna näring till del, i samma mån insigterna vid dess bedrivande ökades samt tillräckliga kapital kunde anskaffas för dess vidare fruktbargörande. Så framgick jordbruket i både kvantitativt och kvalitativt hänseende med jättesteg. Men tyvärr kunde kapitalbildningen icke tillfredsställa de nya behof af förlags- och rörelsemedel, som sålunda af jordbruket, likaväl som af andra näringar, alltmer kräfdes. I främmande länder, med ofantligt mycket större kapitaltillgång och i allo rikare hjelpkällor, har man i likartade fall, och särdeles vid genomgripande öfvergångsperioder, på ett storartadt sätt kommit den vexande industrien och särskildt

jordbruket till hjälp *). Utan att vilja förneka eller underskatta de bidrag till jordbrukets understödjande, som hos oss på sednare tider blifvit lemnade, och hvarom närmare redogörelse meddelas i ofvanstående ekonomiskt-statistiska skildring, kan dock svårligen någon jemförelse i detta hänseende anställas med hvad andra länder härutinnan åstadkommit. Det är emellertid klart, att derest man vill hafva endast en någorlunda tillräcklig afkastning af en egendom, dertill fordras högst betydliga förlag, icke blott till byggnader, kreatur och redskap, utan äfven till arbetets skötande och medel för underhållande och höjande af jordens produktionsförmåga. Hvarifrån skulle då jordbrukaren, i bredd med jordkulturens stigande utveckling, som tarfvade allt större förlagskapital, erhålla sådant, utan genom utländska lån? Tvänne omständigheter tillstötte, som ytterligare försvårade hans ställning och betydligt minskade penningetillgången. Å ena sidan hafva nemligen rörelsemedlen blifvit allt mindre tillräckliga till följd af pennningens genom stegrade arbetslöner förminskade värde; å andra sidan har jordbruksnäringen under de sednaste åren lidit ett högst kännbart afbräck derigenom, att de förr mot in-teckningar i fast egendom placerade penningekapitalen alltmer banat sig nya vägar, sedan den mäktigt framåtskridande förädlingsindustrien och en allt vidsträcktare handelsrörelse tagit större summor i anspråk, såväl för fasta anläggningar som rörelsemedel, och konkurrerat med jordbruket om landets kapitaltillgångar. Denna afledning för kapitalen har jemväl befordrats af en mängd uppkomna kreditanstalter, i hvilka rörelsen förnämligast bedrifves medelst lån för kortare tider, som för jordbruket, med dess i allmänhet på helt år ställda omsättning och dess behof af förlag för längre tid, äro af föga gagn. Det i och för sig rätt betydliga penningebelopp, hypotheksinrättningarne förskaffat jordbruksnäringen, har för visso lemnat en ganska ringa del af det förlagskapital denna näring i följd af sin lifaktighet alltmer behöfver, helst det är känt, att en stor del deraf måst begagnas till återgåldande af äldre lån, som blifvit uppsagda.

I betraktande af dessa omständigheter kan det icke nekas, att såsom en ganska väsendtlig orsak till den nuvarande penningeförlägenheten bland jordbrukarne måste anses den utomordentligt raska utveckling vårt jordbruk på sednare tider tagit, enär denna utveckling, just genom sina snabba framsteg och derigenom att man till stort gagn för ifrågavarande industri alltmer börjat öfvergå från det vanliga extensiva till ett intensivare och kostsammare jordbruk, jemte den sednaste tidens berömvärda sträfvan för en förbättrad ladugårdsskötsel, kraft

---

*) Så till exempel beviljade Engelska parlamentet år 1846, i sammanhang med den då af Sir Robert Peel genomförda reformen i tull-lagstiftningen, jordbruksidkarne till företagande af underdikningsarbeten, ett lån af tre millioner pund sterling, hvilket efter 22 års förlopp skulle vara amorterat; och då detta första lån lyckades, efterföljdes det snart af andra dylika, deraf ett stort antal jordbrukare begagnade sig.

betydligt större förlags- och rörelse-kapital än tillföre, under det penningetillgången ingalunda i förhållande dertill tillvext, utan snarare -- enligt hvad nyss antyddes -- i flera afseenden förminskats. Utskottet föreställer sig dock, att det vackra arbete, som sålunda nedlagts på vår förnämsta modernärning och som rättvisligen utgör landtmannens både stolthet och hopp, derjemte torde få innebära ett berättigadt anspråk, att, såvidt med en riktig statshushållning låter sig förenas, Staten måtte lemna sin medverkan, att den löftesrika utvecklingen måtte fullföljas och icke, af brist på nödiga rörelsemedel, hämmas i sin fortgång.

Man har ofta såsom anledning till landtmannens betryckta ställning anført den på 1850-talet stegrade *spekulationslusten* i fråga om fast egendom, då under de många egendomsförsäljningarne jordens penningevärde mångenstädes steg betydligt, ofta nog högre än att inkomsten kunde motsvara penningräntan, och detta värde beräknades vida högre än förut, icke blott af jordegaren sjelf, utan äfven af kapitalisten, hvilken sednare icke tvekade att såsom goda antaga jordhypotek till ganska stort belopp i förhållande till köpeskillingen. Att bestämma huru stor del af jordegendomen under förberörda år öfvergick till andra egare, torde vara ytterst vanskligt, om ej rent af omöjligt; men i alla fall synes det vara sannolikt, att det utgjorde en jemförelsevis ringa procent af det hela. Visserligen kan ej bestridas, att mången då spekulerade i landtbruk, som saknade all kunskap deri, och att af deras obetänksamhet och okunnighet följde, att många jordinnehafvare måst i obestånd eller fattigdom lemna sina possessioner, men Utskottet tror, att om de så mycket öfverklagade egendomsköpen under 1850-talet ock i sin mån bidragit till den nuvarande förlägenheten, kunna de dock så mycket mindre anses såsom någon *allmän* orsak dertill, som de tvifvelsutan omfattade endast en ringa del af Sveriges jord. För öfrigt bör man ej glömma, att samma spekulationsyra, hvarför landtmannen beskylles, förefanns äfven hos andra yrkesidkare, såsom fabrikanter, importörer, o. s. v., hvadan, om det är en sanning, att ifrågavarande egendomsköp rönt en menlig inverkan och partielt varit en följd af den allmänna oro och rörelse, som, vid berörda tid, grep så många samhällsklasser, man icke rättvisligen bör kunna påstå, att jordbrukaren *mera* än någon annan industri- och näringsidkare derunder hänförs af affärs-svindel. Hvad åter beträffar påståendet om det för högt uppdrifna *jordvärdet*, är Utskottet af den åsigt, att om än, till följd af yttre omständigheter, detta värde vid *tvungna* försäljningar af jordegendom på sednare tider visat ett större nedgående, detta värde dock icke med fog torde böra anses i och för sig för högt, utan att det tvifvelsutan kommer att framdeles under gynnsammare förhållanden ytterligare stiga, ehuru det i viss mån kan sägas, att ofvanberörda egendomspris stundom varit *relativt* höga i förhållande till vare sig då tillgängligt rörelsekapital eller öfriga dåvarande omständigheter, äfvensom att prisstegringen till följd af mera tillfälliga orsaker kom att försiggå vida hastigare än tilläfsventyrs var lämpligt och gagneligt. Å andra sidan bör dock icke för-

bises, att just de stegrade egendomsprisen ofta nog eggat till ökad verksamhet och till förbättringar å egendomarne, i ändamål att derutaf erhålla ersättning för den höga köpeskillingen. Dessutom är det en känd sak, att med nödigt rörelsekapital kan, under en klok förvaltning, äfven en dyrköpt egendom lemna fullt nöjaktig afkastning, under det att samma egendom med otillräckligt rörelsekapital ej kan med någon förmån administreras, utan alltid måste leda till förluster. Af egendomsvärdet, eller det uti en jordegendom nedlagda grundkapital, kan och bör jordbrukaren ej beräkna högre ränta, än som kan vinnas af samma kapital, utlånadt mot största möjliga säkerhet. En högre vinst af jordbruket står endast att erhålla genom odlingar och grundförbättringar samt andra ändamålsenliga förfoganden vid sjelfva landthushållningen. Men alla sådana åtgärder förutsätta tillgång på dertill nödiga medel. Finnas dessa och användas de med klok beräkning, så kan afkastningen ofta mångdubblas, och jordbrukaren erhålla hög procent på det rörelsekapital, han uti sin hushållning använder, hvaremot inkomsterna måste i motsatt fall blifva ringa, då med otillräckligt rörelsekapital, landthushållningen, likasom hvarje annat yrke, måste förblifva uti ett tvinande tillstånd och lemna sina idkare föga eller ingen behållning, såsom tyvärr temligen allmänt varit händelsen hos oss under de sednare åren.

En annan orsak till det förhandenvarande betrycket har man, i sammanhang med de nyss omtalade egendomsköpen och de för den Svenska industrien i så många afseenden gynnsamma förhållandena i medlet af förra årtiondet, velat finna i ett *improduktivt förslösande* af de på en gång så rikligt erhållna tillgångarne. Det kan ej nekas, att såväl bland den jordbrukande klassen som bland öfriga samhällsmedlemmar genom den ymniga penningetillgången, isynnerhet under åren 1854—1856, delvis föranleddes ett yppigare lefnadssätt, hvilket naturligtvis ökade lefnadskostnaden och i sin mån bidrog till landets förlägenhet; då dertill kom, att dagsverksprisen högst betydligt stego, men under de följande åren spanmålsprisen alltmer föllo, var det klart, att jordbruket till följd deraf skulle blifva mindre lönande. En beskyllning i allmänhet mot vår jordbruksidkande befolkning för ett slösande eller öfverdådigt lefnadssätt torde emellertid icke häraf berättigas. Det må gerna medgifvas, att en del af de i hast förskaffade kapitalen onyttigt förspilldes och att bland jordbruksidkarne — likasåväl som bland andra samhällsklasser — mången *enskild* lefde öfver sina tillgångar, men i det stora hela anser Utskottet sig tryggt kunna påstå, att den vida öfvervägande delen af den erhållna kapitaltillgången användes af landtmannen till nya fastighetsköp och jordförbättringar, och — lika med motionären — tror Utskottet, att man såsom öfverflödiga lefnadsbehof icke får räkna "att bostäder numera uppföras ljusare och bekvämligare än fordom, att dagliga kosthållet är tillräckligare än förr, att man kläder sig bättre till skydd emot köld och väta, att landtmannens dragare, åkdon och selyg äro kraftigare och bättre, samt att

det rationela jordbruket med ändamålsenligare, fastän dyrbarare åkerbruksredskap äfven sträckt sig till allmogen“.

Bland *yttre omständigheter*, hvilka kunna anses såsom bidragande orsaker till den nuvarande svåra penningställningen, tror Utskottet sig med skäl böra omnämna de på sednare tider i så vidsträckt skala företagna *jernvägsarbetena*. Det kan härvid ingalunda vara Utskottets afsigt att på något sätt förneka eller förringa den utomordentliga vikt och betydelse till förmån icke minst för landtmannanäringarne, som dessa kommunikationsanstalter, dels redan för närvarande, dels och i synnerhet för framtiden, innebära, och Utskottet har i det föregående haft tillfälle att häröfver vidlyftigare yttra sig. Men just i följd af den stora hastighet, med hvilken jernvägsbyggnaderna i vårt land bedrifvits, och som visserligen ur statsekonomisk synpunkt måste anses icke blott riktig utan särdeles berömvärd, hafva åtskilliga olägenheter uppstått, hvilka under sådana förhållanden icke kunnat undvikas. Väl är det sannt, att man såsom någon för hela landet allmän hufvudorsak till det gängse betrycket svårigen kan räkna dessa olägenheter, helst jernvägsarbetena endast pågått i vissa delar af Riket, men, jemte erinran derom, att mycket af hvad som i detta afseende kan sägas om jernvägarne i mellersta och södra Sverige äfven gäller i fråga om trävarurörelsen i vissa delar af de norrländska länen, lärer det icke kunna bestridas, att genom jernvägsanläggningarne en betydlig omkastning af en mängd bestående förhållanden föranledts, hvilken åtminstone partielt vållat icke så få olägenheter, ehuru, såsom man kan emotse, af en mera öfvergående natur. Ej heller torde böra förbises, att jernvägsarbetena genom den dervid sysselsatta arbetspersonal i så måtto bidragit till den öfverklagade förlägenheten, som denna personal dels i hög grad befordrat en alltmer tilltagande öfvergång från fast tjänst till ett mera löst arbete, dels dragit många armar från jordbruket, samt, efter inskördande vid de offentliga arbetena af höga dagspenningar, hvilka väl i sin tur medverkat till ett allmänt höjande af arbetslönerna, men sällan till framtida gagn blifvit nedlagda i någon sparkassa, slutligen efter fulländadt arbete återkommit till hembygden, ofta nog som proletärer. Slutligen har äfven den penningetillgång, som eljest både kunnat och bort inflyta genom de utländska jernvägslänen, hvarå ränte- och amorteringsbeloppen äfven bidraga att för närvarande öka det finansiella betrycket, i icke ringa mån minskats genom den betydliga jernvägsmateriel, som utifrån anskaffats.

Till försvårande af jordbrukarens förlägenhet hafva derjemte äfven andra, nära samtidigt inträffade, dels inom den civiliserade verlden allmänt verkande, dels för vårt land särskilda konjunkturförhållanden bidragit. De både till antal och omfång utomordentliga industriella arbeten, som snart sagdt öfver allt företagits, hafva, enligt hvad redan vid förra riksdagen upplystes, åstadkommit en kapitalefterfrågan, som öfverhufvud taget betydligt höjt penningaräntan och på samma gång, i förening med de politiska förhållandena, föranledt en ostadighet

deruti, hvilken icke kunnat undgå att skadligt inverka på näringarne. Den finansiella ställningen i utlandet har så mycket menligare måst här inverka, som i Sverige utländska krediter varit i så hög grad begagnade, och vår hela affärsställning till följd deraf icke kunnat annat än vara i starkt beroende af utländska konjunkturförhållanden. Till dylika omständigheter, som jemväl utöfvat inflytande på ställningen, kan äfven räknas dels den tendens, hvilken alltmer försports hos den utländska spanmålshandeln att öfvergå från spekulations- till konsumtionshandel, som vid öfvergången verkat menligt, men hvars ofördelaktiga följder icke kunnat motverkas af en hos oss reglerad spanmålshandel, enär denna, med undantag blott för den sydligaste delen af Riket, varit öfver hufvud taget föga eller intet utbildad, dels det Nordamerikanska inbördeskriget, som medelbart utöfvat en ganska märkbar inflytelse att nedtrycka sädesspriserna, såväl genom att till Europa öfverföra den stora myckenhet spanmål, som eljest af de norra staterna plägat föryttras till sydstaterna, som ock till följd af det genom kriget åstadkomna kursförhållande mellan det Amerikanska guldmyntet och sedlarne, hvarigenom det klingande myntet, som i Europa erhöles för den Amerikanska spanmålen, bekom så stor favör å Förenta Staternas penningemarknad, att sädessprisen kunde betydligt nedsättas.

Utskottet öfvergår nu till de orsaker, hvilka närmast varit föranledda af gällande lagstiftning, och vänder sig dervid i främsta rummet till *beskattnings-systemet*, som utan tvifvel redan i och för sig kännes för jordbrukaren hårdt och tryckande, men aldramest under sådana penningeförhållanden, som de närvarande.

Att *statsbudgeten* år från år alltmera ökats, på sätt ofvanföre blifvit närmare utveckladt, kan utan afseende derpå, att tillökningen i många fall är endast skenbar, visserligen lätt nog förklaras af samfundslifvets utveckling i alla riktningar och statsmaskineriets fördyrande såsom en följd deraf. Ej heller lærer med fog kunna påstås, att den visserligen ganska betydliga tillvexten i Statsverkets såväl inkomst- som utgiftsstat utgör någon omedelbar orsak till den närvarande finansiella ställningen. Men dervid får dock den omständigheten icke förbises, att medan budgeten sålunda varit i ständigt stigande, hafva rörelsemedlen ingalunda ökats i samma proportion, utan tvärtom blifvit alltmera både otillräckliga och fluktuerande, hvilket tvifvelsutan måste menligt inverka äfven på jordbrukarens ekonomiska ställning, enär han dymedelst gått i mistning af en del af sitt erforderliga förlags- och rörelsekapital.

Hvad särskildt beträffar de s. k. *grundskatterna*, är det väl onekligt, att bördan deraf, om man rätt granskar och jemför nuvarande och fordna förhållanden, ingalunda är svårare nu än förr; snarare har den minskats genom borttagande efter hand af icke så få bland hithörande skattetitlar och genom nedsättande af åtskilliga bland de öfriga. I vidsträcktare mån kunna dessa skatter sålunda näppeligen anses såsom bidragande orsak till den betryckta ställningen.

än att deras högst ojemna fördelning partielt verkar hämmande på jordbruksnäringens utveckling. Men, i afseende å tiden och sättet för uppbörden såväl af ifrågavarande som af öfriga skatter och besvär, — synes landtmannen ingalunda sakna skäl till missbelåtenhet. Tvifvelsutän är det nuvarande förhållandet härutinnan för honom i hög grad ogynnsamt, och bidrager icke så litet till de ekonomiska svårigheter, mot hvilka han har att kämpa.

Men om de egentliga grundskatterna äro för jordbrukaren i viss mån betungande, så äro *kommunalutskylderna* det ännu mera. Vål kan det icke bestridas, att åtgärder på sednare tider vidtagits till en billigare fördelning deraf, men då man betänker dels de vida större anspråk, man numera allmänt har på såväl folkskolan och dess tidsenliga utbildning som på fattigvården, dels det tilltagande fattigantalet, behovet af flera och bättre byggnader för kommunala ändamål m. m., hvartill kommer att de sednast fastställda prestlöneregleringarne inom vissa landsorter anses tariffa ökade bidrag från de skattdragandes sida, torde med allt skäl kunna påstås, att kommunalafgifterna i det hela blifvit ökade. Det förhållande, att såväl presterskapets aflöning som en mängd onera och besvär nu till större delen utgå i kontanta penningar, är visserligen både i och för sig riktigt, och skulle under vanliga omständigheter i öfrigt äfven vara för jordbrukaren lämpligt och bekvämt, men under svåra penningekonjunkturen och medan rörelsemedel och mynt saknas, måste ett sådant betalningssätt kännas tryckande under öfvergången, och kan således äfven i sin mån anses bidraga till den nu öfverklagade förlägenheten.

Bland öfriga onera och besvär, hvilka åligga jordbruket, utgör onekligen *indelningsverket* ett af de förnämsta. Visserligen kan den omständighet, att jordbruket sedan gammalt ensamt uppbär tungan deraf, icke anses i och för sig eller omedelbart hafva inverkat på den jordbrukande klassens nuvarande förlägenhet. Men då under tidernas lopp denna börda i så betydlig mån ökats och i synnerhet i sin tillämpning, ehuru denna synes vara ganska olika på olika orter, blifvit alltmer tryckande, kan man med fog påstå, att densamma — åtminstone i vissa orter — är den svåraste och mest betungande af alla de onera, som blifvit lagda på jorden, så att, då fråga är om anledningarna till jordbrukarens ekonomiska betryck, indelningsverket ingalunda synes böra med tystnad förbigås.

Sedan Utskottet sålunda i korthet redogjort för de viktigaste af de beskattningsförhållanden, som på den nuvarande ställningen synes utöfvat ett större eller mindre inflytande, anser sig Utskottet äfven böra yttra några ord rörande *bränvins-lagstiftningens* inverkan i berörda hänseende.

Villigt erkännande, att den vid 1853—1854 års riksdag företagna och sedermera fullföljda reform af vår bränvins-lagstiftning varit af behovet högligen påkallad, och att den utöfvat ett utomordentligt helsosamt inflytande i sedligt hänseende, på samma gång den för Statens finanser varit af stor vikt, tvekar dock Utskottet icke att uttala den mening, att den nya lagstiftningen i viss

mån kan sägas hafva gått längre, än som numera anses hafva varit för ändamålets vinnande nödigt, genom att i den praktiska tillämpningen hafva alltför mycket inskränkt tillfället för jordbrukaren att kunna på det lämpligaste sätt sjelf använda eller till andra afsätta sina produkter. Ej heller torde härvid böra lemnas ur sigte, att den plötsliga öfvergången från den äldre till den nyare lagstiftningen medförde rubbningar i jordbrukarens ställning, hvilkas efterdyningar ännu torde vara kännbara.

Den friare *tull-lagstiftningen* har ofta framställts såsom en af hufvudorsakerna till det betryck, hvari såväl jordbrukaren som flera andra yrkesklasser sig befinna; och Utskottet har sålunda icke kunnat undgå, att åt denna fråga egna all den uppmärksamhet den förtjenar. För den, som närmare betraktat gången och utvecklingen af vår handels- och tull-lagstiftning från äldre tider, är det emellertid alldeles ögonskenligt, att den enda väg, som kan härutinnan fullföljas, är den, som leder till *friheten* såsom mål. "Kastar man en blick på Svenska handels och tull-lagstiftningens öden i framfarna tider", yttrade vid 1856—1858 års riksdag en numera bortgången man, som på våra näringars och vår tull-lagstiftnings utveckling utöfvat stort inflytande, "skall det befinnas, att hinder och tvång, som genom denna lagstiftning blifvit lagda i vägen för handels naturliga utveckling förr eller sednare måst, i följd af en bättre upplysnings magt, vika åsido.*)" Icke minst gäller detta förhållande i våra dagar, då handels egen vidsträckt omfattning och alltmer framträdande betydenhet samt kommunikationsväsendets storartade utveckling gör folkens isolering, vare sig i ekonomiskt eller politiskt hänseende, alltmer till en omöjlighet. I sjelfva verket lär oss historien, huru de i medlet af 17:de seklet — under Sveriges i öfrigt mest lysande tidskifte — rådande grundsatserna om nyttan och nödvändigheten af monopolier och stränga förbud redan under Carl XI och Carl XII åtminstone partiellt måste öfvergifvas. Med anledning af Ständernas begäran utfärdades år 1680 ett Kongl. Bref, hvarigenom de öfverklagade monopoliserade kompanierna "kasserades och upphäfdes" såsom skadliga. Att i öfrigt under bemälda Konungars regering svåra kastningar egde rum i den ekonomiska lagstiftningen är väl bekant; det var ett tidehvarf, då principer försöktes och undanträngde hvarandra, den ena efter den andra. Den följande s. k. frihetstiden hade en mera bestämd *prohibitiv* riktning, särdeles från år 1739, då prohibitiv-systemet kan sägas hafva fullt utbildats genom särskilda Kongl. Förordningar, hvarigenom, bland annat, icke mindre än 470 olika slags varor blefvo till införsel förbjudna. Man fortgick ytterligare i samma anda, så att vid slutet af berörda tidskifte, eller år 1771, utförselsförbuden utgjorde 36 och bestämmelserna rörande införselsförbud, till antalet 879, måste anses såsom regel, under det införsellåtelserna utgjorde

*) Yttrande hos Ridderskapet och Adeln den 16 September 1857.

undantag. Denna strängt restriktiva tull-lagstiftning varade i nära 100 år. Dess motiv var icke blott bemödandet att för utländsk medtäflan "skydda" den inhemska näringsfliten, utan ock — åtminstone till en början — tidens åsigt derom, att såsom i hög grad patriotisk borde betraktas försakelsen af allt, som ej inom eget land kunde produceras. Systemets konsekvenser äro alltför väl kända att här behöfva upprepas; de kunna i korthet rubriceras såsom ekonomiskt betryck och (på grund af det öfverhandtagande smuggeriet med alla dess sorgliga följder) moraliskt elände. Första egentliga steget på en ny bana togs vid 1823 års riksdag, då, efter initiativ, utgånet från Riddarhuset, Rikets Ständer förklarade sig hafva antagit den grundsats "att en allmän frihet må ega rum, att mot afpassad tull införa alla utländska varor". Denna grundsats blef ej heller af Kongl. Maj:t förkastad, men med behörigt afseende å bestående förhållanden bragtes den endast småningom och efter hand till utförande. Redan genom 1824 års tulltaxa togs ett väsendtligt steg i denna riktning och i de följande taxorna utvecklades handelsfrihetsprincipen alltmer, om ock endast med mycken varsamhet. Med år 1857 kan vårt fädernesland sägas hafva med afseende å tull-lagstiftningen inträdt i ett nytt skede. Sedan under den 3 Oktober 1855 Kongl. Maj:t uppdragit åt en komité af Svenske och Norske män, att afgifva underdånigt utlåtande angående de förändringar och tillägg i då befintliga stadganden, som kunde anses nyttiga och ändamålsenliga för beredande af alla verkställbara ytterligare lättnader i Sveriges och Norges ömsesiga handel och sjöfart, samt de Svenske ledamöterna i nämnda komité särskildt utarbetat förslag till sådana förändringar i den Svenska tull-lagstiftningen, som under iakttagande af de grundsatser, hvarpå denna lagstiftning härstädes ansetts böra hvila, skulle i möjligaste måtto närma densamma till den Norska, aflät Kongl. Maj:t, med hufvudsaklig ledning af berörda komité-förslag, nådig Proposition till Rikets Ständer den 13 Februari 1857 om förändringar i lagstiftningen angående tull- och andra dermed förenade afgifter. Efter vidlyftiga debatter härom hos Rikets Ständer, hvilka, i underdånig skrifvelse den 2 December samma år, afgåfvo sitt svar härå i nära öfverensstämmelse med den nådiga Propositionen, utfärdades den 18 December 1857 ny tulltaxa, och härmed var i sjelfva verket ett viktigt steg taget framåt på frihandelssystemets bana. Huru detta system sedermera med rask beslutsamhet fullföljts, torde ej här behöfva vidare omordas.

Att på detta sätt handeln, i bredd med öfriga samfundselementers successiva utveckling, först småningom och sedan hastigare befriats från onaturliga fjettrar och band är något, som ej kunnat annat än vara för våra näringar i allmänhet och jemväl för jordbruket till stor fördel. Särskildt hafva exportförbudens borttagande för jordbrukaren varit af oberäkneligt värde. Men, om Utskottet sålunda tror, att den under sednaste årtionde genomförda förändring i

systemet för vår tull-lagstiftning varit till principen sann och riktig, att tiden för denna förändring varit inne, och att en återgång till det fordna förhållandet härutinnan icke torde vidare ens böra ifrågasättas, hyser Utskottet likväl den föreställningen, att reformens genomförande hittills skett, utan att vara med hänsyn till jordbruket så förberedt som önskligt varit, hvarigenom svårigheten att vänja sig vid de nya förhållandena och lämpa sig efter produktionens nya riktning icke obetydligt förökats, samt att vid denna öfvergång till det friare utbytet mindre afseende blifvit fästadt å jordbruket än som skett i åtskilliga andra länder vid likartade tillfällen och som vår modernärings vikt och betydelse äfven här haft rätt att vänta, hvilket förorsakat ganska vidsträckta rubbningar och olägenheter.

Att väl ordnade *enskilda bankinrättningar* lemna ett verksamt understöd åt handel och näringar, torde få anses allmänneligen erkändt. I Sverige härleder sig uppkomsten af dylika från Kongl. Kungörelsen den 14 Januari 1824, i kraft af hvilken och efter myntvärdets år 1830 vunna stadga enskilda banker, en efter annan, uppstodo, först i Ystad, oktrojerad år 1830, sedermera i Carlstad, Falun, Linköping o. s. v.; för närvarande utgör deras antal, enligt hvad ofvan finnes omförmäldt, 23. Kongl. Kungörelsen den 20 Maj 1864 angående enskilda banker med rätt att utgifva egna banksedlar innehåller, såsom bekant, de allmänna stadgandena rörande deras rättigheter och skyldigheter.

Utskottet är långt ifrån att underskatta det goda dessa kreditanstalter åstadkommit till följd af sin princip och särdeles under första tiden af sin tillvaro, då de betjenade det allmänna på billigare villkor än nu samt bildades och nästan uteslutande styrdes af jordegare och industriidkare, hvilka i främsta rummet hade till syfte, att befrämja näringarne och de särskilda orternas fördelar. Genom att enligt en af sina viktigare uppgifter uppsamla befintliga kapital hos dem, som ej sjelfva vilja eller kunna använda dem, och åter utlemna dessa kapital i försträckning åt dem, som för produktionens ändamål äro deraf i behof, hafva de obestriddligen å ena sidan i rörelsen indragit en mängd kapital, hvilka eljest skulle legat obegagnade och räntelösa, och dymedelst beredt särskildt de små kapitalisterna en ganska betydlig fördel, medan de å andra sidan, synnerligen genom sin kreditivrörelse, verksamt befordrat näringarnes utveckling och beredt allmänheten stora fördelar.

Bankernas förmåga att bidraga till idoghet och välstånd beror för öfrigt icke ensamt på den verksamhet, de utöfva genom upp- och utlåning af kapital, som användas i den mera rörliga omsättningen, och såsom en förmedlande länk i fråga om liqvider, utan äfven derpå, att de i sina grundfondshypotecker upptaga och göra fruktbärande sådana kapital, som söka en fast placering.

Under fullt erkännande således af det goda banklagstiftningen åstadkommit, kan Utskottet dock icke underlåta, att i fråga om denna lagstiftnings gagn, med speciellt afseende å jordbruket, yttra åtskilliga icke ovigtiga betänkligheter.

Att enskilda bankerna bland sina grundfondshypotheker — om ock till relativt ringa belopp — uppsamlat inteckningar, hvilka sålunda blifvit fast placerade, är visserligen sannt; men å andra sidan tror Utskottet sig med fog kunna påstå, att i det hela taget dessa anstalter medverkat att förvandla en del af landtmannens fasta skuld till sväfvande, i det de både i allmänhet dragit kapitalen från jordbruket till sig, som ock i sammanhang med sin till förmån såväl för allmänheten som för sig alltmer utvidgade upplåningsrörelse*), jemväl förändrat sin utlåningsrörelse derhän, att denna åtminstone i de flesta banker förnämligast bedrifves medelst lån på kortare tider. Om än fabriks- och handelsrörelsen kan finna sig väl betjenad af dylika lån, är det klart, att jordbruket med dess i allmänhet på längre tid ställda omsättning af sina produkter, samt behof af förlag till jordförbättringar och andra företag, hvilka jemväl kräfva försträckningar på mer eller mindre utsträckt betalningstid, svårligen kan deraf hemta någon nytta, så att den tendens, som härutinnan hos bankerna alltmär gjort sig gällande och visserligen i betydlig mån *måst* göra det på grund såväl af bankernas sedelutgifning, som deras rörelse i öfrigt, tvifvelsutan är indirekt ganska menlig för jordbruket. Härvid torde ej heller lemnas ur sigte, såsom i betänklig måtto försvärande landtmannens ställning, att med den magt ifrågasvarande penningeanstalter alltmär vunnit, de väsendtligen bidragit att hålla räntefoten hög, hvarill väl äfven medverkat den täflan, som mellan de enskilda bankerna funnits i fråga om emottagandet af depositmedel, hvarigenom upplåningsräntan uppdrifves, hvilket återigen i sin tur återfaller på den lånebehöfvande. Vidare kan anmärkas, att till följd af den hufvudsakligen på kort tid bedrifna belåningen främjas uppkomsten af fingerade skuldsedlar och vexas eller s. k. ackommodationspapper. Tvifvelsutan måste det anses såsom ett stort fel i vårt kreditsystem, att på sådant sätt dessa för rörelsen så förderfliga papper alltmär kommit i bruk, på samma gång det ur så många synpunkter förkastliga borgenssystemet derigenom mäktigt befordrats. Genom dessa lånetransaktioner hafva ifrågasvarande inrättningar dessutom i icke ringa mån bidragit att framkalla och hålla vid lif en öfverflödigt konsumtion, som från så många håll blifvit öfverklagad, och som å sin sida förorsakat det klingande myntets utvandring ur landet.

Det må medgifvas, att en mot ändamålet svarande tillgång på och fördelning af cirkulationsmedel lättast åstadkommes genom en åt enskilda, öfver landet spridda banker öfverlemnad sedelutgifning, och sannolikt skulle utan denna rätt bankerna nödgas inskränka eller kanske rent af inställa flera nyttiga rörelsegrenar, såsom kreditiv- (i den form dessa nu medgifvas), upp- och afskrifnings- samt post-

---

*) Under de trenne åren December 1863—December 1866 ökades de i enskilda bankerna å upp- och afskrifningsrörelse insatta medel från 5,310,444 R:dr till 7,578,843 R:dr, samt depositionsmedel från 16,333,795 R:dr till 24,223,987 R:dr.

vexelrörelsen. Men häraf följer icke nödvändigheten eller behovet att, under nuvarande förhållanden och så länge enskilda bankerna hafva rätt att inlösa sina sedlar mot riksbankens, kreditsedlar till så ringa valör som 5 R:dr af de enskilda bankerna utsläppas i allmänna rörelsen.

De svåra fluktuationer, som på sednare tider i penningarrörelsen förekommit, torde ock i icke ringa mån få tillskrifvas privatbankerna, enär dessa under gynnsamma konjunkturen släppt ut penningar ofta i stor myckenhet, som de sedan till följd af minskad silfvertillgång i Riksbanken, sitt förhållande till denna bank och sin känslighet för vexlingarne i Riksbankens silfverkassa, hastigt bordt indraga, till stort förfång för rörelsen, som just vid sådana tillfällen bäst behöfver rörelsemedel. De ryckningar i affärlifvet, som sålunda tidtals uppkomma, äro för näringarne och icke minst för jordbrukaren till stort men. En annan omständighet, som medverkar, om ock icke i någon större skala, till minskning af näringarnes förlags- och rörelsemedel är den, att till följd af den rikligare vinst, som bankrörelsen visat sig gifva, kapitalister alltmer dragits från näringarne för att ingå såsom delegare i bankbolag.

Slutligen kan Utskottet icke underlåta att uttrycka sin öfvertygelse derom, att i jemförelse med de enskilda bankernas frihet att, mera ur synpunkterna af delegarnes fördel och bankens säkerhet, disponera öfver sina tillgångar till den ena eller andra lånerörelsen, Riksbanken i icke ringa grad är i sin verksamhet kringskuren, dels derigenom att den ensam måste städse vara beredd att inlösa alla de sedlar, som för likviden med utlandet skola förbytas till silfver, utan någon magt att i motsvarande mån inskränka sedelmassan, dels med anledning af det sätt, hvarpå Riksbankens fonder disponerats, hvarigenom den satts ur stånd, att åstadkomma de indragningar, som den bordt hafva i sina händer.

Sedan Utskottet sålunda, beträffande de enskilda bankerna och deras ställning, yttrat sig, anser sig Utskottet äfven böra nämna några ord rörande bankförhållandena i öfrigt. Hvad då först beträffar *bankovinstens användande*, hvilken gång efter annan tagits i anspråk för statsbehofvens fyllande, vill Utskottet här endast uttrycka sin tvekan derom huruvida Riksbankens vinst hittills kan sägas hafva blifvit använd på det ändamålsenligaste sätt.

Det måste medgifvas, att en utlåning till enskilda på lång amorteringstid icke tillhör eller väl lämpar sig för en affärsbank och aldraminst för en bank, som till sitt hufvudändamål har upprätthållandet af stadga i myntvärdet, och då det kapital, Riksbanken disponerar, icke anses mer än tillräckligt för detta ändamål, äfvensom för den grad af inflytande på affärsverksamheten i allmänhet, som denna bank anses böra utöfva, torde det vara satt utom allt tvifvel, att indragningen af Riksbankens fastighetslånefond varit fullkomligt riktig. Men verkan deraf på jordbrukarens ställning har varit kännbar och skall låta känna sig i den mån, som de nu utestående lånen ingå och de inbetalda medlen, på sätt förhållandet blifver efter nuvarande bestämmelser, komma att öfvergå till

en kort affärslånerörelse. Om Utskottet sålunda villigt erkänner vigten för Riksbanken deraf, att genom indragning af fastighetslånefonden lättare komma i disposition af sina tillgångar och sålunda jemväl kunna utöfva en mera reglerande inflytelse på allmänna rörelsen, anser dock Utskottet, att äfven denna indragning jemte minskningen af den s. k. allmänna diskonten i icke ringa mån medverkat till jordbrukarens nuvarande förlägenhet.

En omständighet, som utöfvar betydlig inverkan icke blott på penningomsättningen, utan äfven på de finansiella förhållandena i allmänhet, är rörelsemedlets beskaffenhet. På grund af stadgandet i 72 § Regeringsformen att "Riksdagen allena eger rätt att genom Banken utgifva *sedlar, som för mynt i Riket må erkännas*," utgöra Riksbankens sedlar betalningsmedel inom landet, under det för liqviderna med utlandet ovilkorligen fordras metallisk valuta eller vexlar, uppkomna genom varu-utbyte. Vål har man antagit, att samtliga bankernas sedelemission står i visst förhållande till denna valuta, men hvar och en känner, huru detta förhållande i hög grad är föränderligt. Utan att nu ingå i närmare utredning rörande orsakerna härtill, må det endast anmärkas, att då liqviden för konsumtionen af utländska produkter beror af tillgång på metallisk valuta, den verkliga konsumtionen jemväl borde vara deraf beroende. Detta är dock ingalunda händelsen, enär sedelemissionen icke omedelbart ökas eller minskas alltefter förändringarne i den metalliska kassan. Så länge konsumtionen inom landet kan fortgå i det närmaste oförminskad, oaktadt denna kassas sjunkande, skall landet — åtminstone tidtals — förtära mera af utländska produkter, än eljest tilläfventyrs skulle vara förhållandet; och då för rättelse härutinnan erfordras särskilda åtgärder genom indragningar af lån, ofta nog svåra att på lämpligt sätt afväga, skola följderna för jordbruket och näringarne i allmänhet blifva vida kännbarare, än om jemnvigten omedelbart åstadkommes genom motsvarande och liktidigt inträdande inskränkning i förbrukningen. Dessutom har ofvananförda förhållande till följd, att hela omsorgen om den metalliska kassans bibehållande tillkommer Riksbanken, utan att den dervid understödjes af något enskildt intresse; hvadan ock de, som från Riksbanken påräkna förlag, i första rummet få vidkännas följderna af sedelindragningen. Då dessa missförhållanden tvifvelsutan tariffva rättelse, och Utskottet för öfrigt anser, att sedelpapper aldrig kan blifva detsamma som verkligt mynt, tror Utskottet, att det nyss anförda grundlagsstadgandet, såsom inverkan de ganska ofördelaktigt på vår penningrörelse, ju förr desto heldre bör upphävas.

Vid 1815 års riksdag framställde Grefve von Schwerin ett omfattande förslag till reglering af *fastighetskrediten*, enligt hvilket i landsorten skulle upprättas offentliga låneanstalter under namn af kreditkassor, hufvudsakligen inrättade efter de Preussiska hypothecksföreningarne och ämnade till biträde åt innehafvare af landets jord. Lånen skulle löpa med 5 procents ränta, och vid hvarje ränteliqvid 10 procent afbetalas å det ursprungliga lånebeloppet, så att det inom tio

år vore amorterad; dock borde, sedan den rådande penningeförlägenheten upphört, lånen förvandlas till stående. Det särskilda Utskottet vid samma riksdag tillstyrkte väl, att ett Riksbankens Ständers lånekontor på fastigheter måtte inrättas med en fond af 2 à 3 millioner R:dr Banko, samt lån meddelas mot 3 procent ränta och 3 procent årlig kapitalafbetalning, men Ständerna läto bero vid det en gång fattade beslutet, att Banken åter skulle öppnas för fastighetsbelåning; och Grefve *von Schwerin* äfven vid påföljande riksdag (1818) framställda förslag om införande i Sverige af det Preussiska kreditkasse-systemet vann ej heller då någon framgång. Den år 1822 tillsatta Finans-komitée, hvaruti jemväl Grefve *von Schwerin* var ledamot, upptog emellertid frågan om inrättandet af en hypoteksförening för fastighetsegare, hvilken komitéen ansåg till en början böra blifva allmän för hela riket, "men med lättnad till öfverflyttning i provincialfördelningar, då krediten blefve mera stärkt." Väl förklarade vid 1823 års riksdag Sammansatta Stats- och Banko-Utskottet, till hvars behandling Finans-komitéens betänkande öfverlemnades, så stora hinder möta icke blott mot antagandet af det förslag Finans-komitée framställt, utan ock mot införandet af alla slags allmänna inrättningar till upplåning af enskildas kapital och deras utlåning mot fastighetspant under allmän ansvarighet, att Utskottet ej kunde annat än alldeles afstyrka Rikets Ständer fastställandet af ett dylikt hypotekssystem, hvilket ock hade till följd att saken äfven denna gång fick förfalla, men, med föranledande af nådig Proposition från Kongl. Maj:t, beslöto Ständerna vid 1828—1830 års riksdag upptagande af ett lån för Statens räkning af högst 2 millioner R:dr silfverspecie, i ändamål att anvisas till lån mot inteckning i jordegendom å landet och i städerna, dock att verkställigheten af denna upp- och utlåning icke finge af Banken bedrifvas, utan skulle åt Riksgälds-kontoret uppdragas. Kongl. Maj:t stadfästade detta beslut, men vid påföljande riksdag anmälde Riksgälds-kontorets Fullmäktige, att det icke lyckats dem, att på de af Rikets Ständer föreskrifna villkor upptaga ifrågavarande lån. Regeringen sökte väl genom framställning till Rikets Ständer befordra upplifvandet af det sålunda omintetgjorda beslutet, men fruktlöst, och äfven den vid 1834 års riksdag beviljade garantien för hypoteksföreningarnes skuldförbindelser upphäfdes ånyo 1840, sedan villkoren för denna garanti blifvit så uppgjorda, att ingen hypoteksförening kunnat begagna sig af densamma. Behovvet af särskilda kredit-inrättningar för jordegarna hade dock här, såsom annorstädes, visat sig oafvisligt, och *hypoteksföreningar* uppstodo derföre snart utan något understöd och till en början utan någon egentlig kontroll från Statens sida i de flesta delar af landet. Så fastställdes år 1836 nådigt reglemente för en förening mellan jordegare i Skåne, 1845 för Östergötland och norra delen af Calmar län, 1846 för Småland m. fl. provinser, 1847 för Mälare-provinserna o. s. v.

Den verksamhet, dessa hypoteksföreningar redan från början utvecklade, var ganska betydlig, och Utskottet tvekar icke att erkänna, att de i väsendtlig

mån gagnat jordbruket och haft en icke ringa del i denna närings vackra och löftesrika utveckling, särdeles derigenom att de förvandlat en ganska stor del af jordbrukarens sväfvande skuld i fast.

Med undantag af några före Allmänna Hypotheksbankens stiftande af en del hypotheksföreningar gjorda försök, att upplåna penningar mot obligationer, ställda dels på uppsägning, dels på kortare tid, hafva emellertid alla de af bemälda hypotheksinrättningar upptagna lån kontraherats på en tid af omkring fyrtio år. En så långsam amortering kan väl i och för sig i flera afseenden synas för jordbrukaren fördelaktig, men många af hans förlagsbehof kunna dock lika väl tillgodoses genom lån på vida kortare tider; den långa amorteringstiden har tilläfsventyrs i sin mån bidragit att stegra egendomsprisen och varit en anledning till att icke tillräcklig sparsamhet alltid iakttagits; och för hypotheksinrättningarnes verksamhet på det hela till jordbrukets understöd befarar Utskottet, att det uteslutande upplånandet på lång tid icke varit gynnsamt. Tvifvelsutan hade det ock bordt vara ett bland hypotheksföreningarnes allvarligaste sträfvanden, att så ställa sin upplåning, att de, utan att åsidosätta de behof, som kunde fordra en lång amorteringstid, jemväl åt jordbruket sökt bereda lånekapital på kortare tid, för hvilket ändamål Utskottet tror att obligationer, lämpade för rörelsens behof och ställda på en tid af exempelvis tio år, skulle varit användbara.

Utskottet kan på grund deraf icke förbise, att hypotheksinrättningarnes organisation i så måtto vore ensidig, som de endast finge utgifva lån på längre amorteringstid, men saknade rätt att utgifva dylika jemväl på kortare tid, samt att det hade varit önskligt, om under vissa vilkor sådana obligationer, som lämpat sig för rörelsen, blifvit af hypotheksföreningarne i låneväg använda mera än som skett.

Beträffande *Allmänna Hypotheksbankens* verksamhet och hypotheksföreningarnes förhållande till densamma, inkränker sig Utskottet nu till det förklarande, att Utskottet anser det hafva varit i hög grad menligt för jordbruket, att berörda föreningar, till följd af sitt beroende af Allmänna Hypotheksbanken, varit ur stånd att i större utsträckning än som skett anskaffa de lånetillgångar, som förespeglats jordbrukaren, äfvensom att de genom den på sednare tiden så ojemna penningetillgången föranledt svåra fluktuationer i allmänna rörelsen.

Såsom i icke ringa mån inverkan på den närvarande ekonomiska ställningen må slutligen jemväl framhållas de väsendtligaste olägenheterna i vår *kreditlagstiftning*, äfvensom våra gängse *kreditbruk*.

Bland de hufvudsakligaste brister, som vidlåda vårt hypotheksväsende och beröfva realkrediten det förtroende, som är vilkoret för all kredit, hör, att publicitetsprincipen, hvarpå realkrediten måste hvila, ej är genomförd, enär i lag endast finnes föreskrifvet att köp, skifte och gåfva skola lagfaras, och först nyligen den grundsats gjort sig gällande, att så jemväl skall med testamente förfaras, hvaremot i fråga om arf offentlighet ej är stadgad, och likaledes föreskrift sak-

nas om publicerandet af servituter. All åtkomst af eller nyttjanderätt till fastighet, vare sig på grund af köp, arf eller annat fång, äfvensom alla aftal om jordafsöndring, om servituter, om nyttjanderätt till fastighet, och om panträtt deri borde, för att gälla mot tredje man, d. v. s. annan än den, som personligen är förbunden, lämpligen publiceras och antecknas på sådant sätt, att en lätt tillgänglig tablå öfver alla en fastighet rörande afhandlingar må finnas hos allmän myndighet vid förefallande behof tillgänglig. Detta ändamål synes ej tillräckligt uppnås genom af domare utfärdade gravationsbevis, helst dessa icke lemna upplysning om eganderätten, hvarpå likväl inteckningsrätten beror. Genom upprättande af dylika fastighetstablåer (fastighetsböcker) skulle derjemte den fördelen erhållas, att förnyelse af inteckning blefve obehöflig. Svårigheten och risken för allmänna låneinrättningar att hålla ständig tillsyn å der lemnade hypothek äro ganska stora, och hos den, som ej är van vid juridiska göromål, väcker det oro att veta att det hypothek han eger förlorar all betydelse, så vida ej tid efter annan vissa formaliteter dermed iakttagas. Obestridligt torde ock vara, att just dessa svårigheter i afseende å vårt inteckningsväsende i ganska betydlig mån hindrat, att utländska kapital inkomma, och Utskottet tvekar för sin del ej att uttala, att föreskrifter om inteckningars obligatoriska förnyelse lämpligen kunde upphävas under förutsättning, att ändamålsenliga lagstiftningsåtgärder vidtagas, till nödig säkerhet och kontroll.

En annan brist i förevarande hänseende är den, att ett stadgande saknas, som tryggar inteckningshafvare, att belånad jordegendom, hvars åbyggnader afbrunnit, åter varder med sådana försedd. I ändamål att inteckningar åter skola komma till heders vore ett stadgande i berörda syfte ur mer än en synpunkt af behovet påkalladt.

I allmänna lagen förefinnas äfven i öfrigt flera hinder för en hastigare liqvid af intecknad gäld, hvilka dymedelst bidra till att förringa inteckningarnes värde, samt minska förtroendet till en dylik realkredit. Dit kunna räknas: att lagfarts- och inteckningsärenden ej kunna oftare anhängiggöras än nu är fallet; att förbindelse, hvilken undergått den granskning, som förutsättes för erhållande af inteckning, skall underkastas ny pröfning af exekutor och icke, vid uteblifven betalning, å förfallodag vara utmätningsgild, utan afseende derå om förskrifningens utgifvare eller någon annan innehar egendomen; samt att det ej ännu står öppet lemnadt, att äfven hos städernas magistrater och domare å landet utsöka fordringar, och att dermed hos berörda myndigheter får förfaras summario processu, på sätt i Utsökningsbalken är, beträffande Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, föreskrifvet. Utskottet tror, att nu påpekade bristers afhjelpande och en i öfrigt förändrad kreditlagstiftning i det syfte, Utskottet här ofvan angifvit, skulle bidra till lättnad och skyndsamhet i exekutionsväsendet, hvarigenom

genom kostnader skulle besparas både fordringsegare och gäldenärer, samt ökad förtroende i affärsväg åstadkommas.

Jemte ofvan antydda brister i hypotheksväsendet har äfven lagens stadgande i 9 Kap. 6 § Handels-balken, som betager fordringsegare rätt att på förfallen ränta tillgodonjuta ränta från förfallodagen, ofta nog tillskyndat honom betydlig förlust genom tvungen upplåning af det påräknade beloppet och sålunda medelbart bidragit att hypothek i fast egendom kommit att sakna önskvärdt förtroende.

Det *kreditbruk*, som genom Kongl. Förordningen den 4 Maj 1855 vunnit bekräftelse, att nemligen varor hos köpmän uttagas på år, och att deras räkning derå medför vitsord, blott den tillställes gäldenären inom tre månader efter årets förlopp, medför tvifvelsutän icke så litet vingleri och utgör ett väsendtligt hinder att i vårt land införa en ordnad penningrörelse. Lättheten att göra s. k. bodskulder lockar lättsinnigheten till konsumtion öfver behovet och tillgångarne, och motverkar uppkommandet af en sparsamhetsanda, utan hvilken kapital omöjligen kunna uppstå. Påståendet, att detta bodskuldsystem, i förning med den förderliga belåningen af ackommodationspapper, hvarigenom på sitt sätt lättsinnighet och vingleri drifves i kompani, högst betydligt bidraga till den beständiga penningebristen och till vårt beroende i detta hänseende af utlandet, har onekligen ganska stora skäl för sig. I detta kreditbruk ligger jemväl ett af de förnämsta hindren för användandet af vaxlar, hvilka här svårigen kunna uppstå, då detaljhandlaren borgar ut sina varor och ofta icke på åratalsderför kan erhålla valuta, så att det för honom, oviss som han är om tiden för utbekommandet af sin betalning, blir äfventyrligt, att till bestämda förfallotider acceptera vaxlar. Utskottet tror således, att till den öfverklagade förlägenheten i väsendtlig mån medverkat det allmänt antagna bruket af en långvarig kredit, särdeles för konsumtionen, hvadan detta bruk synes böra, så vidt möjligt är, genom lagstiftningen förekommas, så att icke blott den, som hade något att afyttra, kunde med bestämdhet veta, när liquid finge väntas, och sålunda äfven sälja för bättre pris, utan äfven allmänhetens lefnadskostnad minskas samt sparsamhet och nationalvälmåga kraftigt befordras. I sammanhang härmed får Utskottet äfven uttala sin öfvertygelse derom, att genom en dylik förändring i det rådande kreditbruket det ofog, man temligen allmänt tillskrifver landthandeln, i viss mån skulle komma att stäffas.

Beträffande lagstiftningen rörande den s. k. *fria räntan*, eller Kongl. Förordningen den 13 September 1864 angående ränta vid försträckning på viss kort tid utan säkerhet i fast egendom, anser Utskottet visserligen den princip, som ligger till grund för denna lagstiftning, i och för sig riktig, men Utskottet kan dervid icke undertrycka den tanke, att den förändring i äldre förhållanden, som genom berörda Kongl. Förordning egt rum, blifvit på en, med afseende å den rådande

penningebristen särdeles olämplig tid vidtagen, hvadan den ock haft till följd en förökad räntefot, under det den svårigen kan sägas hafva — åtminstone från landtmannens synpunkt — framkallat ökade förlagstillgångar.

Sedan Utskottet sålunda angifvit sin uppfattning af det nuvarande tillståndet, äfvensom de särskilda orsaker, hvilka med hvarandra samverkat till den svåra penningeställningen, återstår att tillse, i hvad mån medel jemväl må kunna föreslås till det öfverklagade betryckets lättande eller afhjelpande. Härvid möter en omständighet, som har måst påkalla Utskottets hela uppmärksamhet. Då nemligen gränserna för Utskottets befogenhet ingenstädes finnas uppdragna, men i nu förevarande fråga en mängd af de mest olikartade förhållanden ingå, befarar Utskottet, att, om särskilda förslag skulle afgifvas i alla de delar, der ändringar kunde ifrågakomma med afseende å den nuvarande ekonomiska ställningen, torde Utskottet löpa fara att anses ingripa i samtliga de ordinarie Riksdags-Utskottens i grundlagen utstakade verksamhet. Dertill kommer, att flera af de frågor, t. ex. i beskattnings-, banko-ärenden m. fl., hvarom Utskottet tilläfventyrs skulle haft att framställa positiva ändrings-förslag, redan hafva blifvit vid denna riksdag af annat Utskott behandlade och af Riksdagens Kamrar afgjorda på ett sätt, som åtminstone för denna riksdag icke står att ändra. Den långt framskridna tiden tillåter ej heller att i detalj granska och för Riksdagen föreslå de modifikationerna inom lagstiftningens flerstaldiga grenar, hvilka kunna anses i större eller mindre mån inverka på den nuvarande penningeställningen. Med afseende å dessa omständigheter och synnerligen på grund af tvekan om vidsträcktheten af Utskottets uppdrag, har Utskottet trott sig böra endast *såsom önsknningar* i allmänna ordalag uttala de åsikter, Utskottet hyser med afseende å frågan om *medlen* till afhjelpande af jordbrukarens finansiella förlägenhet, utan att hos Riksdagen framställa några bestämda yrkanden. Derest de på sådant sätt af Utskottet uttalade åsikter och önsknningar af Riksdagen hufvudsakligen biträdades och sedermera i underdånighet öfverlemnades till Kongl. Maj:t, skulle en upplyst och för landets välfärd samt dess näringars förkofran nitälskande Regering tvifvelsutan åt dessa önsknningar lemna det afseende de kunna förtjena, på samma gång frön derigenom vore nedlagda till framställningar vid kommande riksdagar såsom initiativer i en mängd för den allmänna välmågans utveckling viktiga frågor.

Då Utskottet på sådant sätt uppfattat sin uppgift i fråga om medlen till afhjelpande af den nuvarande finansiella förlägenheten, återstår således nu för Utskottet endast att i korthet vidröra de grenar af lagstiftningen, i hvilka Utskottet ansett särskilda önsknningar, med afseende å den nuvarande ställningen, böra af Utskottet uttalas.

Dervid framställa sig i första rummet *beskattningsförhållandena*.

Beträffande dervid först *grundskatternas aflösning* och användande af den derigenom erhållna aflösningssumma, delar Utskottet, som förskaffat sig upplysning om de hufvudsakliga förslag, den för denna frågas utredning i nåder tillförordnade komité ansett sig böra förorda, den åsigten,

1:o

att grundskatterna böra aflösas, och att ett oeftergiffligt vilkor dervid torde böra blifva, att Statsverket för all framtid tillförsäkras den inkomst genom deras kapitalisering, som det hittills af dessa skatter för sina behof hemtat, och synes det Utskottet — i sammanhang dermed — som om denna säkerhet endast på sådant sätt kunde beredas, att aflösningssumman, i mån som den inflöte, öfverlemnades åt ett särskildt förvaltande verk. Ett sådant är i Utskottets tanke för närvarande att finna i Allmänna Hypotheksbanken, hvars åliggande således äfven kunde blifva att genom utlåning till jordegare, af hvilka fonden bildades, förvalta densamma i enlighet med de reglementariska föreskrifter, som kunde komma att stadgas.

Indelningsverket har Utskottet i det föregående varit i tillfälle att närmare omorda och dervid icke tvekat att tillkännagifva sin åsigt derom, att detsamma vore ett för jordbrukaren särdeles tryckande onus. Då Riksdagen emellertid tillsatt ett särskildt Utskott för afgifvande af förslag till försvarsverkets ordnande, har Utskottet ansett sig icke böra på annat sätt nu uttrycka någon bestämd önskan, än

2:o

att Utskottet vid försvarsväsendets omorganisation förväntar den lindring och rättelse i förevarande hänseende, som kan och bör åstadkommas.

Förhållandet med *skjuts- och väghållningsskyldigheten* har jemväl blifvit i föregående afdelning af detta betänkande vidrördt. Om än, såsom Utskottet tror sig hafva visat, det förstnämnda af dessa onera i betydlig mån aftagit på de sednaste åren och på flera orter entrepenader allmänt nog synas blifvit införda, är dess utgörande dock, på samma sätt som väghållningsskyldigheten, till icke ringa men för jordbruket och dess idkare. Denna fråga har emellertid gåug efter annan varit föremål för representationens omsorger, och underdåniga skrivelser derom hafva vid sistlidna riksmöte blifvit till Kongl. Maj:t aflåtna. Under sådana förhållanden tror Utskottet:

3:o

att frågan om båda dessa jordbruket tryckande onera är af beskaffenhet, att dess lösning oafvisligen bör kunna förväntas på ett sådant sätt, att bördan icke — såsom hitills — uteslutande hvilat på den i mantal satta jorden.

I fråga om *tiden* och *sättet* för uppbörden hafva anmärkningar här ofvan framställts. Utskottet föreställer sig, att det skulle vara af icke ringa vikt och särskildt för den jordbrukande klassen till stor fördel och i viss mån verklig besparing, på samma gång det för Statsverket icke skulle medföra någon förlust, om jordbrukaren finge hafva att skaffa med endast *en* uppbördsman och hela kronouppbörden upptoges på *en* debetsedel, men uppbördsstämornas antal ökades till minst tvänne. Utskottet hemställer således:

4:o

att nu gällande uppbördssätt förenklas derhän, att alla de speciella afgifter och onera till Staten, som åligga jordbrukaren, upptagas på en enda debetsedel och levereras till en och samma uppbördsman, samt att tvänne uppbördsstämmor årligen måtte få hållas.

Bland afgifter, som antagit allt betydligare dimensioner och som på många håll väckt lifliga bekymmer och farhågor, hör onekligen *fattigvårdstungan*. Att tillgripa några omedelbart verkande åtgärder till lättnad deruti eller till pauperismens förminskande, lär svårligen låta sig göra; men tanken på en i detta hänseende tilläfventyrs mörk framtid nödgar till mått och steg, hvilka — om ock endast medelbart — böra bidraga att hämma fattigpersonalens oafbrutna och starka tillökning. De säkraste på samma gång som de enklaste medel för detta måls ernående äro tvifvelsutan — enskild sparsamhet och omtanka. Men det allmänna bör väl ock känna sig uppmuntrad att härvid medverka, så mycket heldre som det är så ytterst viktigt för dess eget intresse, och som samhället i sjelfva verket ingalunda saknar tillfällen dertill. Utskottet har trott denna del af landets ekonomiska sida väl värd att beakta, och ansett sig böra i det följande tillse, att erforderliga åtgärder med afseende å befrämjande af sparsamhet och fruktbargörande af äfven de minsta kapitalen må af Utskottet antydas.

Enligt hvad ofvanföre är visadt, har det Svenska *sparbanksväsendet* väl på sednare tider gjort ganska vackra framsteg, och det är att hoppas, att denna utveckling skall vidare komma att fullföljas. Men ådagalagdt är jemväl, huruledes — rikare och mäktigare länder att förtiga — våra nabofolk, det Norska och det Danska, äro oss vida öfverlägsna i fråga om antalet sparbanker och deras delegare m. m., och det torde för hvar och en vara känt, så väl att vårt sparbanksväsende i allmänhet saknar enhet och inbördes sammanhang, som ock

att tillfällen till besparingars insättande hos oss mångenstädes helt och hållet saknas. Att under sådana förhållanden den med möda förvärfvade sparpenningen ändamålslost förslösas, eller räntelöst blir liggande, synes deraf vara en ganska naturlig följd; och huruledes särskildt vid de stora arbetsföretag, som utmärkt de sista årtiondena, och hvarvid dryga dagspenningar utbetalts, föga blifvit till framtida gagn besparadt, har redan förut blifvit påpekadt. Icke så i andra länder. I England utfärdades år 1861 en parlamentsakt*) för att underlätta insättning mot ränta af smärre besparingar under Regeringens ansvarighet för utbetalningen. Generalpostdirektören berättigades genom denna akt att anbefalla underlydande posttjenstemän att emottaga penningeinsättningar för öfversändande till Generalpostkontoret och besörja återbetalning till insättarne efter gifna föreskrifter. Rörande dessa sparbanksinsättningar å postkontoren i England har af sakkunnig person**) det yttrande afgifvits, att "han ej kände någon enda åtgärd från sednaste tider, som i fråga om den lägre medelklassens ställning i samhället vore så förträfflig till sina grunder som just denna". Utskottet kan här icke inlåta sig närmare rörande lämpligheten af likartade anstalter äfven för våra Svenska förhållanden. Men, jemte det Utskottet anser sparbanksväsendets tidsenliga utveckling och ordnande i allmänhet af synnerlig vikt, i enlighet med hvad främmande länders erfarenhet gifver vid handen, och särskildt tror sig böra påpeka, hurusom genom sparbanksväsendets mera ändamålsenliga ordnande just de näringar, hvilka behöfva förlag på längre tid, i icke ringa grad skulle tillgodoses, vore det, enär besparingars aflemnande vid kyrkorna, före eller efter gudstjensten, redan på vissa orter med fördel användes, och detta sätt i flera afseenden kan synas för närvarande lämpligare än upprättande vid postkontoren af särskilda sparkassar, men exempel icke lär saknas, att ett dylikt upphemtande af sparpenningar blifvit af missledt nit ansedt såsom ur vare sig religiös eller juridisk synpunkt förkastligt, utan tvifvel af behof påkalladt:

5:o

att af Regeringen en förklaring afgåfves derom, att intet laga hinder förefunnes för sparpenningars insamlande vid kyrkorna å sön- och helgedager; hvarjemte, enligt Utskottets tanke, alla de åtgärder å Regeringsmagtens sida äfven i öfrigt borde vidtagas, som må anses lämpliga till befrämjande i allmänhet af sparbanksväsendets tidsenliga utveckling och ordnande, samt särskildt sparkasse-anstalters upprättande anbefallas vid alla större allmänna arbetsföretag.

Bland inrättningar, hvilka på sednare tiden rättvisligen ådragit sig en allt större uppmärksamhet, äro *Ränteförsäkringsanstalter*. De hafva till gemensamt

*) Post Office Savings Banks Act.

**) Den berömde Edwin Chadwick.

ändamål att för personer af alla samhällsklasser och åldrar bereda tillfälle att antingen genom kapitalinsättningar på en gång eller genom efter hand insatta besparingar, åt sig sjelfva eller andra samla medel för att i framtiden, särdeles på ålderdomen, deraf erhålla den största årliga utdelning, som är möjlig. Dervid påräknas nemligen icke allenast, att de insatta medlen skola förkofras genom räntevinst, utan äfven att de delegare, som öfverlefva, skola ärfva de i förtid med döden afgående eller dem, som icke hunnit tillgodonjuta frukterna af sina insättningar. Vigten af dylika anstalter, efter främmande länders föredöme, uttalades hos oss redan vid 1844—1845 årens riksdag, då Rikets Ständer afläto en underdånig framställning i fråga om vidtagande af åtgärder för att i Sverige befordra inrättande af ränteförsäkrings-, lifförsäkrings- och lifränteanstalter; på grund deraf uppdrog Kongl. Maj:t under den 17 Juni 1845 åt en särskildt i nåder förordnad komité, att utarbета förslag till bildande inom Riket af ändamålsenliga dylika inrättningar, äfvensom till de för deras verksamhet och förvaltning erforderliga reglementariska föreskrifter, och blef berörda förslag jemväl till Kongl. Maj:t i underdånighet öfverlemnadt den 20 Januari 1848. Såsom frukter häraf hafva uppstått dels den i Stockholm inrättade ränte- och kapitalförsäkringsanstalten, som vid slutet af år 1865 egde omkring 2,500 delegare och en behållning af 878,000 R:dr, dels andra dylika inrättningar i några af Rikets större städer. Om än dessa anstalter på sednaste åren tillvunnit sig allt större förtroende, är dock den frångång, ifrågavarande idé hittills i vårt land åtnjutit, alltför obetydlig mot hvad den, med hänsyn till dess vikt för det allmänna, redan borde hafva kunnat vinna. Utvecklad i stort och förgrenad öfver hela landet, skulle en sådan inrättning till proletarietets undertryckande och fattigvårdens förminskande i framtiden kunna utöfva ett utomordentligt inflytande. Då i lag finnes föreskrifvet, att vid viss ålder hvar och en bör hållas till skolgång, då skyddskoppypningen — till hämmande af en smittosam sjukdom — är hvarje samhällsmedlem anbefalld, vill det synas, som om till förebyggande af såväl ekonomiskt betryck som moraliskt elände — hvar och en äfven skulle kunna åläggas att på ett eller annat sätt verksamt betrygga sin och de sinas ålderdom. Inom Utskottet har ett förslag framställts, att föreskrifva periodiska insättningar i en ränteförsäkringsanstalt såsom obligatoriska, för att dymedelst i en framtid i väsendtlig mån minska fattigantalet och de ständigt vexande fattigvårdsbidragen. Ehuru många skäl skulle kunna anföras för rättvisan och lämpligheteten af att på ett dylikt sätt tillgodose framtiden, har dock Utskottet ansett sig icke böra framställa något förslag härom, men, då Utskottet redan i det föregående på det lifligaste velat förorda sparbanksväsendets ändamålsenliga ordnande och utveckling, tvekar Utskottet icke, att jemväl uttrycka den åsigt:

6:o

att inrättningar af den beskaffenhet, som ränteförsäkrings- och lifränteanstalterna, skulle, särdeles om de erhöles en vid-

sträcktare verkningskrets, kraftigt kunna bidra till sparsamhetens förökande och den tilltagande pauperismens hämmande, och att åtgärder i detta syfte närmast och till en början synas tillkomma kommunalmyndigheterna och landstingen.

Men sparbanksväsendets och ränteförsäkrings-anstalternas ändamålsenliga utveckling är ingalunda det enda sätt, hvarpå de dermed afsedda syftemål — sparsamhetens befrämjande, framtidens betryggande, jemte uppsamlandet för rörelsens behof af de smärre kapitaltillgångarne — kan tillgodoses. Äfven åtskilliga penninge- och kreditanstalter kunna med hänsyn till sin verksamhet i berörda afseenden, i viss mån hänföras till samma kategori.

Bland de olika banksystemerna i främmande länder intaga de *Skottiska bankerna* ett framstående rum. Hvad som företrädesvis karakteriserar dessa banker är dels den omständighet, att de betrakta sedelutgifningen mera såsom en bisak och hufvudsakligen röra sig med depositioner (redan för 20 år tillbaka uppgående till 30 millioner pund Sterling), på hvilka de långt tidigare än i andra länder (år 1729) började lemna ränta, och hvilka gifvit hela bankrörelsen dess egentliga skaplygne, dels det jemförelsevis ringa antalet (19) af sådana aktiebanker, hvilka genom en mängd afdelningskontor utgrenat sig öfver hela landet och sålunda å ena sidan betydligt underlättat uppsamlandet af depositioner, å den andra försäkrat dessa banker om en i dylika affärer skicklig och erfaren styrelse. Att särskildt för våra mindre jordbruks-idkare upprättandet af dylika jordbruks-depositionsbanker skulle blifva till stort gagn, i det de, till följd af sin rörelse, skulle kunna betjena honom både såsom bankirer och förläggare, inses lätt nog; deras nytta skulle dessutom mångfaldigas i samma mån de genom allt flera filialkontor likasom genom ett vidt utgrenadt nät af sugrör skulle draga till sig och förränta besparingarne.

Ett annat slag af kreditföreningar, ehuru af jemförelsevis ung ålder, äro de s. k. "*Credit-Mobilier-föreningarne*".*)

Dessa kreditanstalter, hvilka hafva till närmaste föremål att i parti uppköpa alla slags värdepapper, aktier, obligationer m. m., för att sedan i minut försälja dem, och att bevilja lån på dylika papper äfvensom öppna krediter mot i sådana valutor deponerade säkerheter, måste hafva ett hufvudsakligt intresse i att uppehålla kursen å de aktier och obligationer samt värdepapper i öfrigt, hvarmed de röra sig. Redan ur denna synpunkt kunna de för befordrande af ett inhemskt obligationssystem vara af oberäkneligt inflytande, men särskildt för jordbrukaren skulle dylika bolag eller föreningar utöfva en särdeles gagnande affärsverksamhet, om de äfven på sådana varor, som t. ex. spannmål, utgåfvo

---

*) Det första bolag af detta slag och mönstret för de öfriga bildades i Paris år 1852 under benämning Société Générale du Crédit mobilier, och oktrojerades på 99 år.

lån och sålunda, jemte sin öfriga rörelse, äfven blefve en slags *varubelåningsbanker*. Utskottet behöfver icke påpeka, huru på sådant sätt en realkredit skulle kunna uppkomma, hvilken säkerligen skulle i sin mån medverka till förminskande af borgenssystemet och begagnandet af ackommodations-papper, och Utskottet tror sålunda:

7:o

att det är i jordbrukets sanna intresse att befordra uppkomsten af såväl jordbruks-depositions-banker, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de Skottska bankerna, som af egentliga varubelånings-banker.

På sednaste tiden hafva i utlandet jemväl uppstått inrättningar af annat slag, hvilka i framtiden kunna blifva af stor vikt för fastighets-kreditens ordnande, nemligen *Intecknings-garantiföreningar*. Grundade på principen af "försäkring" å förhållandet mellan jordegare och inteckningshafvare, hafva dessa föreningar till närmaste föremål, å *ena sidan* att mot bestämda premier garantera inteckningshafvare såväl räntans erläggande i rätt tid, som kapitalets återbetalning efter uppsägning, i det de under försäkringstiden i alla händelser tillhandahålla liqviden och sjelfva söka ersättning hos låntagaren, eller i den till säkerhet ställda pant, å *andra sidan* att på samma sätt garantera egendomsegare, som hafva upptagit lån mot inteckning, att under försäkringstiden få behålla det lånta kapitalet, derigenom att, ifall kapitalet uppsäges, föreningen i egendomen placerar ett annat kapital af samma belopp. Försäkringarne ingås, jemlikt ett för en dylik anstalt i Danmark uppgjordt reglemente, som kommit Utskottet tillhanda, på minst två och högst fem år, men beviljas icke å inteckningar utöfver 75 procent af egendomens uppskattade värde. Premierna, som årligen betalas, vexla i förhållande till inteckningarnes prioritetsrätt i egendomarne från $\frac{1}{10}$ till $2\frac{1}{2}$ procent.

Att försäkrings-idéen här, såsom i så många andra fall, skulle kunna blifva till väsendtlig nytta, behöfver säkerligen ej anföras. Klart är, att en intecknings-garantiförening, som erbjöde såväl jordegarna som inteckningshafvarne den förmånen att, hvar på sitt håll, ernå den största möjliga säkerhet, och sålunda uppträdde såsom en medlande länk emellan kapitalisten och den lånbehöfvande, skulle blifva till lika stort gagn för båda och genom att befästa krediten för fast egendom jemväl vara till verklig förmån för hela landet. Men på samma gång tror Utskottet ock, att äfven för delegarne en sådan inrättning bör komma att blifva vinstgifvande, helst risken i ett sådant företag är så ringa, då det försäkrade föremålets värde aldrig kan förloras, utan på sin höjd underkastas de af konjunkturerna betingade olika prisförhållanden. På grund åter af sist-

nämnda

nämnda omständighet är det möjligt att sätta premierna låga, till förmån specielt för jordegarne.

De sålunda i största korthet omnämnda anstalterna för betryggande af in-teckningarnes värde äro väl hittills föga kända, enär sådana först under de sista åren blifvit satta i verket, men då i främmande länder försök dermed redan gjorts, hvilka synes lofva mycket godt för framtiden, anser Utskottet, att det skulle vara af icke ringa vikt, om något dylikt äfven hos oss kunde åstadkom-mas, och får Utskottet på grund häraf, framställa såsom sin åsigt:

8.o

att in-tecknings-garantiföreningar, grundade på de principer, som ofvan blifvit antydda, och likartade med dem, som under sista tiden i utlandet bildats, skulle, särdeles under nuvarande förhållanden, för den jordegande befolkningen vara af synnerlig vikt och betydelse, hvadan uppkomsten af dylika bör befrämjas och uppmuntras.

Med afseende å lagstiftningen för de *Enskilda bankerna* har Utskottet i det föregående haft tillfälle att uttala sin mening derom, att dessa banker under nuvarande lagstiftning utvecklat sin verksamhet i en, i viss mån, ensidig rigt-ning, hvarigenom den nytta, dessa banker eljest kunnat åstadkomma, i väsendtlig grad förminskats. Utskottet har derjemte yttrat åtskilliga betänkligheter beträf-fande berörda lagstiftnings gagn med specielt afseende å jordbruket. Då Ut-skottet alltså i öfrigt hänvisar till den del af detta betänkande, der Utskottets åsikter härutinnan finnas uttryckta, anser sig Utskottet nu endast böra särskildt fästa uppmärksamheten å en omständighet, med hänsyn hvartill de Enskilda ban-kerna befinna sig i väsendtligen olika ställning mot Riksbanken.

Utom Sverige torde nemligen vara svårt att påträffa någon bankanstalt, hvars skyldighet mot allmänheten är inskränkt till att inlösa sina egna kredit-sedlar med en annan banks sedlar och icke med klingande mynt. Så länge våra enskilda banker åtnjuta denna fördel, är det klart, att deras sedelemission till stor del rättar sig efter allmänna rörelsens förmåga att kunna hålla kredit-sedlarne i omlopp, men icke efter tillgången å verkligt mynt. Hela vårt bank-system kan också sägas hvilat på en alltför svag grund, som tilläfvventyrs kan svigta vid första rätt allvarsamma kris, derigenom att en jernförelsevis så ringa silfverkassa som 10—15 millioner R:dr skall uppehålla en sedelrörelse af fler-faldigt större belopp. Utskottet föreställer sig, att ifrågavarande banker såväl skulle blifva till större nytta för det allmänna, som närmare komma att sam-verka med Riksbanken, derest de hade samma skyldighet, som denna, att inlösa sina sedlar med klingande mynt.

På grund af hvad här ofvan finnes yttradt, får Utskottet alltså uttrycka följande åsikter:

9:o

- a) att en förändrad lagstiftning i afseende å de Enskilda bankerna måtte vidtagas, hvilande hufvudsakligen på grunderna af en större frihet, så att rättigheten för enskild banks öppnande icke vore underkastad annat villkor än att dess reglemente finnes öfverensstämmande med den för dylika banker gällande lag, samt att derest denna lagstiftning bör gälla alla banker, som hädanefter oktrojeras, den önskade förändringen i berörda lagstiftning måtte verkställas så skyndsamt som möjligt;
- b) Att samma skyldighet som Riksbanken har att inlösa sina sedlar med klingande mynt måtte, så framt den ej kan åläggas redan oktrojerade banker, åtminstone lagligen påbjudas för de banker, som framdeles möjligen komma att bildas; och
- c) att Enskilda bankerna, äfven efter lagstiftningens förändring, fortfarande böra vara underkastade offentlig kontroll, hvilken ytterligare kunde främjas genom afgifvande, jemte de hittills blott en gång i kvartalet lemnade redogörelser, af likartade rapporter med dem, hvilka af Riksbanken afgifvas.

Svårigen torde dock de Enskilda bankernas rätt att inlösa sina sedlar med Riksbankens kunna borttagas, så länge dessa sistnämnde utgöra ett lagligt betalningsmedel och sålunda ett tvångsmynt i stället för att vara endast verkliga kreditsedlar. Otvifvelaktigt är, och Utskottet har redan ofvan gifvit sin åsigt härutinnan tillkänna, att den nuvarande lydelsen af 72 § Regeringsformen, genom att göra papper till mynt, förvillar sjelfva begreppet om penningen. Våra många realisationer utgöra lika många varnande exempel af denna förvillelses följder. Tvångskurs på papper är tvifvelsutan ett af de starkaste hinder för utvecklingen af ett ordnadt kreditväsende; utom Sverige är det också endast få länder i Europa, der dylik tvångskurs förekommer, och hvilka svårigheter i kreditväg för dessa länder derigenom uppstått på de stora börsplatserna, är tillräckligen känt. I sammanhang med ofvan uttalade önskan rörande skyldighet för de Enskilda bankerna att inlösa sina sedlar med klingande mynt, får Utskottet sålunda jemväl uttrycka den åsigt:

10:o

att 72 § Regeringsformen måtte undergå en sådan förändring, att Riksbankens sedlar upphörde att vara obligatoriskt betalningsmedel, utan förvandiades från att vara s. k. pappersmynt till verkliga kreditsedlar.

Det skulle vara orättvist att neka, det *Allmänna Hypotheksbanken* betydligt främjat jordbrukets sak genom att under loppet af de fyra å fem första åren af dess tillvaro förskaffa tvänne särskilda utländska lån å tillsammans nära 50 millioner R:dr, äfvensom att denna upplåning antagligen icke skulle kunnat göras med samma framgång, om ej den nya Hypotheksbanken med sin fastare organisation och mera koncentrerade verksamhet kunnat i en förmånligare ställning uppträda på den utländska marknaden, än de många Hypotheksföreningarne, hvilka förut derstädes öfverbjödo hvarandra. Men härvid förbisågs den stora angelägenheten deraf, att vid sidan af dessa upplåningar jemväl söka *inom landet* skaffa sig medel, hvilket sannolikt skulle hafva utan stora svårigheter lyckats genom utgifvande af sådana obligationer, som här kunnat vara begagneliga. Hypotheksbankens enda uppgift har hittills sålunda uppfattats, att denna bank skall genom Hypotheksföreningarne utlemna lån till jordbrukare på omkring 40 års amorteringstid och emot 5 procents ränta, och såsom medel härtill upptaga lån *på deremot svarande villkor*. Någon *obligationsrörelse* inom Sverige har sålunda icke kunnat af Allmänna Hypotheksbanken åstadkommas, och då derjemte penningekonjunkturen på den utländska marknaden alltmera försvårat, ja omöjliggjort upptagande af utländska lån, kunna jordbrukets idkare, och särskildt de mindre jordbrukarne, utestängde från den utländska och högst betydligt inskränkta på den inhemska penningemarknaden, ej annat än befinna sig i en högst bekymmersam affärsställning. Utan att härför vilja i någon mån kasta skulden på Styrelsen af Allmänna Hypotheksbanken, har Utskottet dock ej kunnat undgå att yttra denna sin åsigt, rörande så väl denna banks som hela landets stora fördel af att ett kraftigt stöd beredes åt uppkomsten och utvecklingen af ett på jordfastighetshypothek grundadt inhemskt obligationsväsende. Då kapitalbrist kan till icke ringa del ersättas genom befordrande af de befintliga — men otillräckliga — kapitalens hastigare omlopp, och då detta säkrast befordras genom en lifligare obligationsrörelse, är redan derigenom vigten af denna sednare påfallande. I Sverige kæn man knappast sägas hafva gjort försök med en *inhemsk* rörelse med obligationer, enär handeln med dessa — så väl Statens som Hypotheksinrättningarnes — hufvudsakligen bedrifvits i utlandet, änskönt fördelarne af ett inhemskt obligationssystem länge nog varit erkända, bland annat vinsten deraf, att räntan å de inom Sverige befintliga obligationer qvarstadnar och bidrager till ny kapitalbildning. Klokt använda, kunna visserligen utländska lån blifva en mäktig häfstång till utveckling, och tvifvelsutan bjuder en sund hushållning, att då egna krafter äro otillräckliga, kalla främmande medel till hjälp; sålunda förmenar Utskottet också, att under nuvarande svåra penningekonjunkturen en större inhemsk upplåning skulle ganska störande ingripa i jordbrukets kredit- och affärsförhållanden, och att, under närvarande brist på inhemskt rörelsemedel, utländska lån vore att föredraga, derest nödigt afseende å upprätthållandet af Statens utländska kredit sådant medgifver. I främsta rummet är dock alltid viktigt att tillse, det

våra egna krafter icke försummas, och Utskottet tror för sin del, att utländska lån aldrig få anses annat än såsom undantagsåtgärder, hvilka endast med mycken varsamhet böra begagnas. Alla de försök, som hittills anställt, att införa ett inhemskt fondsystem, hafva, oaktadt, vid tidpunkten för de stora utländska lånens indragning, ett särdeles gynnsamt tillfälle syntes hafva erbjudit sig till ordnande af det inhemska kredit- och obligations-väsendet, misslyckats, ty de hafva i allmänhet bedrifvits utan nödigt afseende å tidsförhållandena och kapitalistens anspråk. Främst hafva de strandat mot den omständighet, att obligationerna utställets å lägre ränta, än den som eljest kunnat för penningar erhållas, och att ändamålsenliga åtgärder icke vidtagits för att åstadkomma deras liffigare omsättning. Obligationshandel har visserligen blifvit, liksom vaxelrörelse, dekretad, men man tyckes hafva glömt, att hvarken den ena eller andra af dessa finansiella åtgärder hittills ingått i nationens affärsvanor. Frågan är emellertid af den största vikt och större nu än någonsin, ty just häri ligger ett af de verkammaste medel att upphjelpa den svigtande jordbruks-krediten. Hufvudsaken härvid synes vara den, att de obligationer, som utsläppas i rörelsen, göras så begärliga som möjligt, hvilket bör ske genom s. k. "tatonering" eller "förkänning"; att sålunda ömsom kortare och ömsom längre omloppstider användas och räntan ökas eller minskas alltefter den omvexlande penningställningen och de rådande kreditbruket på landets egen kapital-marknad, samt att deras omlopp på allt sätt äfven af Staten underlättas. I öfrigt borde, på sätt främmande länders erfarenhet visar, särskilda fonder bildas för uppehållande af obligationernas kurs, och då det synes billigt, att någon medverkan för åvägabringande af ett dylikt, på jordhypothek grundadt, inhemskt fondsystem äfven bör kunna påräknas af Riksbanken, helst denna bank är stiftad, bland annat, i ändamål att, såsom lånebank, "på drägliga villkor biträda lånebehöfvande, och till befordrande af handeln och alla nyttiga näringars uppkomst och förkofran förebygga ocker och obilliga intressens beräkning enskilde emellan", samt derjemte, såväl genom fastighetslånefondens indragning som minskningen i allmänna diskontfonden och den efter hand skeende indragningen af filialbanker, jordbruket gått i mistning af icke oväsentliga fördelar uti Riksbankens utlåningsrörelse, — torde ett kreditiv eller annan Riksbankens tillgång för ifrågavarande ändamål kunna påräknas, på samma sätt Utskottet tror att — i afseende å Statens egna obligationer — det kunde tillvägagå med Riksgälds-kontoret.

På grund af hvad Utskottet här ofvan anført, får Utskottet sålunda uttrycka den mening:

11:o

- a) att till befrämjande af en liffigare obligationsrörelse Allmänna Hypotheksbanken läte utfärda obligationer af olika slag på

- ett efter penningemarknadens beskaffenhet afpassadt sätt, så väl med hänsyn till valör, som omloppstid och ränta;
- b) att såväl till utrönande af allmänhetens benägenhet härutinnan, som till befrämjande af cirkulation i allmänhet af värdepapper, fondbörserna måtte hållas oftare än hittills varit fallet;
  - c) att till uppehållande i pris, så väl i Sverige som utomlands, af Allmänna Hypotheksbankens utelöpande obligationer, en särskild fond afsattes, derigenom att Hypotheksbanken å Riksbanken erhöles vare sig kreditiv eller annan disponibel tillgång; samt
  - d) att kupongerna å dylika obligationer — åtminstone å Statens — finge emottagas i allmänna uppbörden och i landtränterierna.

Härmed anser sig Utskottet jemväl hafva besvarat de af motionären särskildt gjorda framställningar rörande Allmänna Hypotheksbankens liqid till Riksbanken genom på högst 10 år successiv återbetalning ställda obligationer, samt om understöd till bolag och menigheter genom Riksgälds-kontorets obligationer.

En del af de hufvudsakliga brister, som, med särskildt afseende å uppehållande och stärkande af realkrediten, vidlåda vår *kredit-lagstiftning*, har Utskottet påpekat i den afdelning af förevarande Betänkande, som berör de särskilda orsakerna till nuvarande finansiella betryck. Att här ånyo upprepa de åsigter, Utskottet derstädes uttalat, rörande åtskilliga förändringar, beträffande, bland annat, *utnättnings- och hypotheksväsendet*, torde icke vara af behof påkalladt, och får Utskottet således, med återopande af de grunder Utskottet i berörda afdelning närmare utvecklat, nu endast hemställa:

12:o

att nödiga förändringar må inom kredit-lagstiftningens område vidtagas till realkreditens befrämjande och stärkande.

De menliga följderna af det *kreditbruk*, som genom Kongl. Förordningen den 4 Maj 1855 vunnit bekräftelse, att varor hos köpmän uttagas på år, och att deras räkning derå medför vitsord, har Utskottet jemväl häröfvan sökt antyda. På grund af de skäl, Utskottet för en förändring i detta afseende anfört, får Utskottet uttrycka den önskan:

13:o

att det i berörda Kongl. Förordning för handelsbok medgifna vitsord måtte inskränkas, förslagsvis till trenne månader.

Då ett af de viktigaste medel att höja jordbruksnäringen och afhjelpa dess idkares penningeförlägenhet består i att på ett naturligt sätt åvägabringa en stark inrikes efterfrågan af jordbrukets alster, och sålunda står i det närmaste samband

med bergsbrukens, fabrikernas och alla öfriga näringars välmåga och förkofran, men slöjdalstrens afsättning å den utrikes marknaden under närvarande förhållanden är ett nödvändigt vilkor för vår industris bestånd och utveckling, och denna afsättning åter är i hög grad beroende af tillfälle och förmåga att från främmande, ofta aflägsna orter, erhålla nödiga, faktiska upplysningar om befolkningens behof, om tillgång, beskaffenhet och priser å industriens särskilda produkter, om personer, med hvilka affärer kunna med förtroende och säkerhet inledas m. m., hvarom allt det för den enskilde ofta nog är förenadt med ganska stora svårigheter att erhålla tillförlitlig och tillräckligt hastig kännedom, vill det synas, som om nödiga åtgärder till detta viktiga ändamåls ernående borde på ett eller annat sätt vidtagas; och får Utskottet med afseende härå och efter exempel af åtskilliga andra länder, der associationsandan i dylika fall mäktigt kommit industrien till hjälp, uttala sin mening om önskligheten af:

14:o

att genom enskilda föreningar eller associationer måtte näringsidkaren snabbt och säkert tillhandahållas de faktiska upplysningar om utländska industriella förhållanden och deruti efter hand timade förändringar, hvilka kunna på de Svenska slöjdalstrens afsättning å den utländska marknaden utöfva en gagnande inflytelse.

För afsättningen af näringarnes alster äro lättade kommunikationsanstalter af oberäknelig vikt. De storartade framsteg vi i detta hänscende på sednaste årtiondet gjort äro allmänt kända, och Utskottet har i det föregående haft tillfälle med siffror ådagalägga såväl den löftesrika utvecklingen härutinnan, som de för vårt land hittills oerhörda kostnaderna härför. På det emellertid såväl jordbruket som öfriga näringsgrenar deraf må kunna skörda all möjlig fördel, vore det tvifvelsutan af icke ringa vikt, att taxorna å Statens jernbanor sattes så låga, som, med tillbörligt afseende å det allmännas sannskyldiga båtnad, låter sig göra. Svårigen lär det kunna bestridas, att genom jernvägstaxornas sänkning en vida större godstrafik skulle dragas till jernvägarne, så att efter all anledning föga eller ingen minskning i trafikinkomsterna derigenom skulle vara att befara, men huru som helst vore den indirekta nyttan af näringarnes tillgodo-seende i denna del utan tvifvel af långt större vikt, än den direkta och ögonblickliga vinsten för berörda inkomster, som i alla fall är från år visa ett allt gynnsammare resultat. Utskottet föreställer sig således:

15:o

att det skulle vara af stor vikt såväl för jordbruket, som för industrien i allmänhet, att taxorna för Statens jernvägstrafik gjordes så billiga, att detta kommunikationsmedel

kunde med större fördel än hittills anlitas af de inhemska näringarne.

I sammanhang härmed och såsom af särdeles vikt i fråga om landtmannannäringarnes befrämjande, anser sig Utskottet böra uttala sin åsigt rörande önskligheten af:

16:o

- a) dels lämpliga åtgärder för underlättande och utvidgande af boskapsexporten, äfvensom af täflingsmöten för boskap i vidsträcktare omfattning än hittills egt rum;
- b) dels utdelande vid de allmänna landbruksmötena af större premier och hedersbelöningar.

Utskottet har slutligen äfven till pröfning förehaft frågan om en särskild styrelse för jordbrukets angelägenheter.

Såsom jordbrukets och dess binäringars närmaste målsmän i landsorterna kunna Hushållnings-sällskapen anses; deras föreningslänk åter utgör Kongl. Landtbruks-akademien, som har till bestämmelse att verka till jordbrukets med dertill hörande näringsgrenars förkofran och bör med länens Hushållnings-sällskap stå i oafbruten förbindelse till inbördes utbyte af upplysningar. Jemlikt Kongl. Brefvet den 12 Januari 1849 eger denna akademies förvaltnings-komité att, närmast under Chefen för Kongl. Civil-departementet, handhafva öfverinseendet och kontrollen öfver landtbruks-instituten, de lägre landtbruks-skolorna och mejeriskolorna, samt inhemta alla nödiga upplysningar om inrättningarnes tillstånd och de till deras förbättrande erforderliga åtgärder, hvarjemte landtbruks-ingenjörerne och öfriga för landtbruket kringresande undervisare särskildt äro ställda under bemälda komiténs inseende. Enligt berörda Kongl. Bref eger jemväl komitéen att genom Civil-departementet inkomma med underdånigt förslag till sådana förbättrade anstalter i fråga om landtbruket, hvartill komitéen kan finna Kongl. Maj:ts särskilda bemyndigande erfordras samt att, när den derom anmodas, gå Departements-chefen tillhanda med upplysningar och yttranden i förekommande ärenden, som röra landtbruket eller dess binäringar, eller eljest med föremålen för komitéens verksamhet ega gemenskap.

Något egentligt embetsverk för jordbrukets angelägenheter finnes emellertid icke i Sverige, då man svårligen såsom sådant kan anse den nyss omordade förvaltnings-komitéen, om än alltsedan Departemental-styrelsens införande år 1840 landthushållningen med dertill hörande frågor lyder under Kongl Civil-departementet. Jemlikt Kongl. Stadgan den 16 Maj 1840 höra emellertid under Statsrådet och Chefen för berörda Departement icke blott de ärenden, som i andra länder, der en särskild inrikes-minister finnes, pläga hänföras under denne, utan jemväl jordbruk, bergsbruk, handel, sjöfart, fabriker, handtverkerier och alla andra näringar, äfvensom alla allmänna arbeten och kommunikations-anstalter (med

undantag af post- och telegraf-inrättningarne). Att i en tid, då såväl industrien som kommunikationsväsendet med rastlös fart sträfvat framåt och i alla riktningar bana sig nya vägar, och då jemväl det kommunala lifvet alltmer utvecklas, samt organiseringen såväl häraf som af alla de förhållanden, hvilka röra hvad man af gammalt benämnt "politi", kräfvat en oafslutlig uppmärksamhet, lär det icke kunna förnekas, att den börda, som åligger nämnde Departements-chef, måste blifva med hvarje dag svårare, och säkerligen innan kort måste vexa äfven den största arbetsförmåga öfver hufvudet. Också har vid 1856—1858 års riksdag Regeringen själf, med afseende jemväl å den ständiga tillvuxen af ärendenas mängd i Civil-departementet, förordat upprättandet af ett särskildt Departement för allmänna arbeten och kommunikations-anstalter, men detta förslag blef icke af Rikets Ständer antaget. Under sådana förhållanden, då så mångfaldiga andra olikartade ämnen tillhöra samma Departements-chefs behandling, vill det synas Utskottet, som om jordbrukets angelägenheter svårligen kunna af Regeringen öfvervakas med all den uppmärksamhet, som måhända under andra omständigheter vore möjlig. Dertill kommer att, oaktadt jordbrukets angelägenheter i allmänhet tillhöra Civil-departementet, vissa frågor, som åtminstone ligga jordbruket mycket nära, handläggas af andra Departement. Så t. ex. lyder veterinär-väsendet under Ecklesiastik-departementet, frågor rörande skogshushållningen och jagtväsendet under Finans-departementet, hvarjemte torde böra nämnas, att det under sistnämnda Departement hörande Kammar-kollegium jemväl har till åliggande, att med uppmärksamhet följa alla de förhållanden, deri den kamerala och ekonomiska lagstiftningen anses kunna för landtmanna-näringsarnes uppkomst eller förkofran lägga hinder, samt till Kongl. Maj:t afgifva underdånigt förslag härutinnan. Tvifvelsutän vore det i jordbrukets intresse, att alla dithörande frågor, med allt hvad som dermed står i närmaste samband, äfven vore hos en och samma myndighet koncentrerade, hvarigenom största möjliga enhet, kraft och konsekvens i dessa ärendens behandling skulle kunna motses. Huruvida ett särskildt Stats-departement för landthushållningen och dermed sammanhängande frågor skulle för närvarande anses af behovet påkalladt, tror Utskottet sig icke med någon säkerhet kunna afgöra; tilläfväntys kan också samma mål vinnas genom upprättande under det Departement, dit jordbrukets angelägenheter hittills i allmänhet hänförts af ett särskildt centralt embetsverk, vare sig en Kongl. Styrelse eller en omedelbart under Departementet lydande byrå.

I främmande länder är med afseende å förvaltningen af jordbruksärenden förhållandena mycket olika. I *Norge* höra dylika frågor till Departementet för det inre, hvilket derstädes har ungefär samma omfattning som Civil-departementet hos oss, men med ytterligare tillägg af medicinalväsendet; någon särskild byrå för jordbruket finnes der icke. I *Danmark* är Inrikes-ministeriet fördeladt på tvänne Departement, deraf det ena omfattar dels s. k. allmänna riksdagsärenden, dels ärenden rörande naturalisationer, inqvarteringsväsendet, kommunalförhållandena, fattig-

fattigvården, handel, patenter, handtverkerier, qvarnar och fabriker, gästgifverier och krogar, boktryckeriers anläggande, understöd till industrien och rörande Grönland, dels — med ett särskildt s. k. Landvæsens-kontor — jordbruket, fiskerierna, forst- och jagtärenden, stuterier, veterinärväsendet, räddningsväsendet samt undervisningsverken för landtmannanäringarne och veterinärskolan; under det andra departementet höra frågor rörande allmänna arbeten, vägar, Kongl. parker och trädgårdar (haver), civillistan samt matrikelärenden. *Preussen* har en särskild ministèr ensamt för jordbruket. I *Sachsen* hänföras jordbrukets angelägenheter jemte handel och öfriga näringar under inrikes-ministerium. I *Württemberg* finnes för jordbruket en särskild centralbyrå under inrikes-departementet. I *Baden* lyder jordbruket med öfriga näringar, allmänna arbeten, jernvägar, post- och telegrafväsendet under handels-ministern. I *Bayern* utöfvar ministern för "handel och allmänna arbeten" äfven chefskapet för jordbrukets angelägenheter. *Österrike* har en särskild ministèr för "handel och politisk ekonomi", derunder — utom näringarne — jemväl allmänna arbeten, samt post- och telegrafväsendet sortera. I *England* har Board of Trade, hvars president är såsom handelsminister medlem af kabinettet, befattning jemväl med jordbruket såväl som med jernvägarne. I *Nederländerna* vårdas jordbrukets angelägenheter af ministern för inländska ärenden, som i detta land har en ännu vidsträcktare verkningskrets än hos oss eller i Norge. I *Belgien* tillhöra inrikes-ministerium frågor rörande jordbruket, industrien och allmänna undervisningen, och lyder derunder en särskild general-direktion för jordbruk och industri. I *Frankrike* handläggas jordbrukets ärenden af en "Direction de l'agriculture", lydande under ministern för "jordbruk, handel och allmänna arbeten". Bland *Italiens* ministrar är en för "handel, industri och jordbruk". Bland *Spaniens* en för "allmänt välstånd" (fomento), hvarunder lyda allmänna arbeten, allmänna undervisningen, jordbruk, handel och annan industri, med en särskild general-direktion för jordbruk, industri och "sköna konst". I *Portugal* hänföras jordbrukets angelägenheter under ministeriet för "handel, näringar och allmänna arbeten", dit jemväl telegrafväsendet och den officiella statistiken räknas. I *Ryssland* finnes under finans-ministeriet ett departement för industri och handel, samt under ministeriet för domänerna ett departement för jordbruket och ett dito för skogarne; för *Finland* särskildt finnes under Finska Senaten en byrå för jordbruket och allmänna arbeten. I *Turkiet* slutligen lyder jordbruket under samma minister som handel och allmänna arbetena.

Af denna korta framställning visar sig, huruledes i flertalet af Europas öfriga stater antingen en ministèr för jordbruket ensamt (såsom i *Preussen*) eller i förening med öfriga näringar och ofta äfven med allmänna arbeten är inrättad, skild från den egentliga inrikes-ministèren, eller ock en särskild central-styrelse

under det mera omfattande ministeriet finnes för jordbrukets ärenden. Utskottet har i det föregående uttalat sin öfvertygelse om gagneligheten af ett dylikt ordnande af administrationen för jordbrukets angelägenheter äfven i Sverige, hvarest jordbruket utgör landets ojemförligt viktigaste hufvudnäring; och får på grund deraf hemställa:

17:o

att alla jordbruket rörande angelägenheter, hvilka för närvarande behandlas af olika departement, måtte sammanföras under ett enda, vare sig genom organiserande af ett särskildt statsdepartement för jordbruket och dermed sammanhängande ärenden, eller genom upprättande af en centralmyndighet för dessa angelägenheter under Chefen för Civildepartementet.

Bland de frågor, Utskottet haft att undersöka, äro många af genomgripande art och betydelse. En del af de önskingar, Utskottet framställt, falla helt och hållet inom den enskilda företagsamhetens område: en annan del är af den natur, att de svårligen kunna förr än efter en längre tids förlopp vinna sin fullbordan. Andra åter torde vara af beskaffenhet, att ju för desto heldre kunna bringas till utförande; och då Utskottet, på sätt förut blifvit yttradt, icke ansett sig böra nu framställa några omedelbara förslag till Riksdagens antagande, återstår endast att hos Riksdagen vördsamt hemställa:

18:o

att Utskottets i detta betänkande uttalade åsigter och önskingar, så framt de vinna Riksdagens godkännande, måtte i underdånighet öfverlemnas till Kongl. Maj:t med anhållan, att Kongl. Maj:t måtte taga desamma i nådigt öfvervägande, samt i de delar, somarfva Riksdagens medverkan, till ett kommande riksmöte i nåder framlägga de förslag i ena eller andra afseendet, som han finner för det viktiga ändamålets ernående och fosterlandets väl lämpligt.

Stockholm den 27 April 1867.

På Utskottets vägnar:

C. J. von Schwerin.

Tillägg.

Sedan från Kongl. Generaltullstyrelsens Revisionskontor officiella uppgifter erhållits rörande *importen och exporten af landtmannavaror* år 1866, men dessa uppgifter i vissa delar äro skiljaktiga från dem, som här ofvan blifvit lemnade efter de för nämnda år approximativt uppgjorda beräkningar, får Utskottet, till rättelse och komplettering i denna del, meddela följande tabellariska sammandrag:

		År 1866.	
		Import.	Export.
Spanmål:			
Omäl:			
Hvete	kubikfot	112,185	221,821
Råg	"	1,360,156	174,090
Hafre	"	28,603	10,143,900
Korn och malt	"	103,650	1,636,110
Ärter och bönor	"	21,041	21,525
Andra slag	"	8,009	26,978
Summa		1,633,644	12,224,424
Malen:			
Gryn	centner	1,247	1,652
Mjöl, Hvete-	"	186,351	10,934
Råg-	"	175,515	6,781
Andra slag	"	10,748	276
Ost	"	8,514	631
Smör	"	23,845	8,684
Fläsk	"	15,281	6,788
Kött	"	6,747	2,833
Kreatur, Hästar	stycken	524	1,629
Nötkreatur	"	2	14,568
Får	"	—	8,777
Svin	"	529	8,722